

פרקי מחשבות

אור יהל

משקל מעשה האדם

א.

הרמב"ם ז"ל כתב (הל' תשובה פ"ג): רוב מצוות, צדיק, רוב עברות, רשע. שקול זה הוא רק להבוי"ת, כמש"נ (ירמ' י"ז): "אני ד' חוקר לב בוחן כליות"; כי כ"א לפי שכלו, לפי טבעיו, לפי סבותיו, ולפי נסיונותיו ומצביו, רק השי"ת יודע מעשה בני אדם.

אבל לפי זה: אם הדבר תלוי ברוב, וסך הכל, הוא: אלפי אלפים ורבוא רבבות, לפי מספר הרגעים של חיי אדם, ואף אם תחלקם לחצאין, יהי' בכל חלק רבוי נורא; והאדם הלא בידו מאזני מרמה, ואיה שוקל, וסופר, ומונה? כי מאזני צדק רק ביד ד'.

וחז"ל אמרו: "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף" — אפילו באותו מלאך (עי' שבת ל"ב), היינו: שכל פעולה בפני עצמה מעורבת, ומתחלקת לגימרים דקים, ודקים מן הדקים, והכל: זכות וחובה מעורבין; ומתחלקין לאלף חלקים, בבואה למקום המשפט, במקום המצרף לכל איש לפי מהללו; ואין כל בריה יכולה לעמוד על זה; אם ברגע אחד של מצוה או מחשבה טובה, יש שם אלף מלאכים המתחלקים לאלף חלקים, כמה גדול המספר הכולל המצורף מכל רגעי חיי אדם, שאין אף רגע אחד ריקן שלא יהי' בו זכות או חובה, והכל לפי רוב המעשים, וכל רגע מתחלק ומתחלף באיכותו, עפ"י כל הכחות הפנימיים והסבות החיצוניות, המקיף וסובב המסובבים; לכן שקול זה אינו אלא לא-ל דעות! ומחשבון דעת הלזה יוצא, מהעז יצא מתוק, להבין: איך יוכלו להתאים ההשקפות המחויבות להאדם, בעודנו בחיים עטוף בעלטה, איך עליו חובה להביט על זולתו כאשר הוזהר, כמאמז"ל (אבות פ"א): "והוי דן את כל האדם לכף זכות", ועל עצמו נצטוה, לראות את עצמו כרשע; ואף משיביעין אותו, כמאז"ל (גדה ל'): "הוה צדיק ואל תהא רשע, ואפי' כל העולם כולו יאמרו עליך: צדיק אתה, היה בעיניך כרשע!"

ב אור פרקי מחשבות יהל

יבושו כל עובדי פסל, כל חכמי העולם וכסיליהם, שאין להם תורה כזו, אף אינם מבינים להשליך אלילי דעותיהם, ולרוץ להרכין ראשם לרום יקרת תורת ישראל בכתב ובע"פ, ורום המדות וקשוט המחשבות, כמאמר רבינו יונה בש"ת: "כי זרע קודש ישיגו כל הנהגה נאווה בזכרון ד' יתברך".

מי הוא זה שיוכל לתת עינים כפולות לאדם הלזה: להביט על כל אדם להכריעו לזכות, ועל עצמו לא ישים לב אף לכל העולם כולו אם יאמרו עליו שהוא צדיק, ויחזיק עצמו דוקא לרשע; ודבריהם כאש בוערת, לא לרמות, ובתרמית; ודרכן של בני אדם הוא ממש ההיפך: על חברו, להעלים הטובות ולגלות הרעות, ועל עצמו דרך איש ישר בעיניו, ואין איש נחם על רעתו, לאמר: מה עשיתי?!

ומה רמו דבריהם ז"ל יוצא מהשקפתם תמיד לרום מרום, מבטלים ושורפים בעין שכלם כל משפטי בני אדם, ומביטים רק למעלה: מה אומרים בשמים במקום המשפט שם הצדק, עמדו וראו: "עליונים למטה ותחתונים למעלה" (ע' ב"ב י'), ורק חכמי התורה האמתיים משפטם אמת, כדמסיק: "כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם", כי גם הכא, בעולם השפל, לא שקלו הכל רק במאזני שמים.

והנה "צדיק ורשע", אשר נידונין עפ"י רוב כנ"ל, ואף חוט השערה יותר ממחצה מכריע את הכף, א"כ, למשל: מי שאומד את עצמו שרודף צדקה וחסד, עליו להשתוקק לעלות מעלה רק בבחינת: להיות צדיק יותר גדול, אבל מגדר רשע בטח כבר הרחיק מאד דרכו בקודש; ובחז"ל: לא כך השביעו לאדם, רק "היה צדיק, ואל תהי' רשע, והיה בעיניך כרשע"!

ואינו סותר למה שאחז"ל (אבות פ"ב): "אל תהי' רשע בפני עצמך". ואיך יתכן? הנה לפנינו תמונה כזו, כמאמר המס"י (פרק ב'): "האדם הוא כסומא ההולך על שפת הנהר שלא יוכל להסיח דעת אף רגע שלא יסכן נפשו", תמונה נוראה נגד עיניו: אלפי רגעי רבוא מעשיו שכבר עברו מימי חיו, ורואה במ עולם מלא של מלאכי מעלה יחד עם מלאכי זעם, ומפני הרבוי של מעשיו הרעים, אם יחליט שהוא רשע גמור, ג"כ לא זו הדרך, שיפול ביאוש, וכל תקותו תתבלע, וכל המחובר אל החיים יש בטחון, לראות חיים, ולמצוא סליחה, אם ישוב להמרבה לסלות, ובנטות לבו להתפלץ מהמון מעשיו הרעים, קוראים לו: "אל תהי' רשע בפ"ע"!, כי אין אתך יודע עד מה להעריך משפט אשר לא ביד אדם הוא, האם כבר ספרת כל המעשים ומצאת רוב? האם בכה אדם לדעת משקל ומספר? וא"כ: חלילה לך להחליט דבר, וכן לאידך גיסא: אם כל העולם כולו יאמרו עליך צדיק אתה! דע, כי רק בשמים היא, ואין בני אדם יודעים ומבינים להגיד מה הוא צדיק, ואז תהי' בעיניך כרשע; אם חטאתך נגדך תמיד, "וחטא אחד יאבד טובה הרבה", ואם אומן מומחה ומובהק יאמר על אבן יפה לאחר שבחן

אור פרקי מחשבות יהל ג

אותה שהיא רק זכוכית מלוטשת, לא יועיל אף אם יקבצו רבוא רבבות אנשים פשוטים שיחתמו כי היא אבן השוהם, כל אנשי העולם לא יוכלו להכריע את האומן והמומחה לאותו דבר; וכן במדת צדיק ורשע, רק "אני ד' חוקר לב בוחן כליות", "אני" ולא אחר!.

וכל ימי חיי האדם ורגעיו עליו לרדוף לשמור שבועתו, כי זרוז גדול צריך לזה, ואימת שבועה עליו: "היה צדיק!" ; כי אולי בפעולה אחת ומחשבה אחת אתה מכריע את הרוב; "ואל תהי' רשע!", כי אם תתרפה במלאכתך, אולי יצטרפו המון המעשים הרעים ויוכרע ח"ו הכף לחובה?... כי אילו היה מביט האדם אל כל המון מעשיו כולם היה עומד נבהל ומזדעזע: מי יודע מה יהי' משפטו?, כפחד ריב"ז (ברכות כ"ח): "ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי"... ומה נורא הפחד, בהצטרף לכל זה, אם יתבעו חשבון מאדם הלזה, לא זו בלבד: מה שכבר עשה, כי אם ישאלוהו ויאמדו את כשרונו וכחו לאורייתא, למשל: אילו היה שקדן ויגע מימי נערותו עד היום, ומתאמץ ללכת בדרך טובים, כמה מעלות טובות וכמה מדרגות גבוהות היה בידו להשיג ולהגיע?, וכמה זכויות היה ביכלתו לזכות לעצמו ולזכות את הרבים?!, וכפי כח הבחירה שניתן לאדם לבחור בחיים;

ואם באנו לראות לשון הרמב"ם ז"ל במלואו (הל' תשובה פ"ה): "רשות לכל אדם נתונה וכו' להיות צדיק כמשרע"ה", א"כ על האדם ליתן דין על כל הרבוי העצום שהחסיר נפשו מטובה זו, ממדרגתו, עד מדרגת היותר גדול!... היש קץ לחשבון גדול כזה?...

ואם נוסיף עוד להבין, כמו שהוא באמת, כי גם הדין הלזה אינו נקל, בגדר "שב ואל תעשה", וכמבטל כיסו, כי הכתוב אומר (משלי י"ח): "גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית", ולהמס"י (פרק ו' ע"ש): אחיו הוא זבן גילו של בעל משחית; איום ונורא מאד: לדון את הרבוי הנאבד ממנו וחסר לו כמשחית בידיים!...

ולעומת זה, לחזק מעט לב האדם ולנטף בקרבו נטפי נחמה, ישער נא מה שאחז"ל (קידושין ל"ט): "ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה", ו"אף לא פעלו עולה — בדרכיו הלכו"; וא"כ מכיון שביד האדם ובבחירתו להיות רשע גם כירבעם, כלשון הרמב"ם ז"ל; ואם התאמץ במדת-מה לשמור דרכו ולפרוש מתעותעים גדולים, כי הלא לא אכל את כל החלב הנמצא בעולם, הרי זו ג"כ זכות גדולה ורבוי עצום.

מכל אלו מוקפים כל רגעי האדם, בכמות ובאיכות עד אין שיעור; ומי חכם שיעיז לאמד ולשקול משפטו?... ומה משפט האדם?, רק להיות מפחד תמיד, ולזכור שבועתו, שחובה עליו

להתאמץ להיות צדיק, בשעה שעומד על נקודה קטנה מתנענעת לשני הצדדים; "היה צדיק ואל תהי' רשעו", כי לעולם בספק זה הוא עומד, וכתוצאה מזה: על חברו יאמר תמיד: "מי יודע? שמא הרוב שבו צדיק". ועל עצמו יפחד, שמא הרוב רשע; וישוב אל ד'!

ב.

"ויהי בשלח פרעה את העם" — א"כ פרעה הוא המשלח, וכן כתוב: "ויקם פרעה לילה" וגו' "ויקרא" וגו' "ויאמר קומו צאו" וגו' וגו'; והלא בחזק יד הוציאם ד' ממצרים? כאמור בכמה פסוקים: "כי בחזק יד הוציאך ד' ממצרים", אלא שבאמת ביד ד' היה להוציאם תיכף ולא לשאול רשות, אולם הכל מדרכי השי"ת הנסתרים מב"א, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה; אף אם לאחר כל המכות והמרי שלא לשמוע לקול ד', ואחר כל הכבדת הלב הגיע לאיזה רגע, מחמת אונס כזה, לאמר: "צאו", לא נאבד גם אותו הרגע, ואותה הבחינה (עי' במכילתא), והתוה"ק הדגישה: "בשלח פרעה".

וגם מה שאמר פעם: "ד' הצדיק", לא נאבד, ואף שנתגלה אח"כ קלונו, שהכביד לבו, ומרד בד', ולא שלח, ואף לאחר ששלח, רדף אחריהם, ושב אל קיאו, בכ"ז לא נאבדו הרגעים הטובים. הרי זה כמכונה המפרדת את כל החלקים, וזהו הבירור והצירוף שנתמזגו ונתערבו כחות בני-אדם עולים ומתהפכים ויורדים, כבשר בקלחת, התעיף עיניך ואיננו, רגע נפתחו עיניו וראה, וכרגע נתכסו ונסתמא, ומגשש שוב באפלה.

וכולם הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו; ובעולם האמת, כשישארו רק הכחות הרוחניים, ויתרוצצו ינועו וינודו המחשבות מזו לזו במרוצתם הלוך ושוב, כאשר רצו ונדו בחיים זהו כף הקלע כי שם יתברר ויתלבן רחוק המחשבות, מרחק האמת מן השקר; הוא: כמסוף העולם עד סופו! ואיך שזה שאמר "מי ד' אשר אשמע בקולו", הוא אמר "ד' הצדיק"; ומי שאמר: "קומו צאו", הוא שרדף אחריהם; אחד הוא! החשך והאור משמשין בו כאחד, ונופל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא; וכן יבורר כמו שהוא חי, להקלע בתוך כף הקלע; וכמו שהאש שמושכת למעלה, אם נקשרה עם אבן שדרכה לפול מטה, כשיחתכו חוט המחברן, הלא יתרחקו כרגע; כן, כשהרוח ישוב אל האלקים, וישוב העפר אל הארץ; וכן הוא פרידת חיבור הרגעים והמחשבות באותו האדם עצמו!...

אור פרקי מתשבות יהל ה

עמק כח היצרים

„ויבא משה ואהרן אל פרעה ויעשו כן כאשר צוה ד' וישלך אהרן את מטתו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין: ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גמיהם חרטומי מצרים בלהטיהם כן: וישליכו איש מטתו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטתם: ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם כאשר דבר ד'“ (שמות ז')

כבד הלב

א.

למה צוה השי"ת לעשות מופתים אשר גם החרטומים יכולים לעשות? ולמה לא מנע השי"ת מהחרטומים שלא יהי' בכחם לעשות המופתים האלו? וזה לכאורה יותר טוב מלעשות שינויי טבע חדשים? למה לא בקש פרעה מהחרטומים להסיר את המכות, ודוקא למשה בקש זאת? הלא, שראה שגדול כחו של משה מכחם של החרטומים!...

התשובה: מכל זה נדע כח היצר שהוא „חטאת רובץ“, כמונח נגד עיניו של האדם מגולה ובולט, ובכ"ז הוא מתגבר באחיזה של סמיות עינים, בצד כל שהוא. כי אלמלא היה פתח להכנס בבית החטאת, לא היה שום אדם נכנס; כי אלמלא היה איזה בית כניסה להיצר, לא היה חוטא בעולם. „ולפתח חטאת רובץ“, כמו: ולחטאת רובץ פתח; שעומד השקר גלוי, מצודה פרוסה על כל החיים, רואים את המצודה, ונופלים בה, מפני הפתח המסמא את העינים; וחדא מתורצת בחברתה. הלא רואה פרעה בולט שמטה אהרן בולע את מטות חרטומיו, וכשרוצה להסיר הדם והצפרדעים ואין החרטומים יכולים, ובכ"ז מכביד לבו, מפני שגם הם עשו"מה. רואה האדם מעשי ד' הגדולים בכל הנבראים, אבל רואה הטבעים מתנענעים, רואה גבורת הטבע, ואלו שטינא בלבם מתלחשים: הרי יש כח בטבע! ומחלישים אמונתם. אבל לו חכמו וישכילו לראות איך אלו הטבעים היותר מרעישים ומפתיעים, כחות החשמל והרדיו, הלא כל אלו נתגלו ע"י אדם, והאדם צד אותם בכלוב חכמתו, ונשלחים ע"י צואתו, והם מלאכיו ומשרתיו, לכל אשר יחפץ יטם ע"י המכוונות שהעמיד להם, והאדם הלזה פועל כל זאת, כל שתה תחת רגליו בשכלו, וזה האדם בעצמו אינו יודע כלל מה זה שכל, ומהותו של שכלו, איך הוא, ומאין בא, ואין אדם שליט ברוחו, כי עוד מעט וסר שכלו וכחו ואיננו, ואינו יכול לכלוא את הרוח בבוא עתו לצאת. וא"כ רואה הוא שיד ד' עושה כל אלה,

ו אור פרקי מחשבות יהל

ובכ"ז הפתח: שרואה כח הטבעים, מטעהו. והחכמים האמתיים ידעו לראות מכל זה כי "ד' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ".

"ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" (הושע י"ד); כל דרכי ד' דרך לצדיקים, וגם פתח למכשול לפושעים, כי זהו טוב בחירת האדם לבחור בחיים.

* * *

ומהי הכבודת הלב? כי אינו אומר ויכבד את ידו, כי אם את לבו, ששם משכן הרגש הקשור בדעת, ואלמלא הכבודת היה לבו מרגיש ורואה; ואם היה ניטל כל הרגש לגמרי ולב אין, זה אינו הכבודת הלב, רק סלוק הלב. רואה את האמת והשקר נגד עיניו ומודה בם, ואינו יכול ואין בכחו לסלק אבן נגף השקר לגמרי, ומתגבר בו, זוהי כבודת הלב, וזהו "חטאת רובק".

והרמב"ם ז"ל כתב שפרעה הוא יצר הרע. כי מי שאינו מבין כלל, ואדם ביקר ולא יבין, הרי נמשל כבהמה, ולא רק משל, אלא נדמה, ואינו בגדר אדם, ברם הרואה ומבין ואינו מתגבר על יצרו, זה יצר הרע וכבודת הלב. ולפלא: כי הכתוב אומר: "למען תדע", סבת ותכלית כל המכות היא: "למען תדע", להביא לידי ידיעה ברורה. וא"כ עיקר כבודת הלב הוא מסך המבדיל, האבק המכסה עיני הדעת, שאינו מצרף שכלו להכיר הכרותיו באספקלריה המאירה, לצחצח את הדעת מכל האבק החומרי המחשיכו. העצה: רק לדכא את החומרי, ו"בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין"; כי היא הפכו: כשם שהיצה"ר הנקרא פרעה, עיקר כחו בהכבודת הלב, שהוא מסך מבדיל ואבק שקר לכסות פני האמת וההכרה האמתית, כן התוה"ק אור מצוחצח בהיר בשחקים כשמש בצהרים לראות האמת בטהרתה.

במופת הראשון: "וישלך אהרן את מטהו ויהי לתנין וגו' ויעשו גם החרטומים כן וגו', אח"כ: "ויחזק לב פרעה", ואיזה חזוק הלב יש בזה אחרי שגם החרטומים עשו כן, אבל הלא בלע מטה אהרן את מותם, א"כ הלא ראה שגדול כח ד', ובכ"ז חזק לבו. וכן בדם: אף שראה כי רק מצרים לא יכלו לשתות, אבל ישראל להם לא היה דם. ועיי"ש במדרש שרק אם קנו בדמים מישראל יכלו לשתות. הלא גלוי לכל מעשי ד', אבל הצד שגם החרטומים עשו דם, אף כי לא יכלו החרטומים לעשות דם מה שביד ישראל, בכ"ז בא חזוק הלב, שצד הטעות מכסה על האמת הגלויה. וכן בצפרדעים: אף שראה כי החרטומים רק העלום, ולהסירם לא היה בכחם, רק בקש למשה ואהרן, ואמר להם מפורש: "העתירו אל ד'". א"כ הודה שיד ד' פעלה כל זאת, ולא בתחבולות; וגם עשה בחינה ע"ז באמרו: "למחר", (אף כי טבע האדם לרפאות מתלתו במוקדם האפשרי, ומכש"כ מכה כזאת, למה

אור פרקי מחשבות יהל ז

לא בקש להסיר תיכף?, אבל חפצו היה לברר שעפ"י ד' הם עושים. עיי"ש בא"ע).
 וברגע סבלו המכות כבר הסכים לשלוח את העם, וידע כי סבת המכות רק מה
 שמעכב לשלחם, בכ"ז: לאחר שהוקל הכאב: "וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד
 את לבו". ובודאי בשעה שבקש את משה להתפלל לא היה בדעתו לחזור בו אח"כ,
 כי "ויצעק משה אל ד'", הצעקה לא תוכל להיות בעד מי שאין פיו ולבו שוין,
 אבל כשהיתה הרוחה הלכה לה אותה ההכרה הקודמת, וצף אבק הטעות שגם
 החרטומים עשו כן, והוא הפתח המטעה ומכביד הלב.

"ויאמר פרעה לך מעלי אל תוסיף לראות וגו' כי ביום ראותך פני תמות"
 אם באמת היה ביד פרעה להמית את משה, למה לא המיתו עד כה? וכבר הביא
 עליו ועל עמו וארצו תשע מכות איומות, אשר התחנן למשה בכל פעם שיתפלל
 בעדו להסירם, ולמה לא המית אותו?, האם יש מורד במלכות יותר מזה?, ולמה
 הניח למשה לבוא בשער המלך ולעמוד בכל פעם להתרותו ולהפחידו בענשים
 אלו, האם כן הוא מנהג מלכים?.

כל אלה להראות ענין כבד הלב עד כמה הוא מגיע. שאחרי המכה התשיעית
 שכבר סבל כל-כך, וראה כל-כך, וכבר אמר: "ד' הצדיק", ולבסוף, נתהפך ונתקשה
 לבו, ומקודם כתוב רק: "ולא שלח את בני ישראל", וכאן כתוב: "ולא אבה
 לשלחם", שהגיעה כבודות לבו שלא אבה כלל לשלחם.

וחז"ל אמרו (קידושין כ.): קשה אבקה של שביעית, שמוכר את רכושו,
 ומוכר את בתו, ומוכר את עצמו, והולך מדחי אל דחי, וכל מכה אחרונה יותר קשה
 מהקודמת, ובכ"ז מעיקרא אמרו: "לא הרגיש", ואח"כ אמרו: "לא באת לידו",
 דמעיקרא עדיין היתה תקוה להרגיש, ואח"כ אין לו תקוה, שלא יבוא עוד להתבונן,
 מפני "שאם עבר אדם עברה ושנה בה, נעשה לו כהיתר", עיי"ש. ושם ג"כ
 אירינגן לא רק שאדם עובר ואינו רואה שום מחאה מהשמים, רק שעל כל פעם
 מוכה בעונש, ובכ"ז: "על מה תוכו עוד תוסיפו סרה".

ומה זה "נעשה לו כהיתר"? מי התיר לו מה שברור לו שאסור?, ולמה
 לא ילך אצל חכם לשאול אם הוא מותר באמת בשביל שכבר עבר?. הוא אשר
 דברנו: השמים לרום והארץ לעומק ולב בני אדם אין חקר. מורגלים אנו לראות
 רק המסובבים, התולדות החצוניות, "האדם יראה לעינים" ואין אתנו יודע עדימה
 להבין ולהביט על המקורות על המסבב, על שרשי הלב אשר ממנו תוצאות כל
 הפעולות; ואין לנו עינים לראות את שני היצרים הטוב והרע שעומדים על
 מפתחי הלב ואין בין זה לזה אלא כחוט השערה; ואיך כל פעולות ומחשבות גבר
 קשורים בנימי הלב לטוב או למוטב; ואיך תשלוט ממשלת הנשמה העליונה,
 הדעת והתבונה, על אלו שרי הלב; ומכל אלו ביחד איך משולבים זה בזה לעמוד
 תחת שלטון הבחירה של "ובחרת בחיים".

ח אור פרקי מחשבות יהל

וכשם שהקב"ה בורא כל הטבעים והוא גם משדד המערכות, "ומי שאומר לשמן וידליק אומר לחומץ וידליק", וכמו"כ הופך ים ליבשה ונותן לו טבע היפוך טבעי, כן מדת האדם, אשר גופח באפו נשמת חיים, ותחסרהו מעט מאלקים" וכבוד והדר תעטרהו" שבראו בטבעים ובכח לשנות הטבעים.

וכל מלה שספרו לנו חז"ל בתוה"ק על כחות בני אדם, הוא רק שגלו לנו הטבעים הטמורים שבאדם, בכחות הטמורים ביצרי מעללי איש, ואל תתמה על פרעה זה שאמר: "ד' הצדיק" והוא ועמו הרשעים, ופרעה זה ממש אומר למשה: "כי ביום ראותך פני מות תמות", ופרעה זה מתחנן למשה להסיר מעליו רק המות הזה;

ומה לעשות לאדם הלזה שאדם ובהמה שלובים בו יחד, ומסובבים זה בזה, בלבוש החצוני שהוא גופו הנראה; אבל איך כחות כאלו ממש, משולבים ונארגים זה בזה בפנימיותם, בתוך-תוך עומק הנימים הרוחניים הנסתרים, אין אתנו יודע עדימה.

מסירת נפש

ב.

בהסרת הצפרדעים כתיב: "וימותו הצפרדעים מן הבתים החצרות והשדות", עיי"ש בבעה"ט דלא כתיב: מהתנורים, שאלו לא מתו, מפני שהלכו להשרף ולמסור נפשם לקיים דברי השי"ת.

יסוד גדול: כל הנסים והתגלות מופתים שנעשו ע"י שלוחי השי"ת בכל עת ובכל דור, לא לדורם בלבד נעשו, ואם הגיעו עתים שנפסקו התגלויות כאלה, הוא מדרכי השי"ת היודע ועד שדורות אלו עליהם לזון עיניהם מכל קבוץ הנסים והנפלאות שנעשו מימות עולם, ולתכלית זו נכתבו בתוה"ק האמתית, והירא השלם והמאמין, המסתכל בתורה ורואה בה מה שנכתב מפי הגבורה, הרי זה בעדו כאלו עומד ורואה בעיניו ממש מעשה הנסים שנעשים נגד עיניו, כי הלא "עדות ד' נאמנה"; ואין לו שום התנצלות מה שאיננו רואה עתה נסים, כאשר ידמו אחרים, כי מה יענה אם ישאלוהו ביום הדין: הלא הוגד לך "לזכור ימות עולם", "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך", ואבותינו ספרו לנו פעלי ד' בימי קדם, ובמצוות כולן שנקבעו זכר ליציאת מצרים "למען תזכור כל ימי חיך", וא"כ כל הדורות עליהם לשאוב רוח דת קודש ממה שרואים בתוה"ק, כאלו נעשה לעיניהם.

תפוחי זהב במשכיות כסף — אמריהם ז"ל. כמו שכל הנסים המתגלים לעין האדם — "למען תדע", כן יתגלו למען דעת כי המוסרים נפשם על קדוש השם אינם נשרפים באש, והצפרדעים אם שאינם בני בחירה והכרה, אבל טבע כל בעל חי לברוח מהמזיקו, ושינוי הטבע, שהלכו לדבר המזיקם, הוא: ללמד

אור פרקי מחשבות יהל ט

כי הטבעים כולם רק ברואי ד' המה; וכשם "שהים ראה ויננס", "וההפכי הצור אגם מים", והמים נהפכים לדם, והטבע מתחלף בגזירת בוראו, וכחו הקודם ילך ממנו, כן ידע האדם שנגד חפץ השי"ת וצוויו ורצונו, אין על הטבע לעמוד נגדו, ואף אם ילך במו אש לא יכוה, כי מי היא האש ששורפת את הבא אליה, רק טבע; שהוא אמר ויהי, הוא צוה והפקידה לשרוף, ואם ד' אמר לשמש דום, סר כחה ממנה, והצפרדע בתנור אינה נשרפת.

וחז"ל אמרו (פסחים ב"ג): שחנניה מישאל ועזריה שהפילו עצמם לכבשן האש, נטלו ק"ו מצפרדע, האם לא מצאו מקור אחר למסור נפשם על קדוש השם? ממה שהשי"ת מצוה בתורתו: "בכל נפשך", "ואנכי ד' אשר הוצאתיך מאור כשדים"? ואלפי רבבות נפשות מישראל שמסרו נפשם בכמה מיתות משונות לקדש שמו יתברך?!...

ומה נואלו השואלים, ממה שאנו רואים רבים מוסרים נפשם למיתה על כל תאוה נמבזה ונצחון ועקשנות של איזו מפלגה או כבוד מדומה, וא"כ כסילים אלו לא ישכילו: מה זה ועל מה זה כה ירימו על גס מסירת נפש לשמים, אם גם קטני קטנים עושים כאלה לאלילי שרירות לבם?!

ומה גדלה חכמת החכמים התוריים שהגדולים שבהם ברכו את הגדולים שיהי' להם מורא שמים כמורא בשר ודם; והחסידים היותר גדולים השתמשו לכבוש יצרם בבזיון מאדם, כמו: "נורא בי עמרם"; וצונו במשנת חסידים: "עשה רצונו כרצונך". וזוהי תכלית מדת הגדלות: התהפכות הטבע, שלמצוות השי"ת ימשוך כחו כטבע ממש. וזהו: "ובכל לבבך", "בשני יצריך". וכשם שלא נוכל לשאול: איזו מצוה תוכל להיות באכילת מצה הלא כל בעלי חיים אוכלים? או אם נשאל על שומר פיו ולשונו: הרי חרש גם הוא אדם? אבל זוהי גדלות האדם "שישים עצמו כאלם", ו"ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה"; אם האדם ישתעבד לשמים כמו שמשמעבד לכל תאותיו, אין גדול כמוהו?!

והכתוב אומר (איוב ל"ה): "מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו", כל מה שמוצאים לראות טבעים העובדים לטבעם, וכל מה שרואים אנשים משעבדים עצמם לרצונם וחפץ תאותם, לנוע ארחות ימים, לעזוב אשתו ובניו, להיות כשור לעול וחמור למשא, יומם לא ישקוט ולילה לא ינוח, הכל בשביל מה? בשביל להיות אסירי כבלי ברזל כל ימי חייהם להיות מוכים ולוקים אשר תסמר שער אדם לשמוע; ועל הכל: כח התגברות הרצון, לאיזה נצוח יובילם דרך פשעם וענות נפשם. מכל אלה יעמוד המשכיל נבהל, לראות ולהתלמד, עד כמה יש בשכם האדם לסבול ולהכניע טבעיו לפני ממשלת רצונו, ואם כה כח הרצון, שיסודו מעפר וסופו לעפר, יתבהל וירעד המשכיל לדון את נפשו, ולחייבה למשול על טבעיו, ולהכניעם ליוצרו ובוראו, אשר הוא הכל ואפס זולתו, עוד שש ושמש

לעשות רצון קונו, כמו שאמר ר"ע: כל ימי הייתי מצטער מתי יבוא לידי ואקיימנו: „בכל נפשך“ — „אפילו הוא נוטל את נפשך“. וחנניה מישאל ועזריה הלכו מקושטים בסרבליהם כבמקבל פני רבו ברגל, שהרי אין שמחה ועונג כזה, שפרידת נפשו האחרונה להתלונן בצל שדי ולראות את בוראו, תהי' כקרוא לפני המלך, ולא כמובל בשלשלאות של ברזל, שהרי אין מיתה בלא חטא, וא"כ כל מיתה רק עונש, והרי זה בכבלי ברזל תבוא נפשו, אבל הבא ע"י קדוש השם, הרי השי"ת קראו שיבוא שם, ע"י רצונו ית', היוכל להיות עונג כזה שבא רק פעם אחת בכל היותו בתור בריאה?, ומה יקר המותה לחסידיו!, שאם ימות ע"י חטא לא יוכל עוד למסור נפשו על קה"ש לעולם!.

ומה גדולה מעלתם של אלו שהגיעו למדרגה של „עליך הורגנו כל היום“, שהרי יש בחינה של אלמלא נגדוהו לחמו"ע וכו'. ומלקות תחת מיתה, ומקצת נפש ככל נפש, והמענה גופו לש"ש ומוסר חלבו ודמו. כמה מדרגות זו למעלה מזו, הרי מה גדול האושר שביד האדם!.

והכתוב אומר (דברים ו'): „ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך בכל נפשך ובכל מאדך“. הגולמים שלא הגיעו להשגה קובלים על גודל הדרישה, וכאילו משתתפים בצערו של האדם על העול והענוי של עבודה והתמסרות כזו; אבל השלמים רואים שהכתוב אומר: „ואהבת בכל בכל ובכל“, ומי שיודע מושג של אהבה, אין ענג גדול מזה, שהרי רגע אשר תשלום האהבה מהאוהב לאהובה, אין שם רק רגש רוחני ניצוץ הוד עליוני, וכל אהבת עולם רק ניצוץ מאהבה רבה של חמלה גדולה ויתרה, היינו; שכל הציורים שבעולם אינם מספיקים להבין אהבה זו שהיא תמיד יתירה, כמו; עוד יותר, באשר אין לה סוף, וכמו"כ; הענג אין לו סוף; והרי זה התהפכות הטבעים; כי טבע אינו מבין טבע המתנגד לו; כל אנשי העולם עומדים משתוממים על ענויי מסרקות של ר"ע, והוא מתעדן בענג שמים, הולך בתופים ומחולות לבוא לבוראו בהוד עליון, ויבין ביקר המותה לחסידיו!.

ואם הלל מחייב עניים, וראב"ע מחייב עשירים, מפני שהראו לאנשים בני תמותה גודל כחם למסור כל מיטב לשד חיהם לתורה, אף במצבים קצוניים של עניות נפרזה ועשירות מבהילה, שהם הנסיונות היותר גדולים של „רש ועשר אל תתן לי“ — שהחכם היותר גדול פחד מהם. ומהו גדר החיוב?, הוא רק שנתברר לעין כל שאין זה בגדר נמנע, וכי יש בכח אדם להתגבר על הכל, וממילא גפסקו כל אמתלאותיהם של כל אנשי העולם; אם רק איש אחד נמצא שהראה איך הטבעים מתהפכים, הרי זה רק ברור גלוי שיש נצוח לטבע, ועל אחת כמה וכמה מחייבים אלו האוילים מדרך פשעם, שמפקירים נפשותיהם גם בענויי עולם בשביל תאוה נמבזה ורצון פחות שאין לו שום יסוד בחכמה מתאימה לנושא תאר

אור פרקי מחשבות יהל יא

צלם אלקים; ואם בשביל שיחה בטלה שלהם כך, עד כמה יש לעשות בשביל תורה שלמה שלנו; והרשעים מחייבים יותר מהצדיקים!
הרי גם זה מבורר, שאין לך מדרגה יותר גבוהה אילו עבדו את השי"ת כמו שעובדים את מלאכי זעם השטן, יצרי מעללי תהו.

* * *

והרשעים כים נגרש רפש וטיט, כל מה שמוסיפין להראות גבורתם ולהפקיר נפשם בשביל מפעלותיהם, המרבים רק רפש וטיט, הוא הגורם שמעמיקים להם גיהנם, והוא הוא המחייב אותם יותר ויותר: אם יש בכחם לישא עול ולרוצץ גופם, איך נתנו הון רב בעד רפש וטיט? ...!

ועד כמה רחוקים תועי-בינה, אלו האומרים: מאי אהנו לן רבנן?, הם במדעם השכילו לבנות גשרים, גם הפיחו איזה רוח מתנועע ומצלצל, בכל הצלמים האלה עומדים וצוהלים על הנשמה שלהם שמוצאים ומוציאים לבריות, ולא דעת ולא תבונה להם לראות שכל מה שיוסיפו דעת יוסיפו מכאוב; אם באמת שכל לכם, ומח וכח לכם, איך מכרתם בכורה כזו בעד נזיד עדשים? ... וכל מה שאתם מוסיפים להתחכם, אתם מוסיפים אש על המדורה הרותחת, שאתם נדונים בה לעיני השמש; הזה פעל חכם לעשות בתיכם קבריהם, ולהמיר כבודם בתבנית שור אוכל עשב?, ואת תורת ד' לא יביטו, שם הם עמי-הארץ גמורים, אשר לא יאבו הבין ולא לשים לב; ואיך יאמרו: «חכמים אנחנו»! ונגד פניהם נבונים, דורות שלמים גאוני רוח ומח ולב למעשים שעוסקים רק בתורה מן השמים; ואתם אינכם עומדים אף לרגע להתבונן ולעיין מה שהמון חבורה של אלפי חכמים אומרים: שיש חכמה הנתנת מבורא כל העולמות, ואתם תוכלו רק להעקים את החטם, אבל לא הגעתם לברר שאין דבריהם אמת ח"ו; כל החכמות שלכם הוא רק להתלוצץ, אבל לברר בבינה אין בכחכם; ואתם רק שואלים ומקשים, ובוזה אתם מסתפקים, ועושין כנופיא של מסכימים מאלפי נערים ונערות ומחליטים שלית דין ולית דיין ח"ו...

הה! בוערים בעם, מתי תשכילו?! אם במח וחכמה לא תוכלו לנצח ולכפור בד', אתם נוצחים ברגלים וידיים הרבה מאוד... ננוד לכם, שוטים! עוד אלפי רבבות בהמות תוכלו לצרף.

הטרם תדעו כי הן הן גבורותיהם של חכמי האמת — חכמי התורה, שאינם יכולים למכור אף רגע מתבוננתם בתורה על שארי חכמות שאתם קוראים; ואתם, מה אתם עושים משכל גבוה שלכם, — מעדר ומעצד עלי אדמות! ... מלפנים היו נוסעים על סוסים וחמורים, ואתם הרכבתם את הסוסים והחמורים על שכמכם, להוביל אותם במרכבת השכל שלכם; אתם עומדים ומתענגים איך הסוסים

יב אור פרקי מחשבות יהל

והחמורים יושבים כאדונים במסע רתום למכונתכם! והחכמים האמתיים עומדים ומשתוממים: הבוז לכם חכמי אליל, ששכלכם רתום להוביל החמורים. והשרים הולכים כעבדים!...

וכל מה שתוסיפו שכל, אתם מוסיפים להתלהט מהשמש המוצאת מנרתיקה, מהאור העליון המאיר ושואל: איך תאמרו: "חכמים אנחנו" ותורת ד' לא תביטו, באור העליון המאיר ובא עד גכון היום?! הבוז לכם, רחמים נכמרו מאד-מאד בלבות החכמים האמתיים על אלו המוכרים ומוסרים שכלם לרפש וטיט, ושמים חשך לאור ואור לחשך. ואין לך רחמים כרחמי חכמי התורה על בעלי-שכל והם עוזבי תורה; ותפלת אאע"ה על אנשי סדום, וצעקת משה רבנו ע"ה ופרישת כפיו על מכות פרעה, שהוא היצה"ר, יוכיחו, שנתעוררו ברחמים גדולים על הלוחמים בחכמה נגד החכמה, "ותשב אנוש עד דכא", מפני שסוף סוף הזיק האחרון שבלב האדם בעל-שכל יוכל להאיר ולהכיר את האמת, אם בעל נפש הוא; וכל המחובר אל החיים יש בטחון.

חובות האדם לפי יכלתו

כתב החוה"ל: "כל אחד ואחד נתבע לפי הכרתו, וחשוב בזה עיון היאות לכמותך, והמשל ע"ז לפום גמלא שיחנא" ע"כ. ובש"ת לר"י הציור ממעשר. שמי שיש לו אלף כורים, והחסיר סאה מהמאה כורים של מעשר שהוא צריך ליתן ללוי, אף שנתן קרוב למאה כורים, עוד תבואתו טבל; ומי שאין לו רק עשר סאים, אף אם נתן רק סאה אחת, כבר הותרה תבואתו. וזהו מאמרם ז"ל (יבמות קכ"א): "וסביביו נשערה מאד", "שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה", מפני שלפי ערך הכרתם, המעט הוא רב מאד, מפני שהוא חסרון, והרי זה לא הפריש כראוי, וטבל בידו, אם חסר אף כחוט השערה.

ואז"ל (תנחומא פ' תבא): "בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים", מלבד שהמאמר מזרז שלא יתישנו ד"ת אצלו מפני ההרגל וההתהוות, כמצות אנשים מלומדה, יזרזו עוד בזה, מפני שעל האדם להוסיף מעלה והכרה בכל יום, וא"כ חיובו ג"כ משתנה, וכמו הכהנים שיש עליהם מצוות יתרות, שהאינו כהן אינו מחויב בלאו דלנפש לא יטמא וכדומה, כן המשתנה במדרגת שכלו והכרתו מחויב במצוות מה שאינו מחויב בהם הנמוך ממנו. ובאיכות המצוות יש שנויים כמו בכמות. ונתבונן: הנה אף שכל בני האדם נראים כאילו הם שוים, בכ"ז הלא יש איזה שנוי בין אחד לחברו, שהרי שמות מחולקים, וגופים מחולקים, בקול ובמראה; וכשם שהם מחולקים בחיצוניותם, כך ועוד יותר הם מחולקים בפנימיותם, בשכלם; ונשער נא בנפשנו: האם ניתן עבודה הצריכה לראיה רחוקה למי שראיתו קצרה?, אם כי במראהו דומה אחד לשני, וכשאנו פוגשים למשל שני אנשים לומדים

ענין אחד, זה מבין וזה אינו מבין, זה זוכר וזה שוכח, לא נוכל בשום אופן להשוותם ולחייב את שניהם בשוה, שהרי חסר לו להראשון החוש של זכרון או הבנה, אבל איך נוכל לפטור את זה שיש לו החוש, בשביל שיש אדם שכמותו שאין לו חוש זה כמוהו וכמדתו? וצא וראה: האם חושבים בני-אדם ככה במה שנוגע לחיובם בעבודת השי"ת? למשל: כששני אנשים לומדים או מתפללים, והאחד לומד קצת יותר, או מתעמק יותר מחברו, או מתפלל ביתר עיון, כבר הוא מתגאה על השני, ולבו ישמה שכבר מילא חובתו! אבל האמת היא: אם יבואו לדמות הכשרונות החושים וההכרות, אולי חברו נתן סאה ויצא, והוא נתן מאה ועדיין טבל בידו, כי הוא בעל-כשרון יותר גדול מחברו? ואם ימסרו לאיש אחד מכונת-קיטור, ולחברו — חמור חלוש-כח, והוא יסע מעט ביתר מהירות, האם יצא ידי חובתו? הלא יתבעו אותו שלא נסע מרחק הראוי למכונת קיטור?!

ור"י אמר (אבות פ"ב): «אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת». ולכאורה: אם האדם ממלא חובתו שלכך נוצר, הלא זוהי תכלית וסוף לכל המדרגות היותר גבוהות, שהנברא יבוא לתכלית שאליה נוצר? אבל הבאור הוא: שנוצר שלא להחזיק טובה לעצמו, לפי שעליו למוד את כשרונותיו ויתרון חובתו, ו"כ"א נתבע לפי הכרתו", ומי יודע אם השלים חוקו לפי ערך כשרונו והכרתו, כי כל מה שירבה תורתו ירבה גם חובתו.

וכמו שהכשרונות מתנת אלקים המה, כמו: מי שיש לו כח-זכרון מצוין וזכות-השכל מצוינה, ודאי שהוא בריה אחרת, וחובתו היא לפי ערך כשרונותיו, שהרי נמסר בידו מכונת קיטור עם דרך רצופה ברזל, כן ישנן סבות מיוחדות וזכויות שונות שניתנו מן השמים לאחד, והשני לא זכה לזה; כמו: «הרבה למדתי מרבותי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם», ומכש"כ בריאות, ופרנסה שקטה בלי טורד, ובלי צער גדול בנים, אשר בזה ישתנה האחד מחברו, ומה בין טרדה לטרדה — כולם נסיונות, וחז"ל אמרו: מי שאמרו לו להביא חותם של זהב ולמי חותם של טיט, ולפום צערא אגרא, הכל לפי הנסיון. — היוכל לפטור א"ע מי שזכה לשמש גדולי הדור, והיו לו חברים ותלמידים, ומנוחה בלי טורד, היוכל להדמות לחברו שלא זכה לכל אלה? וכל זה משתנה לפחות ויתר מדרגות רבות; וזהו «וחותם יד כל אדם בו», בספר הזכרונות: כשם שכל שטר מתקים בחותמיו, מפני שאין החתימות שוות, ואין אחד יכול לזייף חתימת האחר שלא יהי' איזה הבדל; כן כל אדם יש לו חיובים אחרים ושונים, לפי ערך כשרונותיו והשגותיו, וכפי התנאים והנסיונות שעברו עליו; וכל אדם הוא עולם בפני עצמו, ואם בעל נפש אתה תמצא, כי כל שנותיו של אדם ג"כ מתחלקים; לא הרי הצעיר כהרי הזקן, שהרי עלה בידיעותיו והכרתו, ואם בעל נפש יתרה אתה תמצא, כי כל יום יביע אומר, ולילה יחזה דעת, «וכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים».

„לשמה“ ו„שלא לשמה“ בחובות הלב

אז"ל (פסחים נו): „לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה“. א"כ יוכלו כל מעשי בני אדם להיות שוים בחצוניותם, ונקראים תורה ומצוות, בלי שום הבדל מבחוץ, ובכ"ז מובדלים כגובה שמים מארץ בפנימיותם, היינו: בסבת המעשים, בגלגל הראשון המניע אותם; שכן אז"ל (פסחים שם): שבחינת שלא לשמה שהיא שמאל, — „עד שמים“, ובחינת לשמה שהיא ימין, — „מעל שמים“. וכששנים אוכלים פסח, זה לשם פסח, וזה לשם אכילה גסה, זה נקרא צדיק, ועליו הכתוב אומר: „וצדיקים ילכו בם“, ואידך נקרא פושע; „ופושעים יכשלו בם“.

ומה שיש לעיין בזה: אם הבדל זה שייך רק במעשים, או אף בחובות ומצוות הלבבות, כמו: אהבת ד' ויראתו ושאר חיובי הלבב? והנראה: שאין זה נקרא כלל אהבת ד' אם היא שלא לשמה; כי זה שייך רק במעשים, שסו"ס הוא עושה מה שמצוים לו ורוצים ממנו, לו יהא שכונתו להנאתו, אבל האהבה לא תוכל להקרא לשמה אם יהי' לה תנאי: הנני אוהב אותך בלב ע"מ שתתן לי מה; כי האהבה נקראת רק אם אינה תלויה בדבר, כמאז"ל באבות; ואם אהבת אדם לאדם כן, אהבת ד' מק"ו.

„עקב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו“ (ירמי' י"ז); ד' יראה ללבב, תכלית כל המעשים; לטהר את הלבבות, והאדם נידון אחר רובו, ושלל שמים הוא רק המזוקק, שהוא טהרת הלב, כאמור אצל אע"ה: „ומצאת את לבבו“ ו„רחמנא לבא בעי“; א"כ משפטי הרוב והמיעוט מתחלקים באותה הטהרה עצמה, ולא לפי מדרגות, כמו שחלקו חז"ל בין אהבת הבן לאב — מאהבת האב לבן, והאהבה מתחלקת ג"כ לשיעורין, וא"כ עיקר משקל משפט האדם הוא: שקול הפנימיות, וטהרת המחשבות, שכולם רק באיכות ולא בכמות, ואם הוא בחיובי הלבבות, אינו חל כלל עניני שלא לשמה, אחרי שהלבב הוא התכלית הנכספת, וכל הענין של שלא לשמה הוא רק סבה להגיע עי"ז ללשמה, „שמתוך שלא לשמה בא לשמה“, ואם לא הגיע לכך אינו עולה למעלה.

ור"נ גאון ז"ל התודה: „אם תצרפני כצרוף כסף לא ישאר ממני מאומה“, כי הצירוף הוא לברור רק את המזוקק, ולמעלה עולה רק הזך המזוכך, ומה שמגיע למעלה הוא רק מה שבא לבחינת לשמה; ובכל זאת יש כאן מדה ובחינה של משקל ומספר שתלוי ברוב, אם רוב מצוות — צדיק, שקול זה אין אתנו יודע עד מה, ורק אל דעות ד' לו נתכנו עלילות.

ההסתכלות בגנות העברה

„ורבים מישני אדמת עפר יקיצו; אלה לחיי עולם, ואלה לחרפות ולדראון-עולם“ (דניאל י"ב). הה! מה נורא המרחק!... ובאמת אחרי שהוברר מכל זכמי התורה בחכמה ובקבלה, שכל תכלית רצון השי"ת בכל הבריאה כולה, היא: שיעשה אדם זה שנברא בצלם אלקים — רצונו, כאשר גלה בתורתו הקדושה; וכל מצוה שעושה האדם הוא מילוי רצונו יתברך, ומשלים תכלית כונת בורא העולם, ונעשה שותף להקב"ה במעשי-בראשית; (אוי לעינים שרואות ואינן יודעות מה הן רזאות; בני-אדם שומעים באזניהם: „נעשה שותף להקב"ה“, ובפיהם ירצו סלה, ואינם מביטים תוכן ומושג מלות אלו). ולעומת זה: מי שממרה פי ד', הרי הוא מהרס כל הבריאה, שעושה נגוד לתכלית רצון הבורא, ופוגע ופוגם בתכלית כונת בורא עולם. היש קץ לעומק הגיהנום שהעמיק האדם הלזה, בעד עצמו, בסכלותו?!... כי אף אילו היתה לו הנאה של כל חיי העוה"ב, ג"כ היה לו לעזוב בשביל שעה אחת של מילוי רצון השי"ת; ומעתה יביט נא האדם הלזה על מה הוא מחליף ועוזב מלהיות שותף להקב"ה, ועם מי הוא משתתף לעבור את פי ד' ולהרוס כונתו?! ומה היא התאוה אשר עליה הוא נותן את נפשו?!...

נראה נא אשר חכמים יגידו, אף אלו שלא זכו לתורה החליטו ואמרו: „חוש המשוש חרפה הוא לנו“. ואילו היה האדם מצייר לעצמו אף לרגע את המעשים הבהמיים ערומים כמו שהם, בלי רוח התאוה, בלי כח המשתוקק, האם היה יכול מי שנושא עליו צלם אלקים לעשותם?! האם לא יראה האדם מבשרו ממש איך הוא מאוס בעיניו בכלות תאותו ממנו, „ונפש שבעה תבוס נפת“, האם היה נדרש להעמיד את הכרובים ולהט החרב המתהפכת, הג"ע והגיהנום, לשמור את האדם שלא יעשה מעשה בהמה?!... וכן כל הרצונות וחפצי האדם היוצאים ממקור כל המדות הנטועות בו רק לחפוף ולהשתוקק, הלא אין להם שום יסוד ואחיזה בשכל, להמעמיק בזה, וכולם רק אחיזת עינים וחשך מתעה להטעות בני אדם. כי הקנאה מהי?, לא תוסיף ולא תגרע, רק: „רקב עצמות“. וכן הכבוד רק דמיון כוזב, כי כל מכבדיו כיוצאים אחרי מטתו, ועוד גרוע מזה, כי בחייו אין פיהם ולבם שוה ואף מכבדיו, אולי בלבם ילעגו לו, ובכל אופן; מכבדיו בחייו אין מוסיפין לו יותר ממכבדיו במותו!. ואין כבוד, אלא אם יכבדהו מלך הכבוד!. והאדם הנלבב עליו לעמוד נגד מטעיו ומתעיו כאילו עומד נגד מי שרוודף אותו להרגו; כי מי הוא זה שיעמוד בשויון נפש לראות האיך עומד אחד נגדו ומשליך פית כבשן לסמא את עיניו?, מי הוא זה שרוצה ויכול לראות את מי

טז אור פרקי מחשבות יהל

שעומד לנגדו ורוצה דוקא לעשותו לשוטה ופתי? וההורג שכלו הרי הוא הרוצח היותר גדול, שההורג גופו נוטל ממנו חייו, אבל אינו עושה אותו בהמה, ההורג שכלו ועושהו לשוטה, הרי מלבד שהורגו הוא עוד מהפכו להיות דוקא בהמה, וגרוע ממנה. וא"כ אילו היו מעמידין לאדם גיהנום מצד אחד וג"ע מצד שני, שיתדבק דוקא בשטות, ג"כ היה לו להלחם. ומה יאמר האדם אם הגיהנום והג"ע נבראו לשמרו שילך בדרך עץ החיים, חיי עולם?! איום ונורא!...

מלאכת הפרדה זו: להסתכל על מעשי המדות כאלו לא היה בהם החשק והתאוה, נתוצה מאד, כי יחטט בהם עד שימצאם אשפה ושקוץ משומם. אבל אם יתאמץ לבוא עד חקר אלוה, עד כמה שהורשה לו להתבונן, אז כל מה שיחקור יותר יגיע להבין, ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים ע"ג): «ואני קרבת אלקים לי טוב», כי מתדבק הוא בהאמת, האחד. וחז"ל שגזרו לעבוד את השי"ת שלא ע"מ לקבל פרס, והרמב"ם ז"ל שכתב כי כל ציורי השכר הם רק כדי להביא לבינה האמתית: לעבוד את האמת באשר היא אמת, — הם הם החכמים האמתיים!.

האדם והכרת מהותו

«וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה» — מה זאת «זה—מזה»? «ונותנים רשות זה לזה», מהי נתינת הרשות, שאינם יכולים להרשות לעצמן, רק שיתן כ"א לחברו, מה זאת?.

כל נברא, חובתו שיראה וירגיש ויביט על עצמו כאילו רואה צופה ומביט על זולתו, על נברא כמוהו; שרואה תחילת היותו, וכל שיש לו תחילה הרי יש לו עבר ארוך שלא היה במציאות כלל, והוא: האין שנתהווה ליש, וכן עליו לראות את מהותו: שלא היה כלל במציאות, כהרגישו על זולתו הרגשה זו; שיראה הנברא את עצמו כאילו אינו.

אם כי חז"ל קבעו לאדם מדרגה זו שישים א"ע כאינו, הכל קל לאמר את המילים, אבל כמה קשה להרגיש את התוך, המושג, כמו שהוא: לראות את עצמו כאינו!...

ראשית דעת, להגיע באיזה צד להבנה זו, עליו להביט בעינא פקחא על זולתו, נברא כמוהו, וממנו יראה ויקח מוסר, וילמד את עצמו לאמור: במה יפח כחי מרעי, הלא גם אני כמוהו? וכמה"כ (משלי ד'): «עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך», להרגיש א"ע מתחלתו ועד סופו בכל הפרטים, היינו: הרגשת מציאותו, שהנהו נמצא, נברא, בכללו ובפרטיו, בהיותו הראשונה ובכל חיות חייו ונשימות אפו, וכל שליטת שכלו, חי, מרגיש, עד שלא יוכל בשום אופן לשכוח אף רגע מלעמוד משתומם ושואל: מה אני?!... הרגשה כזו תוכל לבוא ע"י השקפתו על

נברא כמותו, ויראה את עצמו כאיש אחר העומד לנגד עיניו; והבן. ואף אלו האהובים והברורים והגבורים, משרתים קדושים, שעומדים באימה ויראה לעשות רצון קונם ולקבל עליהם עול מלכות שמים, שעיקרו הוא: שהנמצא יכיר את עצמו כאילו אינו, וכי הוא רק נברא מאין; והוא, האין הלזה, קודם הויתו, לא נתוסף בו מאומה אחרי הויתו שיהי' שלו, רק כולו נברא, וכולו של שמים. והם כשמכנינים עצמם להקדיש ליוצרים, שהוא הכל, להבין הדבר כמו שהוא, מקבלים עליהם מלכות שמים, "זה מזה", שמתבונן כ"א על נמצא כמוהו, ורואה שכל כחו וגבורתו הוא רק רוח ממרום, ואינו כי אם נברא בחסד יוצרו; ואז ברעש גדול יקרא: "הה! גם אני כמוהו!..."

ובהגיע הנברא להכרה והרגשה זו שהוא רק נברא, והוא אינו, וכל גבורתו וכחו, כל מה שמוסיף במעלה, אינו אלא מכיר גבורת וגדולת השי"ת, גבורת בוראו, שהרי כולו שלו, שוב אינו מוצא לו בשום ענין כח להקדיש, להזכיר קדושת השם: "כי מי אנכי שאבוא להזכיר שמו הקדוש"?!, ואז נותנים רשות "זה לזה", כאילו כל אחד יוצא מוכרח תחת פקודתו של זולתו, מפני גודל המורא והפחד, וכלם כאחד עונים ואומרים ביראה: קדוש!, קדוש!, קדוש!. שענינו: הכרה שהוא מופרש ומובדל, שאי אפשר לשום נברא להשיג עצם קדושת הבורא, רק מה שרואים מלוא כל הארץ כבודו, שהוא "כח מעשיו הגיד לעמו", רואים מעשי ד', ופניו לא יראו. וגם האופנים וחיות הקדש שמתנשאים לעומת שרפים, עונים רק "ברוך כבוד ד' ממקומו". הלא גם אנחנו רק נבראים, ולא נוכל להגיע להבין רק ש"ברוך הוא ממקומו", וזוהי גם תשובתם למשרתי מעלה ששואלים "זה לזה". "איה מקום כבודו", לעומתם רק "ברוך יאמרו": גם אנו כמותכם נבראים אנחנו, ונוכל להשיג רק מה שניתן לנו, ועל השאלה של איה מקום כבודו, נוכל להשיב רק "ברוך כבוד ד' ממקומו".

והאדם הלזה כשעומד בכל יום פעמים להקדיש ליוצרו ולספר מעשי ד' יחד עם משרתי מעלה, לאמר "קדוש" ו"ברוך" בעשרה, עליו להתבונן כי כל מה שמרבה להבין קדושת בוראו עליו להעמיק להבין אפיסת עצמו. ואם שרפי קודש כן, מה יעשו ילודי אשה, ציץ גובל ואבק פורח?!. והכתוב אומר (משלי ד'): "מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים", הרי שיש לשמור את העיקר, המקור, שמשם כל התוצאות.

חיי שעה וחיי עולם

אלו בא האדם להכרה זו להבין היטב מה הוא בגדר אפיסותו, ומי הוא בגדר גדולתו, שהורשה לו להקדיש ליוצרו באותן המלים עצמן שבהן מקדישים

אותו בשמי מרום, אז היה יודע התוצאות־חיים שהיו יוצאות מהכרה כזו, חיים אחרים לגמרי, כי לא די במה שנקרא חי, גם שרצים ובהמות שדי נקראים בעלי חיים, והכתוב אומר (דברים ל'): "ובחרת בחיים" ולא ובחרת חיים. "בחיים" — הם חיים ידועים, חיי עולם.

והשי"ת נקרא: "מלך חי וקים", וזה כל האדם: להבין ולהבדיל בין הקים והכלה, בין העובר ובטל לקים לעד, בין חיי שעה לחיי עולם. כל שאינו קים אינו חי באמת. ומה גדולה סמיות האדם וגסות שכלו. שכמה יגיעות וכמה תוכחות ואזהרות מזהירין את האדם שיראה ההבדל בין חוט השערה להר גדול, ואילו היינו צריכים להסביר אותו הבדל דק בין שער לשער, היינו יודעים שזה קרוב לטעות, וצריך ע"ז שימת לב ואזהרה, אבל מה דורשים מהאדם הלזה? אינו הבדלה עליו לראות ולבחור? בין חיי שעה לחיי עולם, בין החולף והקים!...

ומה נורא המראה שראו חז"ל, המכירים את האמת ומסתכלין בה, ואמרו במשנה (אבות פ"ד): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עולם הזה"; יבואו נא חכמי המדידה ויאמרו לנו חשבון מדויק: ההבדל הנורא!... איה שוקל?! איה סופר?! שאילו כל הימים דיו, וכל האנשים לבלרין, אין די לברר חשבון הריחוק הלזה!... וע"ז מטילין על האדם העבודות והאיומים, שיראה ההבדל הלזה, ואל יטעה לאמר כי חיי שעה יותר יפים, יותר מרובים. הה! לסכלות כזאת, כמה היא גוברת! וכסומא שלא ראה מאורות הוא האדם. שרק סומא שאינו רואה כלום שזה לו, שאין נפקותא אצלו אם עומד נגד עיניו חוט השערה או עולם מלא, אם עינים אין לו. והכל תלוי בגלוי העינים, כמה"כ תהלים קי"ט): "גל עיני ואביטה".

ומה גדול כח קדושת חז"ל, ורוח הקודש שנוססה במ, בכל התלמוד הקדוש, תורה מן השמים! אם הגיעה חכמתם לשקול בפלס שכלם, ומאזני צדק להם, להניח בצד אחד: כל חיי העוה"ז, היינו: כל העידונים שיכולים להמצא, הפה לדבר והמת לחשוב; ובצד השני: רק שעה אחת, ורק קורת רוח של עוה"ב, והכף הכריע!... ואינם מפחדים כלל לגלות לעין השמש, לפני כל העולם וכל הדורות וכל החכמים וכל רבוא רבואות האנשים שבוחרים רק העוה"ז, ונכון לבם ובטוח כי האמת אתם. ישחקו הנערים, ילעגו המלעיגים, יתענגו המתענגים, והם אינם זזים וקוראים לכל העולם, ועיד מעמידים אותם לעדים, כי גם לבם בקרבם, בתוך־תוכם, ידעו זאת, וכמה"כ (תהלים מ"ט): "שמעו זאת כל העמים, האזינו כל יושבי חלד וגו'".

והנה אם חז"ל נטלו כל חיי העוה"ז בכף ידם, בחנו אותם וזרקום, הרי זה כאילו נטלו כל העולם ומלואו ומעכו אותו בין אצבעותיהם; התבוננו ומשמשו מה נמצא בכיס, פתחו וראו ומצאו... את האפס... והטילוהו לאשפה.

אבל צאו וראו גדולת חז"ל, אשר גם חיי העוה"ב, אשר עין לא ראתה, ומה

גם כל חיי העוה"ב, היש מח סביל דא, והם מצאו שיש דבר שיכול להכריע גם את כל חיי העוה"ב, איום ונורא!... מה יוכל להיות כזאת? יותר יפה מחיי נצח? ועוד להגיד: כי שעה אחת יש בכחה להכריע כל חיי העולם הבא?!

אין קץ לרום שכלם והשגתם, אין זה כי אם רוח ממרום, דברי אלקים חיים, תורה מן השמים; וקול התורה מדבר מתוך גרונם, באמרם: "יפה שעה אחת של תשובה ומע"ט בעולם הזה — מכל חיי העולם הבא". ואשרי אדם שזכה להמסר בידו אוצר גדול כזה שמכריע את כל חיי העוה"ב; ואשרי אנוש שזוכה לעשות רצון קונו אפילו רגע אחד בכל ימי חייו. ראה, התבונן, לשמור האוצר אשר בידך! והכתוב אומר (דברים ל'): "כי קרוב אליך הדבר מאד".

ומי יוכל לשער הריבוי העצום, ההבדל הנורא (מלאכי ג) "בין עובד אלקים לאשר לא עבדו"?!... "לא לחנם נקראו החכמים "עיני ישראל", כי עינים להם ורואים. ומי שרואה המראה הגדול הלזה של יפה שעה אחת של תשובה ומע"ט מכל חיי העוה"ב, אשר רק שעה ממנו יפה מכל חיי העוה"ב, וכשבאה לו שעה של תשובה ומע"ט, ומעמיד נגד זה שעה של איזו הנאה קלה, שאין בה רק סמיות עינים, איך תגדל שלהבת היראה והדעת בלבו, ויהיה שש ושמח לעשות רצון קונו!

אם רוצים לראות מרחק המדרגות, ריחוק המקום, בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, נעשה נא חשבון של משנה זו, ונמדוד המרחק, ומה גדלו דברי חז"ל (תגיגה ט') שאמרו שמרחק כזה הוא: "בין שונה פרקו מאה פעמים — לשונה פרקו מאה פעמים ואחת". והרי כבר אמרו עוד חז"ל (ב"ב ע"ה): "שכל אחד ואחד נכוח מחופתו של חברו". כי הבדל באיכות, בזיכוך המעשים, אפילו עלה מאה מדרגות למעלה להשכיל, לגבי האחת היתירה וגבוהה עוד יותר, הוא מרחק נורא ביניהם, כמרחק "בין עובד אלקים ללא עבדו". ומי הוא אשר יוכל למדוד את האיכות ולבוא בסוד עליון?!

והנה המשקל הלזה שנקרא "חיי העוה"ב", יש בו בחינות שונות: עניני העוה"ב שיש בהם איזו הנאה של רשות ואיזה ממש, ויש הנאות שהנאתם לא הובררה. וכ"ז הוא אם אין במ מרי, אבל אם הוא נגד רצון ד', ותועבת ד', איזו מדה ומרחק נוכל ליתן לרחוק נורא שאין לו קץ משני הקצוות?!... "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם" (דניאל יב),

הה! מה נורא המרחק?!

יחיד נברא האדם

הנה כל עניני המו"מ עם פרעה: שהשי"ת נושא ונותן עם אדם, נברא, כמה וכמה פעמים, והאדם הלזה עומד נגדו ומחליף דבורו עשרת מונים, מלקין אותו ונכנע, ומתפללין בעדו וחוזר ושב על קיאו, תמונה נוראה כזו: כמלחמה גלויה...

בריה חלושה מעיזה, ומצח נחושה לה לעמוד בחוצפה כזו נגד אדון כל המעשים. ומתאזר זה בכח לרדוף, נגד דברי השי"ת, ושוכח וכופר במראה עיניו, ואומר: "מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל", כאילו הוא הבעלים, ורואה בעיניו לאחר כל הנסים שעברו עליו שהים נבקע ונתיבש לפני בני ישראל, התגלות מעשה ד' כזה, והוא רץ בכל כחו לעבור ולמרוד את פי ד', והולך גם לתוך הים, רומס את הנסים הגלויים והולך עליהם, להמרות פי ד'!...

ומה נפלאו דברי הרמב"ם ז"ל, שכ"ז להורות מלחמת היצר אשר בלב כל אדם, שאין לו שום מהלך בשכל ודעת, איך יתכן לקרוץ מחומר הלזה להמרות פי ד', ואיך לוחמים הכחות הפנימיים;

ואין נס נגלה כחיי האדם; "כל הנשמה", — "כל נשימה ונשימה"; כי מהו גדרו של נס? כל דבר שאין כל העולם כולו יכול לעשות, והלא אין בכח שום בריה, ולא לכל הברואים מכל הדורות, יחד, ליתן אף חיים של רגע לאינו חי, ולמי שכלו חייו אשר נגזרו לו מהשמים, היש נס נגלה יותר מזה? ... כי מי הוא זה שנותן לו חיים? ... הלא על כל נשימה ונשימה עליו רק להלל לד' המחיה חיים ונותן נשמה לעם! ... ואם האדם הלזה ממרה את פי ד', באותם החיים, ובאותו הכח, ובאותה הנשימה, אשר קול ד' נשמע בה, ומתגלה בפרסום לעיניו, והוא משתמש במעשי ד' הגדול הגבור והנורא, לעבור על רצונו ולחטוא, הרי זה כפרעה שהולך בתוך הים הבקוע לעיניו, בפקודת השי"ת ע"י שלוחו, ורודף אחרי בני להמרות פי ד'!...

ותמיהה גדולה היא על האדם למשל: אנחנו העומדים מבחוץ ושומעים ספור כזה: שהשי"ת נתגלה בזרוע נטויה ובגבורתו, לצוות על פרעה והוא עומד נגד השי"ת בכל תעלוליו, כמה היינו משתוקקים להתבונן במראה הנורא, לבקוע בתוך תוכו של הכושי הלזה, לראות את לבו; איך יתכן? ... ואיך לא ידע האדם כי מראה כזה ממש הוא נושא בתוך חובו, בתוך לבו, ומבשרו יחזה כל החזיון הלזה? ...!

פליאות כאלו יעברון למרבה להתבונן בכל ספורי התוה"ק; והבן לא יוכל האדם; איך יתכן שהאדם הנברא הלזה, ידבר עמו הבורא היחיד ומצוהו על דבר, אם ששומע בעצמו דבור השי"ת אליו, כאדם קדמאה "לא תאכל", או ע"י שלוחו ונביאו, כפרעה ששלחו לו מהשמים "שלח עמי ויעבדוני", ואיך יתכן שיעיזו לעבור על דבריו? ... והמתפלא הלזה אינו עומד מתמיה במדה כזו על כל בן ישראל שקבל התוה"ק ועובר ואינו שומר בדיוק; וגם יש לפעמים שמתמיה על חברו ואינו מתפלא על עצמו, שותה כמים עולה, ובספרי מוסר שואלים: איך תכעוס על זולתך, ולא תכעוס על עצמך, טורף נפשך באפך? ...!

וכאן חובה על האדם להבין שכל מה שמדברים לרבים, ושגם הוא אחד

אור פרקי מחשבות יהל כא

מהם, הרי זה כאילו מדברים אליו ביחוד. וכמה היה נרעש אילו צוה לו השי"ת מה ביחוד?... וכמה היה משתדל למלאותו?! והלא אינו מתמעט כלל זה הפחד וזו החובה, אם נצטוו בזה עוד אילו אנשים כגילו?!, וכן אין למצוא שום הבדל אם נצטוה על דבר אחד או נצטוה על דברים רבים. א"כ, אילו היה האדם מצייר בנפשו על כל מצוה בפני עצמה כאילו הוא נצטוה ביחוד, הוא בלבדו, אליו נשלח צווי השי"ת: עשה כך וכך, "את זה תעשה" או "את זה לא תעשה", רק צווי אחד, כמה היה נותן כל נפשו ודעתו לקיים דבר ד'!... ובאמת הלא כן הוא הדבר, כמו שהוא!... ומה גדולים דברי חז"ל (סנהדרין ל"ז): "לפיכך גברא האדם יחידי", שיאמר האדם שיחיד הוא בעולם וכל העולם בשבילו. והרבה מצוויי התוה"ק בלשון יחיד נאמרו, למען ידע האדם ויצייר לעצמו כאילו אליו בלבד בא הדבור, וכל הפליאות והתמיהות שהוא מתפלא על זולתו ישוב ויתפלא על עצמו, ולא יאמר: "שלום לי וגו'".

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (דברים ו'). — היחיד

והמיוחד מדבר עם היחיד!...

ב

"לך ד' הצדקה ולנו בשת הפנים" (דניאל ט'), "וענותך תרבני" (תהלים י"ח); במדוד'ש (פ' תשא): "ישראל עומדים למטה וחוקקים ע"ז להכעיס ליוצרם, כדכתיב: "ויקח מידם ויצר אותו בחרט", והקב"ה יושב למעלה וחוקק להם לוחות לתת להם חיים, שנאמר: "ויתן אל משה ככלותו", הוי: "לך ד' הצדקה"; איום ונורא!, ברגע זה ממש שישראל מתעסקין בע"ז, ברגע זה הוכנה התוה"ק בעדם!, אין קץ לרחמי שמים, אב המרחם על בנו, אף אם מתריז נגדו, אם רק ימצא מה לרפאות השחתת רוחו ודעתו, לקרבו ולחכמו שיכיר דרך ישרה, הלא כה רצון השי"ת בתורה"ק, סם חיים, תורה תבלין, להסיר שגיון בניו, אף אם עלה לשגעון שאין למעלה הימנו, לזון את העגל במן, שהוא לחם אבירים!..

האם לא יעשה האדם ככה בכל זמן, אם בהשפעת שמים, בכח חיותו, בחסד עליון, שנותן לו פרנסתו, והוא מוציא כחו או ממונו לסור מאחרי ד', הרי זה זן את העגל במן, והשי"ת אינו מסיר רחמיו ועושה כל טצדקי, ואומר: "שובו בנים שובבים" (ירמי' ג'), אף לשובבים אומר: "ארפא משובתם (הושע י"ד), ומשיב אנוש עד דכדוכה של נפש; רק לרפאות נפשו, כאמור: "ארפא משובתם".

"כי שב אפי ממנו, מהם לא נאמר, אלא ממנו, בשביל אדם אחד שעשה תשובה, הקב"ה מכפר כל העולם" (עי' יומא פ"ו), כמה רבו הסודות הטמונים בדברי חז"ל, וכמה גלו דבריהם, שלא חשו לבלתי-מבינים שיעמדו על הדברים ולא ימצאו אף פתח להבין, איך יתכן שבשביל איש אחד שיעשה תשובה יכופר

כב אור פרקי מחשבות יהל

לעולם מלא? ואם לא ימצא בכל ימות עולם אף אחד שיבין, א"כ לחנב עשה עט סופר, אם כספר החתום הוא?... אבל "לפיכך נקראו סופרים, שספרו אותיות שבתורה" (קידושין ל'), וכיון שהגיעו להכתוב "כי שב אפי ממנו", ראו אור גדול במלה אחת של "ממנו", שלא כתוב מהם, לא חצץ לפניהם מה שהוא נגד הסברא, ואף שהוא ריבוי עצום שכלול במימרא כזו, לסלוח לעולם כולו, לרבוא רבבות אנשים חוטאים לפני המקום ולא שבו בתשובה, ובשביל איש אחד ששב, כל העולם מתרפאים. הם בנו על מלה אחת, ועל גודל הדקדוק של הכתוב האומר להחליט הלכה זו, בידעם מדותיו של הקב"ה בלי תכלית!

וכן נלמוד ממאמרם ז"ל (תענית ה') "יעקב אבינו לא מת", וכי בכדי חנטו חנטיא וכו', א"ל וכו' מקרא אני דורש וכו' מה זרעו בחיים וכו'". הרי שאף שהמציאות היא שכל אשר נשמה באפו כולם מתים, בכ"ז: אף דרש אחד שהעמידו נגד זה, מוכרח להתקיים, והרי גם זה כמציאות נגד המציאות, ועל כרחנו למצוא דרך לזה.

אל תאמין בעצמך

"ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים וגו' פן ינחם העם וגו' וישבו מצרימה" (שמות י"ג), פרעה ומצרים, הוא בירור נצוצי הטוב מהרע אשר כולו רע, רק זעיר שם זעיר שם יוצאים אילו שביבי נגה המאירים מתוך החשך; לעומת זה, מצב עם ישראל; שם גדול מאד, המראה, אלו העומדים בצל ד', נשואים על כנפי נשרים, נסים ונפלאות בכל צד, ומה נוראים הדברים המאירים בתורה: "וד' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש" ו"לא ימיש לפני העם", מי יוכל לשער מצב כזה?!, ואלה אשר "ד' הולך לפניהם" ו"לא ימיש", איך ישובו מצרימה למקום הטומאה והשעבוד? איך יניחו את ד', את עמוד הענן והאש, וישובו למקום הטומאה?... עד שבעבור חששא זו, הובילם ד' דרך המדבר, לגדור הדרך בפני המחשבות הרעות; ואם בוחן לבות, יודע ועד, חשש לזה, אין להטיל בו ספק; ולבסוף אמנם טענו כזאת (שם י"ד): "הלא זה הדבר וגו' חדל ממנו ונעבדה את מצרים". רואים אנו: כשם שהראתה לנו התוה"ק את הטוב המעט המעורב ברע,* לדעת כי כל זמן שלא נכבה הזיק האחרון באדם עוד יחכה לו ד' אולי ישוב, כן הראתה לנו את הרע המעורב בטוב, כי גם מלאכיו לא זכו בעיניו ותהלה ישים באילי תרשישיו, ואין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים היותר גדולים בעודם חיים, שמא יגרום החטא; ולפתח חטאת רובץ; עד שאף אלו שלא משו מהם עמודי אש וענן, והולכים אחריו, היו עלולים לעזוב את הכל ולשוב מצרימה!...

(*) עיין לעיל בסרק: "ההסתכלות בגנות העבירה",

אור פרקי מחשבות יהל כג

לכן אל יאמין האדם בעצמו, כי לא ידע רוחו, בקפוץ עליו יצרו, בראותו מלחמה, איזה נסיון, ישבר אניות תרשיש, לעזוב את ד', ו"לשוב מצרימה".
ומה אומנותו של אדם? דורן, תפלה, ומלחמה. דורן הוא: להתרחק מנסיון, אף להרחיק נדוד לגור במדבר; כמש"כ הרמב"ם ז"ל: (פ"ו מהל' דעות) "דרך אדם להמשך אחרי שיחה נאה של מסובביו, ויירא מזה, וילין במדבר, ויתרחק מכל מה שיוכל להזיק לנפשו"; וכלל זה מקיף את כל חיי האדם: כי מי שיש לו דעת ורואה כל הנעשה בעולמו, איך שהרבה מבני גילו נלכדים בפח ונאחזים במצודות שונות, והרבה, חברים עושים, אחת דתו לברור לו מצב, לסקל אבני הנגף.

רבים שתו, זה נתקל באשתו וזה בקרוביו, וזה בחבריו; זה במסחרו, וזה ברוב מאיו; זה נתלה בשערו, וזה ביתר אבריו; שתל ופתן כפיר ותנין יכתירוהו, ומנוחה ידריכוהו, הכל נסיון לאדם, ואל יאמין בעצמו שירמסם. באחת ישים כל מעינו: להתיצב במצב כזה, לפנות לו דרך, שימצא הרע במעוטו; כל אדם לפי ערכו יברור לו דרך להתרחק מנסיון, כפי האפשרי, ועל בינתו אל ישען; זהו דורן, שלא יגיע למלחמה.

ואח"כ: תפלה. כי "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו" (קידושין ל'). ואחר כל אלה: למלחמה. כי לאחר כל העצות והשמירות, עוד אינו בטוח שלא יבוא בגורלו לעמוד בקשרי מלחמה. ולכן: אם כי "ויסב אלקים" וגו', — בכ"ז: "וחמושים עלו בני-ישראל" שהורחקו מנסיון, בכל מכשירי מלחמה, להלחם מלחמת ד'!

רחמנא לבא בעי

כתב הראב"ע בפ' תשא וז"ל: "בתנאי עבודתו יתב', הלבב והמעשה, וכן כתב "בפיך ובלבבך", וקדמונינו אמרו: "רחמנא לבא בעי", ושרש כל המצוות עד שיאהב את ד' בכל נפשו וידבק בו, וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשה השם בעליונים ובשפלים וידע דרכיו, וככה אמר הנביא: כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, ולא יוכל לדעת השם, אם לא ידע נפשו ונשמתו וגופו, כי כל מי שלא ידע מהות נפשו חכמת-מה לו, והנה משה שהתנבא ארבעים שנה במדבר, ועמד בסודות רבות שגלה לו השם בהר סיני, והוא אמר לפני מותו: "אתה החלות להראות את עבדך את גדלך", והנה עתה החל והראה לו גדולת השם, והו אמת, כי "לגדולתו אין חקר", עכ"ל.

הלבב הוא המציאות הפועלת, חיה, מבינה, "וממנה תוצאות חיים". וע"ז אה"כ (משלי ד'): "מכל משמר נצור לבך"; והראב"ע ז"ל פתח בלבב וסיים בידיעה והכרה, וכוללם יחד כי הלב והמח קשורים והדוקים, כמאה"כ (דברים ד'):

כד אור פרקי מחשבות יהל

„וידעת היום והשבות אל לבבך“, זהם פועלים בסתר ובהצנע ע"י המחשבה בת השמים, שהיא נצוצי הוד הדעת והבינה, היא המחשבה, הטמירה ונעלמה, רק ד' לבדו „בוחן לבות ד'", „וכל יצר מחשבות הוא מבין“;

זהנה כל המעשים שוים. ככל גופי האדם והאברים דומים זל"ז; נער בן י"ג לובש תפילין וציצית, וכן כל המצוות, כגדול שבגדולים, ככל הגאונים התנאים והנביאים, עומד ומתפלל אותן הברכות עצמן שהתפללו כל גאוני ישראל מאז תקנום ק"כ זקנים, ומהם כמה נביאים; כל הסודות הגנוזים באותן המלים המעטות מחזיק כדף אחד, שמדומה שחכם קטן יכול לכתוב כזאת בשעה קלה, הוצרכו לזה ק"כ זקנים ובהם נביאים, הלא לא לחנם עמלו גדולי העיון כנביאים וזקנים, ובמושב אחד של רבים כזה, ושקלו ומדדו כל הגה ואות, בידעם: „דע לפני מי אתה מתפלל“ ומדבר, וכל העיונים הקדושים והמחשבות הטהורות שטמנו באותן המלים, מסרו לכל ישראל עד דור דור, לכל אשר בשם ישראל יכונה, מקטן עד גדול, הרי זה אוצר בלום ככל המצוות כולם, אוצר של יראת השם, שכל אחד יקבל לפי כחו; אבל איה ההבדלים הרבים מנער קטן עד ההרים הגדולים אשר שיאם לעב יגיע, עד כל קדושי עליון, כגאונים תנאים ונביאים, אשר כל אחד עובד כפי כחו? ההבדלים העצומים הם רק במחשבה, ב"דעת" וב"לבב"; וקטן וגדול באיכות המחשבה יפרדו.

המחשבה, בלתי מוגבלת ומגודרת בזמן ובמקום. יושב ושונה וממלל ומתפלל, ומחשבתו עד שלמים תגיע, עד כסא הכבוד. וכל הגדול מחברו, מחשבתו והכרתו גדולה ומתגדלת עד הבדלים דקים מאיש לרעהו, וכל חוט השערה אין לשער גדלה; וכהבדל מאספקלריא הבלתי מאירה עד אספקלריא המאירה.

ומהתימה והפליאה: איך לא יתבהל האדם בהניחו תפילין, בזכרו כי הוא מניח ועושה מצוה זו ממש כמו שעשו גדולי עולם? עומד ומתפלל אותן המלים עצמן שהתפללו כל אדירי איומה, כל גאוני ישראל וקדושי עליון, „ומי אנכי שאזכה“? ו...

ומה תגדל חובת האדם הנלבב להבין לשמור עבודת המחשבה שלא תהי' מחשבתו פנויה ובטלה, אם כל המעשים צריכים להיות מיושרים, אם כל הדבורים צריכים להיות נשמרים, שהם רק כגופים לגבי המחשבה, שהיא הנשמה, כמה צריכה להיות המחשבה טהורה? ו...

ואם עתיד ליתן דו"ח על מעשיו ודבוריו, אבל מי חש למחשבה בטלה? ו... ולמה יעזוב מחשבתו, שורש כל המעשים, חפשית? מי החכם ויבן זאת: להחיות נפשו, שהוא עיקר האדם, הנשארת לו, שלא תכלה לעולם; ומכל משמר ינצור לבו שהוא מחשבתו! עבודת המחשבה היא האוצר של יראת השם, וממנה תוצאות חיים להביא את האדם לידי תשובה, „כי נר ד' נשמת אדם“, חופש חדרי לבו,

אור פרקי מחשבות יהל כה

יודע ומרגיש הרהוריו הרעים, משחיתי נפשו; וכן „הרהורי עברה קשים מעברה“ (יומא כ"ט); ואין ההרהורים האלה ורוע יצרו הטמון במפתחי הלב יכולים להבער רק ע"י כח המחשבה הטהורה ועיקרי התשובה, שתלויים בחרטה וקבלה, ושרשם הוא בלב ובמחשבה, ואתה דע לך!

שמירת התורה ועניני העוה"ז

„זכרתי לך חסד געורריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה“ (ירמי' ב').

אה"כ (ישעי' ה'): „הוי השמים חשך לאור ואור לחשך“. מהו האור שיוכלו לראות בחשך? רואים אנו חשכת החומר, היינו; „כל עניני העוה"ז, שכולם מראש ועד סוף רק עניני גשם וחומר, ואין בהם שום אור, ולא שום ממש. ובכל זאת: אם נצייר לפנינו יחיד או רבים או אומה שלמה שלא יהיה להם שום דבר מקניני העוה"ז: לא ארץ ולא בנין לא רכוש ולא ממון, רק עוני; והם גרדפים דוויים וסחופים, אין להם מאום, כמה רחוק בלב להתקבל שבשביל אדם כזה או אומה כזו, גבראה ארץ, גברא עולם, אם עולם חשך בעדם!... ולמי ניתנה ארץ?, למי שיש לו עושר ונכסים, שבט וממשלה, חיים ועונג; להם נאה ויאה, ולאנשים כאלה אם נוכל להשפיע שיהיה להם חלק ביראת השם, או נדמה לנו שהגענו-מה למלאות רצון בורא-עולם, אבל אם נקבץ איזה מספר עניים מרודים, ולרש אין כל, גם לא תקוה להתעשר, רק להשאר תמיד כן, ולא יחלץ עני מעניו, האם יתמלא חפץ ד' בכאלה? כמדומה שאם נעמיק לחקור במטמוניות מחשבת האדם, נמצא כן מחשבתו כל היום, ואם כן הדבר, הלא שם חשך, שהם עניני הגשם ועוה"ז, לאור; שמוצא תכלית בריאת העולם קשורה עם המצב הגשמי; ומחשבה כזו תוכל להמצא אף אצל הישרים בלבותם.

ובאמת מיסודי העבודה התמימה, כתב בס' מס"י (פרק א') ש„האדם לא גברא בשביל מצבו בעוה"ז אלא בשביל מצבו בעוה"ב“, וכל עניני העוה"ז הם רק לנסיון, שהוא; לדלג עליהם, יראה בעיניו ולא יגע בהם, כי רק תאוה הם לעינים, אבל אם יאכל וישבע, ימות מיתת עולם. כל עיקרם של עניני העוה"ז הוא: לבלבל שכל האדם, ולהחשיך עין שכלו. ו„בנין“ העולם הוא חרבן השכל. אלא שאף אם חציו ולמטה איש, יהיה חציו ולמעלה אלקים!

וזוהי תכלית כונת המדבר, „ארץ לא זרועה“, אין שם שום חיי ארץ, לא קנין ולא בנין, נע ונד, למען השריש בלב האדם עיקר תכלית בריאתו, ותכלית המבוקש בשביל מצבו בעוה"ב; וא"כ נהפוך הוא, כל מה שיתרחק מעניני עוה"ז בהווה, אף בעתיד, שלא יהיה לו שום תקוה, שום השקפה לעתיד, להבנות בעוה"ז,

רק אז יגיע לרצון בוראו, ולתכלית בואו לעולם; "זכרתי לך חסד" ו"אהבה" של "לכתך אחרי במדבר"!

החטא לפי ההכרה

איתא בגמ' (ב"ק נ'): וסביביו נשערה מאד" — "מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו אפי' כחוט השערה"; ובאמת: למה הדבר כן? וכי בשביל שזכו הפסידו? ... ותו: מדוע אמרו שהקב"ה מדקדק דוקא עם סביביו, הרי שם גופא אז"ל: "כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו", וא"כ הלא אינו מוותר לשום אדם? ... אבל: מזה מוכח מה שכתב בחוה"ל ש"כל אדם נתבע לפי הכרתו", היינו: שהחיובים שעל האדם והענשים על אי-קיומם הם לפי ערך הכרותיו; וכדמצינן בקרא (ויקרא ד'): "אשר נשיא יחטא וגו'", דיש הבדל בין נשיא לשאר כל אדם, דהנשיא מכיון שמדרגתו הרוחנית היא יותר נעלה, אף ענשיו הם אחרים. התכרה הנעלה היא "שויתי ד' לנגדי תמיד" (תהלים ט"ז) ו"אשר אנכי מצוך היום" (דברים ו') ואחז"ל (תנחומא שם): "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", ולעומת זה יש מדרגה של "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" (ישעי' כ"ט), שזה "נאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת-השם", כמ"ש בשע"ת לר"י (שער ג'); וגדול המרחק בין חיובי האדם הגדול שעומד תמיד נגד עיניו גדולת הבוי"ת, ועובדו בבחינה כזו, ובין אלו האנשים הפשוטים שהם שוכבים ישנים בלי דעת והכרה ובלי שימת-לב, אשר אף פעולתם הטובה חלושה וקלושה מאד. וכן יש הבדל לאידך גיסא: בכל מעשה חטא ופשע. האדם הקטן שכל מעשיו הם רק הרגל טבעו, וכל כחות תבונתו הוזים שוכבים, הרי כל עברה היא אצלו עבירת אנשים מלומדה, וכאז"ל (חולין י"ג): "עכו"ם בחו"ל מעשה אבותיהם בידיהם" ואינם נקראים מינים (כי מין הלא כל עומק מחשבתו בע"ז), ושטותם היא זכותם, וקלקלתם כפרתם, כי "הכל לפי המבייש"; לא כן האדם הגדול שכל מעשיו מכוונים, עומד וצופה וכל צעדיו יספור, גדולת השי"ת ויראתו אינן זזות ממנו, יודע ומרגיש גודל חובתו, אדם כזה אם יחטא, כעבותות העגלה יחשב לו כל חוט של משי; וזהו הדקדוק כחוט השערה. כי אין במציאות שום חטא ועון, אף היותר קל לפי ראות עיני האדם, שהנהו קל באמת; כי הלא סוף-סוף עובר הוא בזה על רצון וצווי השי"ת, אשר לגדלו אין קץ, ואף חוט השערה של חטא, גדול הפסדו מהפסד כל העולם ומלואו! ... כי במה נחשב הוא העולם ומלואו? ... הרי כל עניני העולם הזה הם רק סבות, ורצון השי"ת הוא התכלית, וכל משהו מן התכלית מכיל בקרבו רבוי עצום מן הסבות, וכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה! ... ובוא, ראה, והשתומם, עד כמה מדקדקים בשמים עם האדם הגדול; ויפגשהו

אור פרקי מחשבות יהל כז

ד' ויבקש המיתו" (שמות ד'), את מי? את משה, אשר "בכל ביתו נאמן הוא", והולך בשליחותו של מקום להוציא את עם ישראל ממצרים, מכור הברזל, ולהכניסם תחת כנפי השכינה לקבל תורת ד', ורק הוא הנבחר לזה, ואם ימות משה אין אחר שימלא מקומו, ואעפ"כ: הוא נשפט משפט מות, בשביל מה? בשביל חטא קל, בשביל שנתעסק במלון תחילה!...

ולכן אמר רבא לרבנן (יומא ע"ב): "במטותא מינייכו לא תירתון תרתי גיהנם", אם כי לא נשמע כלל שהיו רבנן תלמידיו במדרגה נמוכה כזו: כאילו רק בעניני גיהנום רגלם תוליכם... אלא הכונה של רבא היתה: לעורר לרבנן תלמידיו שצריך להוסיף יראת-שמים יותר ויותר, וכל המרבה הרי זה משובח, וא"כ אדרבה: כל מה שתגדל יותר מעלת ומדרגת רבנן תלמידיו, וכל מה שירבו יותר מעשיהם הטובים, כמו"כ לעומת זה יערך אצלם ההפסד של המנעות מקניית יראה יתירה; כי תוספת של מעט יר"ש תגביה ותרומם עד שמי רום את כל מעשיהם וכל תורתם, ואם ת"ו ימעטו בעבודת היראה אין לך גיהנם גדול מזה, שתורתם ומעשיהם של אלו "איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב"... כי הקב"ה מדקדק עם סביביו, עם האנשים גדולים, כחוט השערה ממש!...

*

"ויבא עמלק" וגו' (שמות י"ז), או"ל (אסת"ר ו'): מאין בא? הלך להתייעץ עם בלעם, והוא יעץ אותו שיכול להלחם, מפני שכל גבורתם של ישראל שמוצאם מאברהם אבינו ואחרי שגם הוא ממשפחתו יכול הוא ללחום אתם; ומצינו בחז"ל (סנהדרין צ"ט), שעיקר יצירתו של עמלק, שגולד מתמנע שהיתה בת מלכים, כמו שנאמר: "אלוף תמנע", וכל "אלוף", מלכותא בלא תגא, והיא הלכה אצל אברהם יצחק ויעקב ובקשה שיגיירו אותה ולא קבלוה, ואמרה: מוטב שאהיה פלגש לאחד ממשפחת אברהם, ומצאה את אליפז, וע"ז נאמר (בראשית ל"ו): "ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו", ובשביל שרחקו אותה מלגירה, יצא ממנה עמלק, שיהיה מיצר ומימר לישראל, ע"כ:

עד כמה נורא הדבר: כל קדושתם של האבות, לגייר גרים, כמ"ש (בראשית י"ב): "ואת הנפש אשר עשו בחרן, ואחז"ל (ב"ר ל"ט): "אברהם מגייר את האנשים, ושרה את הנשים", והם נתבעים בענין זה שלא קבלו אשה אחת, ובודאי בחשבון צדק לא קבלוה, והנסיון מעיד על זה שהרי ילדה את עמלק, ובכ"ז נשארה תביעה על האבות, שלפי גודל כחם היה להם להפוך לטוב גם את היותר משחת: האם של עמלק, ובטענה זו בא עמלק להלחם עפ"י עצת בלעם, להזכיר עון על האבות, ולהחליש בזה כחם של ישראל; ומשר"ע"ה אמר (שמות י"ז): "אנכי נצב על ראש הגבעה", ואז"ל (מכילתא שם): ראש הוא האבות, "כי מראש צורים אראנו"; גבעות

כח אור פרקי מחשבות יהל

אלו אמהות, א"כ עומד משרע"ה ומזכיר זכות אבות ואמהות, ועמלק עומד נגד זה ותובע; הלא תמנע, את אשה זו, אמו, ריחקו מתחת כנפי השכינה? !... איום הוא דין שמים וגודל העונש, שבשביל זה הם כל הדמים הנשפכים מישראל ע"י העמלקים!...

וע"ז אה"כ (במדבר כה): "ראשית גויים עמלק", שהרע נברא מקדם, "ולפתח חטאת רובץ" (בראשית ד'), והיצ"ט בא אח"כ, ובוזה לוחם עד דור ודור, אבל: "ואחריתו עדי אובד", כשתמלא הארץ דעה.

ע ר ך מ נ י ע ת ח ט א

"ויהי כמלון ויפגשו ד' ויבקש המיתו" (שמות ד')

במד"ר איתא, ויפגשו ד', זה השם של רחמים, ובארו בזה: משום שמשרע"ה עד הרגע ההוא היה נקי בלי שום חטא, לכן חששו בשמים אולי יעבור היום ולא ימול, וא"כ מוטב שימות זכאי בעוד יום שעדיין לא עבר הזמן.

דבריהם אלו הרי נוראות ידברו: אימת החטא עד היכן היא מגיעה! ומה גדולה הזכות של מניעת חטא אחד, כי מיתת משה כדאית' רק בשביל שלא ישא עליו חטא קטן כזה, בשב"ואל-תעשה, ומדת הרחמים, ברחמי שמים, רואים רחמים אף להמית איש כזה, רק בכדי שלא יאונה לו שום חטא!...

ואם על חטא אחד כן, א"כ המונע את עצמו או חברו מחטא אחד, הרי זה גמ"ח של הצלת נפש; ועד כמה תוכפל זכותו אם יבקש תחבולות להרבה אנשים, להרבה עבירות, ולהרבה עתים!... ומה גדולה זכות מזכי הרבים בלימוד המוסר, שהוא כתריס בפני הפורעניות של חטא; ולמוד המוסר הרי מביא את האדם לידי יראת שמים, וכבר אחז"ל (שבת כ"א:) אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יר"ש בלבד, וכל המצוות כולן הלא עיקרם ותכליתם הוא יראת שמים. וכן רואים אף מי שמסר נפשו להציל נפשות כמו המילדות, ובכ"ז משבח אותם הכתוב רק במה שהיה להן יראת שמים, כמש"כ (שמות א'): "ותראינה המילדות וגו'". ויהי כי יראו המילדות וגו', הרי שעיקר השבח הוא היראת שמים שהיתה בהן, ושממנה נבעו מעשיהם. וא"כ מה גדול שבחו של מי שיש לו יר"ש במדה כזו עד שהוא מבקש עצות ותחבולות שהרבה מישראל יקנו את היראה הטהורה ע"י למוד המוסר; וכל מי שיש בו יראה, כל מעשיו ממקור היראה יבואו; אבל מי שאין בו יראה, כל מעשיו הם רק שליחי כחות גופו; וכמה מאבד האדם בידיים אם לא עושה עבודת חיו למען מלא רצון השי"ת.

ומה נוראה גדלות חז"ל שראו בעין שכלם למצוא ולהגיד חטא על משרע"ה, בקשו ומצאו מאיזה רמז: "שנתעסק במלון תחילה" (עי' נדרים ל"ב). שאי אפשר

אור פרקי מחשבות יהל כט

לשום שכל של בן אדם לפסוק משפט מות לאיש כמשרע"ה, ולבטל כל מחשבת המקום ביציאת מצרים ומתן תורה, שהאיש שרק הוא נבחר וראוי לשליחות זו יומת!... והכל בשביל חטא קל של "נתעסק במלון תחילה"!!... ורק רוח הקודש של חז"ל ותורתם תורת-אמת, הם הם שידעו להעריך פחד גאון עוזו של השי"ת, ומה מגיע למי שעובר על רצונו אף בדבר היותר קל... כ"ז מראה גדול מוראו של חטא, וגודל מעלת היראה, שהיא מונעת מן החטא, ומקרבת את האדם לידי זכות, והנה מה יעשה האדם בשעה שהוא רואה בני-אדם, יצירי השי"ת, עומדים ומורדים במלכו של עולם, ויהגו ריק, ונוסדו יחד על ד' ועל משיחו, ואין לו יד להושיע? עצה אחת ישנה: להתבונן במה שאז"ל (אבות פ"ה): "עשרה דורות האדם ועד נח", וכן "עשרה דורות מנח עד אברהם", "וכלם היו מכעיסין ובאין, והניחם הקב"ה "להודיע כמה ארך אפים לפניו"; "א"כ רואים אנו שהקב"ה נושא עון של עשרים דורות, וכביכול צער שמים גדול מאד: שכל אלו שנבראו בצלם אלקים, היו יכולים להגיע לרום המעלה, ולעשות נחת רוח ליוצרים, ויקו לעשות ענבים ויעש באושים", וכולם מכעיסים, והקב"ה סובלם, "למען ידעו כמה ארך אפים לפניו", הלא בכ"ז טמון גרעין אחד, ורק איש אחד כאברהם או נח, דיו בכדי להמתיק את כל אותו צער השכינה בעשרה דורות, אם ילמד מזה האדם גודל גבורת השי"ת בארך אפים!...

וא"כ כשיתחמץ לב אנוש על עלבונה של תורה, ממורדי אור תורה ויר"ש, יתבונן לכהפ"ח על "כמה ארך אפים", שיהיה מזה קורת רוח לפניו יתב, וכמשאז"ל: "להודיע"; ולפי זה הנה האדם שאינו מתבונן בזה היטב, ומניח צער השכינה מכל המורדים, הרי הוא גורם שכל הצער הוא לחנם, שהרי היה בידו להציל. ויתבונן ג"כ משאז"ל (ברכות ו') על "כי זה כל האדם", "כל העולם לא נברא אלא בשביל זה", ומכל זה יתברר גודל מעלת אדם אחד: שלא רק שהעולם נברא בשבילו, אלא גדולה מזו: שהקב"ה סובל עלבון כזה שלא יכילהו רעיון, לסבול מרד כל העולם שמכעיסין אותו במשך כמה דורות, והכל כדאי בשביל האחד שיתבונן מזה גבורתו יתב, וכמשאז"ל: "להודיע כמה ארך אפים לפניו".

הגוף והנפש

כתיב בקרא (ויקרא א') "אדם כי יקריב", ושם פ"ד: "נפש כי תחטא"; ולכאורה, שם האדם המסמל את חלק החומר "כי מן האדמה לוקח", יותר יאות לכתוב אצל חטא; ושם נפש שהוא יותר רוחני, יותר יאות לכתוב אצל הקרבה, שהיא קרבת אלקים?...

אבל זהו סוד קשר הכחות שבאדם, כחות שמים וארץ, גשמת חיים נופחה

ל אור פרקי מחשבות יהל

בעפר מהאדמה, ובכל פנות שהוא פונה, בין למקום המקודש ביותר, בין למקום היותר מתועב, הולכים שניהם צמודים וקשורים, ואי אפשר להפרידם בשום ענין. ולכן על האדם לדעת ולא לשכוח בשעה שהוא הולך לחטוא, שהוא מקום מתועב, כי: „נפש כי תחטא“, ולא יאות לנפש לחטוא; ובשעה שהוא הולך להקריב קרבן שצריך ע"ז מחשבה טהורה, ידע: „אדם כי יקריב“, כי גם חלק האדם שבו החומר שלו, הולך עמו, ומאד מאד צריך לשמרו, יען כי הוא מחליף בנקל עבודת השי"ת לעבודת גופו, ומוצא חפץ ומטמא את הטהור, ומגשם את הרוח; ובחז"ל (ילקוט שם): „נפש כי תחטא“ הוא כעין תמיה: נפש תעשה דבר של חטא? ...!

ועד כמה אין הנפש שומרת לבל ישלוח עליה האדם שבה, רואים אנו ממאמרם ז"ל (ע"ז, ה'): „עד ארבעין שנין לא קאים אינש אדעתא דרבו“, דבשעה שאמר הקב"ה: „מי יתן והיה לבבם זה כל הימים“, הי' להם לישראל לומר תן אתה, ומשרע"ה לא תבע מישראל תביעה זו עד עבור ארבעים שנה, משום שחשב שלבסוף יתנו לב, (עי' רש"י שם) וזוהי הערה נוראה: ישראל בעמדם במדרגה כזו שאמרו „נעשה ונשמע“ (תהלים ק"ז), „לשון שמלאכי השרת משתמשין בו“, כדכתיב „עושי דברו לשמוע בקול דברו“ (עי' שבת פ"ח), והקב"ה העיד: „מי יתן והיה לבבם זה כל הימים“, הרי זה השלמות הגמורה: מילוי רצון השי"ת במלואו, ובכ"ז לא שמו לבם לדאוג על העתיד כדבעי, ולבקש עזר מהשמים ע"ז שלא יפלו ממדרגתם אח"כ, ולא אמרו: „תן אתה“!... הרי אלו כחות האדם: שבשעה שהוא מבין ורואה דבר לאמתו, אינו עולה לו כלל על הדעת שיתכן שהוא בעצמו יעשה אח"כ נגד הבנה זו; כי איך אפשר הדבר, יחשוב אדם, הרי מבין הוא ורואה את האמת?! ולכן: קטנות היא בעיניו שיחזיק א"ע שיתטפש ויסבור אחרת... אבל רבים חללים הפיל כח זה, „ואל תאמין בעצמך“ אמרו חז"ל (אבות פ"ב); וכל זה מפני שהנפש אינה מרגשת את האדם החומר האחוז בה; וזה כל האדם להשריש את האור, בשעה שהוא מאיר, שלא יכבה לעולם.

עוד נורא מזה: איך החומר שולט על הנפש, באופן שהאדם אינו מרגיש כלל איך שהחומר חותר בתוך-תוכו, ומטעהו מן הקצה אל הקצה!... כי מי לנו גדול משאול משיח ד', „וכבן שנה בלא חטא“ (עי' יומא כ"ב) ועומד ומברך בקול: „ברוך אתה לה' הקמותי את דבר ד'“ (שמואל א' ט"ו), ומברך כן לפני שמואל הנביא, „ששקול כמשה ואהרן“ (עי' תענית ה'), ואף לאחר שאמר לו שמואל בדבר ד' שחטא, לא נתקבל אצלו, וטען שעשה הכל כדבר ד'; וברגע זה עצמו שופטים אותו בשמים למואס דבר ד', ונוטלים את כתר מלכותו מראשו בעבור גודל חטאו!... וכמה יגע שמואל עמו עד שהודה וראה שחטא, והרגיש כי אמנם יראתו מהעם הטעתו!... וגם אח"כ לא נפל רוחו ולא נשבר לבו לגמרי, אף אחרי ששמע את ענשו הגדול, ואמר: „כבדני נא נגד זקני עמי“, ולמה לו הכבוד אחרי שהנביא

אֹר פְּרָקִי מַחֲשָׁבוֹת יֵהֵל לֵא

אומר: "וימאסך ד" וגו' ? ... אלא שהחומר שולט על הנפש ותובע את שלו !... אכן :
נוראים מאד כחות האדם, ואין חקר לתכונותיו !...

אכן חובת האדם היא : לבער את הרע, את האדם-החומר שבו, עד שלא
ישאר מאומה ; וזהו חיוב מחית עמלק, הוא הרע שהתורה העידה (שמות י"ז) :
"מלחמה לד' בעמלק מדור דור", ואין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה כל
זכר מעמלק זה ;

ומי הוא זה העמלק שהשי"ת לוחם עמו ? האם לא היה יכול הכל-יכול
להכחידו ברגע אחד ? אבל אמרו רז"ל (עי' ילקוט ראובני שם) על מה שאה"כ
"והיה כאשר ירים משה ידיו וגבר ישראל וכאשר יניח וגבר עמלק", ולמה הניח
משרע"ה ידיו ? ואמרו : שאילו לא הניח ידיו, לא היה נשאר מעמלק אף שריד
ופליט, והיו בטלות כל הבחירה וכל הבריאה ; א"כ : כל כחות הרע שבעולם
שלוחמים נגד רצון השי"ת, הם שנבראו לכך : שילחמו, ושנפש האדם תנצחם ; והרי
זה כמלך ששולח חיילותיו לעשות בחינה של מלחמה בינם לבין עצמם, ומי שרואה
את החיילות לוחמים זה כנגד זה, ידמה כאילו כל "צד" הוא של מלך אחר, ושניהם
שונאים זה את זה, אבל היודע, עומד וצוחק ; וכענין : "יושב בשמים ישחק" ; והלא
אלו ואלו חיילותיו המה, וברמיזה אחת היה יכול לצוות להרודף שישתוק, אבל כל
רצונו ; שילחמו, כאילו הם של אחר ; כן כל כחות הרע הלא גם הם נבראים, ובורא
אחד לכולם, רק כך הוא רצונו שחייליו ילחמו זה עם זה, והטוב ינצח ;

ונצטוה האדם : "תמחה את זכר עמלק" (דברים כ"ה) ; כי כן הוא רצונו ית',
שהאדם ימחוק אותו, ונתן בו כח כזה עד ש"אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו"
(קידושין ו'), וזהו "כי מחה אמחה", זוהי סיעתא דשמיא ; אם האדם יעשה כל מה
שבכחו אז ד' לא יעזבנו בידו.

"והי' כאשר ירים משה וגו' ויהיו ידיו וגו'", אחז"ל (מכלתא ש"ט) : שתי
ידיו, ידו אחת פתוחה, ומזכיר כל הגבורות הנסים והנפלאות שנעשו על-ידו, וידו
השניה פתוחה, להראות לכל שלא נטל מאומה מישראל ; מי ? ! משה רבנו ע"ה,
שהעשיר אותם בביזת מצרים והים, ופ' חמורים כסף וזהב לכל אחד ; ונתן להם
כל האושר הרוחני והחומרי גם יחד, ואילו נטל-מה, ההיתה נפגמת בזה מעלתו ? ...
אלא שזוהי מדת הטהרה, שאף כעדשה מהטומאה מטמאת, אף בנגיעה בעלמא,
וכל-כך גדולה זכות זו : "שלא נטל מאומה מישראל", עד שמראה גודל הזכות
והמעלה בידו, כמו שהוא מראה ידו החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל !...
עד מדה כזו יש לשמור את האדם-החומר ; שלא יתגנב ויטשטש צורה גדולה ונשאה
כנפש משרע"ה, אחר שאנו רואים שמשרע"ה נזהר בזה, והראה לכל את הזכות
הגדולה !...

התוה"ק מלמדת לאדם רום מעלת המדות הטובות, להתלמד ממדת שמים ;

והלכת בדרכיו", "מה הוא רחום אף אתה היה רחום" (שבת קל"ג), אשר כל חכמי העולם לא יוכלו להשיג אף אפס קציה של מדרגה רמה כזו, ולעומת זה באה תורה זו עצמה ומצוה: "זכור את אשר עשה לך עמלק", ועוד הרחיבה להאדם את ציור רשעתו של עמלק: "בדרך", "ואתה עיף ויגע", הכל: להעלות חימה? ... ואין בזה כל פלא, כי "אין טוענין למסית" (סנהדרין י"ט) "לא תחמול" כתיב: ובעמלק הלא הלא כתוב: "אשר קרך", ועל המשפיע להטות בני-אדם מדרכי התוה"ק, אסור לרחם עליו, לכן אמה"כ: "תמחה", "לא תשכח", "כי מלחמה לד' בעמלק מדור דור".

וזוהי תכלית הבחירה: להכיר את כח הרע, שיוצרו קראו רע, ולמחקו. וזוהי מלחמת היצר שנצטוינו: "תמחה את זכר". ולא די בעבודת האדם לבד, "ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו" (סוכה נ"ב), רק "כי מחה אמתה", הוא: עזר מהשמים אבל ע"ז נאמר "שים באזני יהושע", כאילו הוא סוד כמוס, למען לא יסמוך האדם על בטחון בכגון זה, כי רק הבא לטהר מסייעין אותו (שבת ק"ד).

והרוצה להכיר מדת הרע שבאדם: כח החומר שלו, יתבונן מה שאז"ל (שבת פ"ח): "ויתיצבו ישראל בתחתית ההר", "מלמד שכפה עליהם הר כגיגית: אם מקבלין אתם את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם"; הרי שאף במדרגה רמה של הכרה כזו, וגילוי שכינה כמשה"כ (דברים ד') "אתה הראית לדעת וגו'", היו צריכים לענין של כפיה, ואיך יתכן טענת אונס וכפיה על הכרה? ואיך אפשר לומר עוד: "ואם לאו"? אלא ודאי שזהו דרכו של הרע שבאדם, לא יועילו לו שום הכרות, רק ע"י גיהנם פתוחה לו מתחתיו, וזהו: "שם תהא קבורתכם", הרי זה יראת העונש.

וכן כשזכו לגילוי שכינה (ויקרא ט'): "היום ד' נראה" וגו', וירא כל וירנו", בכ"ז כתוב עוד: "הוא הדבר אשר אמר ד' בקרובי אקדש", וכי מה היה חסר עוד, הלא נתקדש כבר שמו ית' ע"י גילוי שכינה? אבל כ"ז בעד השכל והנשמה, ברם הגוף החומר וחיליו, לא ראו מאומה; ובשביל כך היה צריך עוד להראות עונש של נדב ואביהו, רק אז נתמלאה הכרת קדושתו! ... כן צריך להכיר את הטבע של הרע, כי "ונטמתם" כתיב, עבירה מטממת לבו של אדם (יומא כ"ט), ופירש"י: "אוטמת וסותמת מכל חכמה", ואין להתחכם נגד הטבע. וכן הוא להיפך — בקדושה, כמשאחז"ל (ברכות נ"ג) "והתקדשתם" "זה מים אחרונים", "כי קדוש הוא", "זה שמן ערב". ובדברים קלים הוה זהיר במצוה קלה, כי הוא מתקשר עם הקדושה.

כחן של מדות

ואמר רבא וכו' אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניה, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים (שבת י' ע"ב).

איה שוקל, איה סופר, גודל כחה של מדה אחת, שגלו לנו חז"ל שבגלל שני סלעים מילת של כתונת פסים שעשה יעקב ליוסף, מכרו השבטים את יוסף לישמעלים, ואלמלי לא היתה נגד עיניהם התחלת קנאה זו על כתונת הפסים, לא היה מתגלגל הדבר ולא היו באים לבסוף לידי מעשה נורא כזה של מכירת אח, וכתוב: "ויראו אחיו" — שראית העינים גורמת; וכמשאחז"ל (שבועות כ"א) ונפסק כך להלכה, בשנים שבאו לדין, ואחד לבוש בגדים טובים והשני לבוש בגדים גרועים, אומרים לו לראשון: או לבוש כמותו, או הלבבישהו כמותך, מבהיל הרעיון; שבשביל זה יטו את הדין, ואם בע"ד הראשון נותן לו לעיני הבי"ד בגדים טובים, ורואים שהבגדים שאולים אצלו, בכ"ז: אם אין העין רואה שזה לבוש בגדים טובים וזה בגדים גרועים, לא יטעה כבר שכלם של הדיינים!...

ואם כה גדול כח המדה להטעות שכל של יראי אלקים שבטי י', במשך של כ"ב שנים מבלי שיעמדו על טעותם, והמדה הלא הולכת נגד האמת להחשיך האור האמתי, הנה מזה נוכל ללמוד כמה יגדל כח האדם אם יכוון מדותיו לעבודת השי"ת, וזוהי תכלית מדרגת האדם ז.

וזהו הביאור של "בכל לבבך", ובחז"ל (ברכות נ"ד): "בשני יצריך", שגם יצה"ר של האדם, שהוא כל מדותיו הברריות, ימשך אחרי ד', כמאה"כ (תהלים פ"ז) "לבי ובשרי ירננו אל אל חי"; ובה מובן מאה"כ (בראשית מ"ט) "יששכר חמור גרם וגו' וירא מנוחה כי טוב ויט שכמו לסבול", והוא לכאורה ההיפך? כי מי שאוהב מנוחה אינו אוהב את הסבל, אבל תעודתו של יששכר: "יודעי בינה לעתים" (דה"י א' ב), ומהם: "מאתים ראשי סנהדראות", אנשי התורה (עי' ב"ר ע"א), אם רק "וירא מנוחה כי טוב", אם רואה הוא ומכיר את הנצח וההוד של קרבת אלקים, אז, "ויט שכמו לסבול", הסבל בעד רצון ד' הוא המנוחה, כי יודע הוא כי זהו האושר הגדול, ועדן שמו, כי כולו עונג ועדן, כי כולו טוב.

ומה נורא הדבר, כי הורתו ולידתו של יששכר היתה ע"י מדה של לאה, למטרת בקשת האמת, "אלי תבוא כי שכור שכרתיך" (ב"ר שם): להעמיד שבטים, וראה, כמה צריך שמירה מעולה במקום תערובת של מדה, אף לשמה, כי הלא רואים אנו כי לאה זכתה להוליד ע"י כונתה הטובה את "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים": עול תורה ודרך ארץ, ור' ראשי סנהדראות, ובכ"ז: "ותצא דינה",

ובחזו"ל (ירו' סנהדרין סופ"ב): "יצאנית בת יצאנית"!!! הגה עד כמה תערובת מדה גורמת!...

ומטעם זה אמה"כ: "והצנע לכת", אף בדברים הנעשים בפרהסיא, כהכנסת כלה והוצאת המת (מכות כ"ד), ומפני מה היו מלפנים נסתרים, הלא ים-שמים מתקדש ע"י צדיקים כאלה, בפרהסיא, וברוב עם הדרת מלך?, אבל, חששו בשביל תערובת מדה, ובחרו הטהרה הגמורה, שהיא רק ע"י הצנע לכת.

תורה ויראה

איתא בגמ' (ב"ב י'): "רב יוסף בריה דר"י בן לוי חלש ואתפח, א"ל אבוה: מה ראית?, א"ל עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה, א"ל בני, עולם ברור ראית, ואנן היכי חזיתין?, א"ל כדהוינן הכא כך הוינן התם"; וכתבו בתוס' בשם ר"ח, קבלה גאון מפי גאון, "שעליונים למטה" הוא: שראה את רב יהודא תלמידו של שמואל למעלה משמואל רבו, מפני שאמר לו פעם אחת: לא סבר מר "אוטם אזנו מועקת דל", כדאיתא בשבת (דף ג"ה) על "ההיא איתתא דצוחה קמיה דשמואל ולא אשגח בה, א"ל רב יהודה לא סבר מר אוטם אזנו משועת דל" וכו'. ולפי פירוש התוס' הכוונה היא על עליונים במעלת התורה, וכמעלת שמואל על רב יהודא: רב על תלמיד, והוא מרחק גדול מאד, שהרי אין הלכה כתלמיד נגד רבו, ולכן כה גדל התמהון והתפעלות בעיני רב יוסף, עד שקרא את זה: "עולם הפוך", אם כי בעיניו ראה בעולם האמת כי רב יהודה נמצא למעלה משמואל רבו, בכ"ז: לא יוכל להשלים כן עם נפשו אתרי שובו לעולם הזה וכל כחות בן-תמותה שולטין בו ומושפע יחד עם כל ההשקפות לפי ראות עיני בשר; וכאחד מאנשי העולם בעלי חומר וגויה לא יכל לשפוט את מראה עיניו שמה רק כ"עולם הפוך"; כי איך יתכן שהתלמיד יתרומם על רבו, ומכ"ש רב כזה, כשמואל ירחינאה?, כי מורא רבם עליהם כמורא שמים!, עד שאמר לו ריב"ל אביו: "בני, עולם ברור ראית", הלא בעולם האמת היית, שם מאזני צדק ביד ה', אין שם לא טעות ולא דמיון, ואל תאמר כזאת שהוא "עולם הפוך"!

ומה נפלאה ההערה היוצאת מזה: להתלמד כי התורה והיראה צמודים, ותכלית חכמה — תשובה ומע"ט; כי במה זכה התלמיד להתרומם על רבו, הלא בתורה שמואל הוא הרב הכא והתם, ולא נמצא בזה טעות?, אבל, מצאו ברב יהודה מעלה אחת במדות ותכונות הנפש, אשר זעקת אשה אחת הגיעה לאזנו, וירדה חדרי בטנו, לשמוע אנקת דל, להציל עשוק מיד עושקו, ולהתענין בענינה; ושמואל רבו סבר שאינו מוטל עליו דבר כזה, שהרי מר עוקבא ובית דינו, שהיה אב בי"ד, קיים, ורישא דרישא הוא; ובעד מעשה זה שלבו של רב יהודה הרגיש יותר בצערה של

אור פרקי מחשבות יהל לה

אשה אחת, והוכיח את רבו ע"ז, זכה לכל הכבוד הגדול הזה, להיות למעלה משמואל רבו בעולם הברור, ומה גדולה אבדת שמואל: נצח, לישב כפוף לרב יהודא תלמידו... נורא מאד המשפט למעלה, ושקול זה של מדרגות האדם, כולו טמיר ונעלם, ורק "אני ד' חוקר לב בוחן כליות" (ירמי' י"ז), ומאזני צדק רק ביד ד' המה, עד שרק פעולה אחת, דבור של תוכחת תלמיד לרב, מביאה לידי זכות נצחית! מפני שאין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ד', וה"הוכח תוכיח" של תלמיד לרב הוא בחינה: שעם כל מורא רבו כמורא שמים, בכ"ז מורא שמים גדול עוד יותר, וא"כ לא פעולה אחת היא, רק כור המבחן על מדרגת היראה, ואם נתברר שיראתו יותר טהורה, היא שעמדה לו לעד, כי רק ד' הוא הבוחן ובודק, והתלמיד התרומם על רבו; שבאה פעולה אחת של יראת ד' והכריעה את כל תורתו של רבו!... כה נוראה הערה זו!...

וכן זכה ירבעם למלוכה בשביל שהוכיח את שלמה; אבל נענש מפני שהוכיחו ברבים (סנהדרין ק"א), וא"כ אינו יוצא מיראה טהורה, כי דבר היוצא מיראה טהורה אין עצב בה, ורגלי חסידינו נשמרו שלא ימצא שום תערובת של חטא, ולפי הפירוש הנ"ל של תוס', לא כעוה"ז העוה"ב, פה הכל מביטים על מעלת התורה בלבד, ומי שגדול בתורה יותר, הוא הנכבד והמרומם; אבל בעוה"ב התורה-זהיראה יחד על כף המאזנים יבואו, ועל תכלית חכמה יחקורו, וכאשר שאלו: "ואנן היכי חזיתין", שנתבהל מאד מי יודע באיזה דרך מוליכין אותו, כחרדת ריב"ז, "א"ל: כדהוינן הכא הוינן התם", ואם רק נשמור את שביל הזהב, והתורה והיראה יהיו צמודים, על כל דרכינו נגיה אור; כי כשם ש"אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה" (ברכות ה'), כך "אין לו להקב"ה אלא אוצר של יראת שמים" (שבת ל"ב); וע"ז מסיק ששמע בעולם האמת שמכריזין "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", ולא רק במחו, כי"אם בידו; במעשים, כמשאז"ל (ברכות י"ו) תכלית חכמה תשובה ומע"ט.

ו"שלחו מתם: איזהו בן עוה"ב? ענותן ושפל ברוך, שייף עייל שייף נפיק, וגריס באורייתא תדירא" (סנהדרין פ"ח), הרי שבעוה"ב שופטים ובוחנים שמעלת התורה ומעלת היראה, שהם המעשים הטובים והמדות הטובות, ענוה גדולה וכוללת, וגריס באורייתא, יהיו מאוחדים; "וחוט המשולש": ענותן וכו', שייף עייל וכו', וגריס וכו', "לא ינתק".

לו אור פרקי מחשבות יהל

כחה של תוכחה

"ר"א כד הוה מטי להאי קרא: "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", הוה בכי, אם תוכחתו של בשר-זודם כך, תוכחתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה... (חגיגה ד').

אמר הכתוב (ישעי' מ"ב): "החרשים שמעו, והעורים הביטו לראות". ואיך יוכל העור לראות, הרי עור הוא? אבל, לא כראיה הגופנית הראיה השכלית; העור הטבעי אינו יודע כלל מה שאינו רואה, ואינו רואה כלל מה שרואה מי שיש לו עינים; משא"כ העור השכלי רואה-מה, רואה שאיש כמוהו רואה דבר גדול, ובוכה על זה, והוא אינו רואה מאומה, ועומד ומתמיה על עצמו למה אינו רואה? מרגיש הוא גם בעורונו כי דבר גדול נגד עיניו, רואה הוא כי יש על מה לבכות, בכ"ז, לבבו לב אבן ומוכה בעורונו; רואה הוא כי גדולי התורה ארזי הלבנון מורידים דמעות: "אם תוכחתו של בשר-זודם כך, תוכחתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה"!? ... והוא אינו בוכה כלל!... וא"כ: הלא רואה הוא מה שאינו רואה, ושומע מה שאינו שומע.

מצינו בחז"ל (ב"ר צ"ג): "אבא כהן ברדלא אמר: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם האומות לא יכל לעמוד בתוכחתו של אתונו, יוסף קטנון של שבטים לא יכלו אחיו לעמוד בתוכחתו, — כשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד כפי מה שהוא, על אחת כמה וכמה, שנאמר "אוכיחך ואערכה לעיניך".

והנה הרכבת וחיבור שני המאמרים מאלפנו הרבה, כי לכאורה: מתוכחתו של אתונו של בלעם עד תוכחתו של יוסף, מה גדול המרחק?! ... בלעם הכה את אתונו, ואתונו תבע ממנו: "למה הכיתני", חטאו מה היה? רק הכאת אתון, ברם השבטים הלא מכרו את אחיהם? אבל חז"ל הראו לנו מהלך וסבת כל חטא, מהקל אל הכבד; לפתח רובץ כל חטאת, רק באשר החטא אין לו פת לדבר, היינו: תובע נגד עיניו, ולכן כל דרך איש ישר בעיניו, אחרי שהוא בעצמו הוא הדיין, הוא השופט, וחכם עצל בעיניו. אבל אם רק החטא והעול השיגו את הפה, הרי אף האתון שעמדה לתבוע, נסתתמו על ידה טענותיו של בלעם; השבטים הגדולים, שבטי י, עשו דבר כזה: מכירת יוסף, וכ"ב שנים לא מצאו חטא, אם כי ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום" (ברכות י"ט), וא"כ היתה התוראה שלפני יצא יוסף חייב בדינו אמתית בעיניהם. כ"ז בשעה שלא היה תובע ובעל-דבר, אבל כשרק הופיע התובע, לא יכלו לענות; וכשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד כפי מה שהוא, והתוכחה היא עוד יותר מהדין, מה נורא יהיה אז? !...

והכח של כל מדה, אחד הוא; אם פוגע באתון ומכהו, או פוגע למכור אחיו;

אור פרקי מחשבות יהל לז

אי לזאת, על האדם לראות שכל חטא ועול יהיה לו פה, ויתבע עלבוננו, ו"שויתי ד' לנגדי תמיד": שידע האדם שיש לו בעלים, ובע"ד, ותובע, הוא המוכיח!

החטא והיסורים

„ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם“ (תהלים פ"ט), — „שחין ומכוה“, „אין יסורים בלי עון“, עון מר כלשון-הרע אשר ע"ז באין הנגעים (ערכין ט"ז), וכבר אמרו חז"ל: „כולם באבק לה"ר“ (ב"ב קס"ה). ואחרי שרבים דשין בו, כמה קשה לפרוש?!... ו"עבר אדם עברה ושנה בה נעשה לו כהיתר" (קידושין ט'), ובכ"ז: נגע כגריס, רק כשש שערות שהוא כשני עדשים, ובא ע"י הכאה בעץ, ע"י מחט של ברזל רותח. איזה דקירה ע"י קוץ, שזה עלול לבוא בכל רגע ע"י מקרה כל דהוא, אבל אחז"ל (חולין ז'): „אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה“. אין מקרה בעולם, הכל בא במשפט מבי"ד של מעלה, וכבר דיה דקירה והכאה קלה כזו לטמא את האדם, וזהו גדר של עון, ועון בנפש — כנגע בגוף. ויסורים כאלו, רק שריטה קלה כשני עדשים בעור הגוף, או אף בבגד או בבית, יש בכחם להזהיר את האדם, להזכירו ולהחזירו למוטב, אף בעון מורגל ותמידי כלשה"ר. כפתיחת העין: שאם רק יגביה ראשו ויפתח ריסי עיניו, כבר עולם ומלואו פתוח וגלוי לפניו, ואם יעצים עיניו אינו רואה מאומה; והאדם ההולך בעצימת עינים או ישן, הלא לפי שעה הרי הוא כסומא וכמת שאין לו מאומה, עולם חשך בעדו. ואם יבוא אחד ויאמר אלך ואגע במחט באחד באבריו ואפתח לפניו עולם מלא, הלא הכל יתמהו: היתכן?, בנגיעת מחט או קוץ יפתח עולם ומלואו?, אבל כן הוא הדבר, מפני הדקירה הקלה יתעורר האדם משינתו העמוקה, ויפתח רק לרגע עיניו, והנה כל העולם לפניו. כן האדם השוכח חובתו בעולמו, שוכח הכל: גם את עצמו, גם את חייו, גם את בוראו, ומה גם — אחריתו, והתורה"ק מזהירה (דברים ד'): „השמר לך פן תשכח“, וזכור את בוראך (קהלת י"ב); השכחה היא התרדמה הנופלת על האדם, וכל מעשיו הם אז כחולם בהקיץ, וזה יבין האדם רק בשעה שיתעורר משינתו העמוקה; ולתכלית זו בא העונש, והדקירה היותר קלה בכחה לעורר את האדם, ולפתוח את עיניו לראות, אם רק ישא עיניו למרום: „מי ברא אלה?“, (ישעי' א').

ולפלא: כי רק שטח גדול כרוחב שמים וגבהם, יוכל להזכירו-מה ולהמריצו לשאול: מי ברא, ולמה לא יפליאו את האדם עיני עצמו ונשימת אפו, ולשאול: מי ברא אלה?!... זהו האדם חוהי יצירתו, וצריך מאד להכיר אותו.

ואף כי האדם היותר מוטבע ושקוע בעון המקיף אותו תדיר, יוכל לשוב ולהכיר עותתו, בעקיצה כל-ידתו, ע"י פתיחת עין בלבד, הנה רואים אנו לאידך

לח אור פרקי מחשבות יהל

גיסא: האדם היותר שלם, ומי שהגיע למדרגה היותר גבוהה, ובמצב המעלה את האדם לרום פסגת נפשו, בין ע"י ההכרה הנפשית-השכלית, ובין ע"י ההכרה החושית, ובכ"ז עדיין "לפתח חטאת רובץ", ועיניו זקופות להכשיל את האדם ולצודו, ולהטיל בו זוהמת הטעות, ע"י שליחיו הכחות והמדות הטמונות, אשר במארב ישמרו צעדיו. מי לנו גדול מאדון כל הנביאים, עניו מכל האדם, ואין עת יותר מרוממת הנפש למי שהסתכל באספקלריה המאירה "כיום שנטל עשר עטרות", אשר הכתוב העיד כי היום ד' נראה לשכון בתוכם, והושלם עוד להכניע הנפשות ע"י שנקדש בכבודו, וא"כ יש שמחה של מצוה מגילוי שכינה והכנעת הנפש ע"י מיתת שני בני אהרן המכובדים "יותר ממני וממך" (ויק"ר י"ב), ואחר כל אלה כשעסקו גדולי העולם: משה ואהרן, בהלכה של חטאת ראש-חדש — "ויקצוף משה!...

ואחרי שאמר לו אהרן למשה החילוק בין קדשי דורות לקדשי שעה, כתיב: "וישמע משה ויטב בעיניו". ופירש"י: "הודה ולא בוש לאמר לא שמעתי", ונכתב פסוק בתורה הקדושה בתור שבת על משרע"ה שהודה על האמת ולא עות את ההלכה, בדין תורה כזה! "ולא בוש": שלא הטעתו הבושה לצאת ידי הבריות ולאמר שלא כהלכה ח"ו מפני הבושה!... נורא מאד עומק לב בני-אדם המתגלה ע"י רמזי התוה"ק.

וזתו שאחז"ל (ויק"ר ג'): "קרא ושנה ולא שמש ת"ח כאילו נעלמו ממנו סתרי-תורה שנא' "כי אחרי שובי נחמתי"; ולכאורה, היכן רמוז במקרא זה שמוש ת"ח? אבל הענין הוא כי על האדם לשאוב תמיד ידיעות בתורה מהיודע, שהוא הרב, אבל קודם שיראה אדם שהוא גדול ממנו, ידמה כי הוא החכם היודע הכל; ומבשרו יוכל לחזות איך שנעלם ממנו בעצמו מה שהוא מבין ויודע, לאחר שישים אל לבו להתבונן ולהתעמק בכבוד-ראש ובעיון בטהרת המחשבה; ושעות כאלה עליו לעשותן לרב ומורה לעצמו, ומזה ידע לשמש גדולים ות"ח.

גדולה שמושה

איתא בגמ' (ברכות ז'): "וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנא' "פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו", "יצק", מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה"; הנה אף שתלמוד תורה כנגד כולם, וגם מלה אחת, "כל חפציד" — אפי' חפצי שמים, "לא ישו בה" (ירושלמי, פיאה, פ"א); בכ"ז: שמושה יותר גדול. כדאמר רבי (עירובין י"ג): הא דחכימנא יותר מחבראי, משום דחזיתיה לר"מ מאחוריו; ובירושלמי ביצה: משום שר"מ שמע בבית רבי מטפחין על הידים בשבת בחתונת בנו, ואמר: קא מחללי רבנן שבתא, ושמע רבי והלך לראות מי הוא זה שאומר כזאת על אנשי ביתו, וברח רבי מאיר ונפל סודרו מעל ראשו, וראהו רבי מאחוריו.

אור פרקי מחשבות יהל לט

לפי"ז היה צריך לדון: שמי שלא שמש, חסר הוא רק אותה המעלה העליונה שהיא גדולה יותר מלמוד, ובכ"ז הנהו אדם גדול, אבל לא כן מצינו בחז"ל, ואיתא בסוטה (דף כ"ב) מי שקרא ושנה ולא שמש ת"ח אין קץ לפחיתותו וכמה שמות גנאי נאמרו עליו: עם-הארץ, בור, רשע-ערום, כותי, אף מגוש; רואים אנו מזה, שאין ההבדל בין פחות ליתר, אלא הוא סוג אחר, כאילו נתקלקלה דעתו. כי בלא שמוש של ת"ח אי-אפשר להבין הצורה האמתית של תורה, וזהו דאמרינן שם תנא תנא ולא ידע מאי קאמר, אינו משים לב כלל להבין דבר לאשורו.

ובזה ביארנו משאחז"ל בסוף מס' סוטה: משמת וכו' בטלה וכו', עיי"ש, בטלו המעלות הרמות, הבאור הוא: "בטלה", מפני שא"א להגיע לזה כלל, אף האדם היותר גדול; שא"א לעמוד ע"ז בלא רב, ובלי הכרת אדם גדול אמתי, וכיון שמתו הגדולים האמתיים, ואף מי שראו את הגדולים ההם, בטלו עי"כ כל המעלות החמודות. ובוזה ניחא מאי דאיתא שם שרב יוסף אמר: "לא תתני ענוה דאיכא אנא", ורב נחמן אמר: "לא תתני יראת חטא דאיכא אנא", כי לא כבוד עצמם היו רוצים להדגיש, אלא רק מפני שאמרו: "משמת רבי בטלה וכו'", כאילו אין עוד מי שראה אדם גדול, עמדו ומחו ע"ז: "איכא אנא", שהם ראו את רבותיהם.

חשבונו של עולם

"א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן: מאי דכתיב: "ע"כ יאמרו המושלים וגו'", אלו המושלים ביצרים; "בואו חשבון", בואו ונחשב חשבוננו של עולם: הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה; "תבנה ותכונן", אם אתה עושה כן, תבנה ותכונן לעוה"ב; "עיר סיחון", אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה; מה כתיב אחריו: "כי אש יצאה מחשבון וגו'", תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין, ולהבה מקרית סיחון, מקרית סיחון צדיקים שנקראו שיחין, "אכלה ער מואב", זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, "בעלי במות ארנון", אלו גסי הרוח, דאמר מר: כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם, "ונירם", אמר רשע: אין רם, "אבד חשבון", אבד חשבוננו של עולם, "עד דיבון", אמר הקב"ה: המתן עד שיבא דין, "ונשים עד נפח", עד שתבא אש שאינה צריכה ניפות, "עד מידבא", עד שתדאיב נשמתן ואמרי לה: עד דעביד מאי דבעי" (ב"ב ע"ח).

הנה מטבע השומע שהוא רוצה לשמוע לפעמים דבר של חידוש, או דבר-שכל והמצאה חדשה שלא נשמעה עדיין, וכן המשמיע שחפצו להראות חכמתו, מה אליו יגיע אם ישמיע דבר מפורסם?... אולם לא כן הרופא שבא אצל חולה מסוכן, ויאמר מילתא דחוכמתא, ועוד יתפאר כי דבר זה לא נמצא בשום ספר,

ושום חכם לא ירד לזה, לא יוכל החולה לקבל את דבריו, כי איך יתכן שיסכן נפשו וישליך חייו על איזה חידוש של רופא יחיד? ... ואדרבא: הרופא הבקי, בחפצו להטיב להחולה, רק אז יתקבלו דבריו בהתאמצו להראות עד כמה אין שום חידוש בדבריו, ועד כמה כבר איתמחי רפואתו מפי סופרים וספרים;

והנה אם נלקט אמרים פשוטים, הלכות קבועות, בדרכי הרפואה שהשמיענו הרופא הגדול, יוצאים מפורש, מפי אלו שיודעים גם מהנסיון, יסודות אלו:

יסוד א) למשל: הרופא היותר מומחה אינו צריך להיות חולה מקודם. שאלמלא כן, היה צריך כל רופא לשכב על ערש דוי כל ימי חייו, עד שכל המחלות תעבורנה עליו. אלא שהוא יכול להיות בריא אולם ובכ"ז יוכל להיות רופא מומחה ע"י חכמתו בלבד. ואם כי כל הרפואות הן ממשיות: תלויות בפעולות מוחשיות בתוך גופו של האדם, וא"כ: לפום משקל ראשון, כיון שהרפואה תלויה בדבר ממשי ונמסרת לחוש הלא אי-אפשר לרדת לתוכה בשכל בלבד אלא רק בחוש? וא"כ הרי צריך היה הרופא לטעום-מקודם בחוש את כל טעמי הרפואות אחרי שיחלה באותן המחלות? ... והלא רואים אנחנו שלא כן הוא הדבר, אלא שחכמת הרפואה רק בדעת יסודה... וא"כ רואים אנו שמחלות הגוף תכלית רפואתן היא לירד עד תכונתן בחכמה, ויוצא לפי"ז שמרפאין מחלת החוש בחכמה שאיננה חוש.

ולפיכך מחלת הנפש שיסודה תלוי רק בכחות הפנימיים: כחות רוחניים טמונים, מכש"כ שהרופא מחלת הנפש היה די לו לרדת לעומק החכמה הלזו רק בשכל לבד, בכח רוחני, — וא"כ למה לא יוכל ללמד לאדם דעת משפט רפואת הנפש רק המושל ביצרו, שהוא בעצמו חולה שעוסק ברפואות, ודוקא הוא ישמיע רפואת תחלואי הנפש? ולא עוד אלא מהי התחבשות של הרופא הזה, "בואו חשבון": "הפסד מצוה כנגד שכרה וכו'", הלא זהו דבר מושכל: שאם יבוא לעשות איזו פעולה יחשב אם לא יסבל ממנה אח"כ, וזהו דבר פשוט מאד ותלוי רק בשכל, ולמה צריך לידיעה שכלית פשוטה כזו דוקא חולה שעוסק ברפואות ונתרפא רק ע"י בית-חנוך כזה שיצא מבית-ספר הגדול הלזה, רק הוא יודע ואליו צריך לשמוע, — והדבר פלא? ↓

ומשמע מפורש שאי-אפשר בשו"א להגיע לחכמה זו בשכל בלבד. ואיך יתכן: הלא השכל הוא הגבוה מהכל, וכל רז לא אניס ליה, ולחכמה זו של ממשלת היצר לא יוכל לרדת רק המושל ביצרו, ולמה? ...

אלא, מוכרחים אנו להניח יסוד חזק, שאם אמנם החכמה בכל משלה, ואין דבר נעלם מהחכמה, הנה כ"ז אילו יצויר שיוכל האדם להיות חכם מבלי שיהיה מושל ביצרו, אבל האמת היא כי בטרם יהיה האדם למושל ביצרו אי-אפשר לו בשו"א להיות חכם.

אור פרקי מחשבות יהל מא

ולכן אל ידמה בנפשו השומע שרפואה זו ניתנה רק ממושל ביצרו ולא מחכם, וא"כ יפול ספק בלבבו: שמא החכם הגדול יודע עצה אחרת יותר מוחכמת ויותר מועילה? מחשבה כזאת אסור לה כלל לעלות על לב השומע, יען כי הנה התוה"ק, שבראש כל החכמות, ויכודה הוא: פרי החכמה והמדע, היא שקראה בשם החכם הגדול בחכמת ממשלת היצר: מושל ביצרו, להראות על היסוד הנאמן הלזה: שאי־אפשר להיות חכם בשו"א, רק אם יהיה מושל ביצרו; אבל באמת חכם גדול יתקרי, וממקור החכמה נובעת העצה הלזו.

א"כ מצינו הבדל בין רופא מחלת הגוף לרופא מחלת הנפש: שרופא הגופות יוכל לרדת לתוך חכמת הרפואה ולדעת אותה, מבלי שיחלה מקודם, אבל רופא מחלת הנפש אי־אפשר לו לרדת לחכמת הרפואה שלה בטרם ירגיש את המחלה בעצמו, וירפאנה, ולא בחכמה בלבד יוכל לקנות את חכמת רפואת הנפש.

יסוד ב) ברפואת הגוף על הרופא בלבד ללמוד את חכמת הרפואה: כלליה ופרטיה, ועל החולה מוטל רק לשתות את הרפואות או לעשות את התחבושת כמצות ופקודת הרופא, ולא לו לדעת את החכמה מראשיתה עד תכליתה. ברם לא כן החולה החפץ להתרפא ממחלת נפשו: עליו להיות גם רופא! לא יוכל בשו"א להועיל לעצמו אם יקח סמי מרפא מאחר בטרם ידע גם הוא את חכמת הרפואה שיוכל לרפא את עצמו, וכל מה שיחסר לו בחכמת הרפואה, במדה זו לא יגיע לרפואה האמיתית; וזה מה שרמזו לנו חזו"ל באמרו: "בואו חשבון", "בואו ונחשוב" וכו', ולא אמרו: "צא וחשוב", אלא ודאי שצריך לחשוב כמוהם כמש"ל...

והנה כבר עפ"י שני יסודות אלו די להבין את חומר העבודה המוטלת עלינו, וגודל הסכנה בהעדרה; אם חכמת רפואת הגוף דורשת יגיעה מרובה של כמה שנים, וכמה סופרים וספרים, ממילא מושכל לכל משכיל כי לא יתכן שום דבר מושכלי בעניני הנפש בלא חכמה רבה ושכל עמוק, וחכמה זו לא יתכן לירד עד מתכונתה מבלי שיהיה האדם מושל ביצרו, ומושל ביצרו לא יתכן להיות בלא חכמה, ו"צבת בצבת עשויה". והחולה בעצמו אין לו שום תקוה להתרפא ע"י רופא זולתו, אף ע"י החכם ביותר גדול, ואף ע"י המומחה ביותר גדול, בלתי אם יתלמד החולה להיות חכם ומומחה בעצמו, והוא תולה על כמה מיני מחלות, — ומה תקות אנוש?

יסוד ג) נוסף על כל אלה, הנה החולה במחלת גוף הלא מרגיש הוא בחליו, מרגיש את כאבו, מבקש את רפואתו, דורש ברופאים; לא כן החולה מחלת הנפש, הוא אינו מרגיש, לא יכאב לו לבבו, אשר ע"ז נאמר רק "יאמרו המושלים", ולא כתיב: "יצו" ולא "ילמדו" רק "יאמרו, כאילו מדברים רק לעצמם, כי שומע אין להם ממשות החולים־באמת; כי כשם שרפואת הנפש תלויה בחכמה שיתחכם בכל חכמת הרפואה כרופא גדול, מושכל מאליו כי מחלת הנפש תלויה במחלת השכל;

מב אור פרקי מחשבות יהל

וא"כ מי ידרוש ברפואה, אין דורש ואין מבקש, אחרי שאין מי שירגיש; וע"ז אה"כ: "רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה" (שם י"ח י"ד), כיון שהרוח נכאה מי ידרוש ברפואות?, והלא רק הרוח הוא המכלכל!

א"כ, צאו וראו: מי שחולה מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, מרוחו עד נפשו, והוא אין תרופה למכתו רק אם ישמע מרחוק מה שהמושלים מתלחשים ביניהם המה המבינים אשר בעם, וקול דממה הלזה יבקיע סגור לבו של חולה אנוש, שיעמיס על עצמו גודל היגיעה והעמל: להיות מומחה גדול לרפא מחלות נפשו, אשר לא ירגיש כלל כי חולה הנהו; איום ונורא!!... ומה תקות אנוש?...

יסוד ד) אבל האמת היא שמחלת האדם רבה למעלה ראש, כוללת כל תושיו: תושוי הנפש ותושוי השכל, ומחלת נפשו קשורה במחלת שכלו; אולם אם שכלו עודנו רק חולה ולא מת, עדיין יש תרופה למחלתו, ובל יאמר נואש; ולא לחנם ישננו המושלים אמרותיהם, הלא אם רק בשכל יסוד המחלה והרפואה, הנה להשכל החי, אם כי אנוש הוא מאד, עדיין כחו רב להתרפא.

ואכן הכל לפי חוזק הרפואה. ומצינו ששמואל ריפא את רבנו הקדוש ע"י הריח של הסם שהניח תחת מראשותיו, כן אחרי ש"בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין" (קידושין ל'), הרי שאז"ל שרפואת היצר היא התורה הקדושה, אם כל חי, היא רב כחה אף ע"י ריח שיגיע להשכל הזך למשוך אותו לידי ההבנה הלזו. אף להסכים להיות מומחה גדול, ולהאמין במחלת נפשו אם כי לא ירגיש מאומה כי חולה הנהו.

והנה לחוש הריח השכלי אם כי אינו מרגיש בעצם מחלת היצר, די בעדו אם רק ישמע בעיון זך מאמר ד': "בראתי יצה"ר, בראתי לו תורה תבלין"!!... כדמות החולה הלזה שאף אם אינו מכיר ומרגיש חליו. בכ"ז אם יבוא אליו המומחה היותר גדול בעולם, ויראה את סממני המרפא שמביא בעדו, והנה רואה הוא חבילות חבילות, הרבה עגלות, הרבה בתים, מלאים רק רפואות בשבילו, האם לא ירעד, האם לא ישתומם, האם לא ידע, כי במדה כזו שהסממנים לא באו עוד אל קרבו, בה במדה עוד מחלתו בו!!...!

והנה לחוש הריח השכלי די להריח: דע נא בן אדם, ושים אל לבך, הן היצר הלזה שבעדו נבראה התורה תבלין, כך הוא שולט וניתן במלואו; וראה והבן: התורה הרחבה הלזו, בכתב ובע"פ, ש"ס, ספרא, תוספתא, וכל רזי התורה, וכל האגדות והמדרשים, כולם הם רק רפואה ליצרך; וכמה שחסר לך עוד ממה שלא בא בקרבך התבלין הללו, בה במדה עוד מחלתך כך!!...!

והנה השכל מבין ומריח מרחוק בשכלו עומק ורוחב התורה הק', ומריח מחלתו; וזה כלול באמרם רק "יאמרו המושלים", שרק הם החכמים האמתיים, ובחכמתם הרבה הבנויה על יסודות האמת, די לבר דעת בריח בלבד, מה שישמעו

אור פרקי מחשבות יהל מג

מרחוק, להבקייע עד תהום לבם; ולנוח לא יוכלו עד כי יבואו אליהם וילמדו חכמתם ויבקשו רפואה לנפשם.

יסוד ה) והמתבונן יבין: אם כי אמת הוא כי ריה סם־מרפא של התוה"ק, בכחו לעורר ולמשוך לב אנוש לדעת כי לרפואה הוא צריך, אבל עדיין אין זה רק ריח של ידיעה במחלת יצרו, כי כאמור למעלה הרי את זה לעומת זה עשה אלקים: ורק בה במדה שנכנס להיכל דעת התורה, במדה זו יכיר גם את יצרו: וכל מה שיכנס יותר ויבין יותר בתורה הקדושה, יבין יותר מחלת יצרו וקשי ערפו, שהם כ"כ גדולים, עד שנדרש תורה מן השמים, וקדושי עליון שהתעסקו בה, וכל זה רק לשם תרופת היצר של אדם אחד; כי גם אחד נדרש לכל התורה כולה באין מחסור דבר!... והנה השי"ת, וכל הנביאים, התנאים, והאמוראים, וגאוני ארץ, כולם עוסקים בתחבושת מחלתו, והוא אינו מכיר ואינו מרגיש;

יסוד ו) והנה כל מה שגרבה להעמיק בזה נמצא יותר ויותר להשתומם על גודל גבורת תוקף היצר: הרי מכל ההקדמות שכתבנו נמצאנו למדים, שנדרשים כלי־תותח כבדים כאלו אף רק אחרי נסיון ממחלת עצמו, והחולה בעצמו צריך להיות המומחה, והתורה כולה בכל תוקף קדושתה וכל חכז"ל עוסקים ברפואת היצר של אדם אחד, א"כ הלא איום ונורא הוא מה גדול כח היצר!...

והנה בטרם שנגיע להכיר את מהות היצר, הלא בטח נבין את ההר הגדול הלזה, המבצר הנורא, שנדרשים כלי־תותח כבדים כאלו אף רק בכדי לנגוע בו, ומה גם לכבשו כולו... אכן: נורא גודל תוקף המבצר!...

ומה יגדל התמהון אחרי שנטה אוזן לשמוע אל דברי המושלים ועצתם הגדולה, היוצאת מתוך חכמה ונסיון ארוך, ונשמע מה בפיהם: „בואו ונחשוב חשבונו של עולם“, היינו: בלי שום הכחשה, וכל עניני העולם החושיים מורים כן, ומה זאת?... „הפסד מצוה כנגד שכרה“, מהו הפסד מצוה: מה מפסידים ממצוה? מה? מה שכר עברה? איזה שכר? איזה הפסד? הבל וריק! סמיות עינים! אין כאן לא שכר ולא הפסד, וא"כ: רק דמיון כוזב, וה„מושלים“ מצוים רק לחשוב, כאילו „אחת ואחת, שתים“. וא"כ: אף נער קטן ימצא חשבון כזה? הה! איום ונורא: מה רבה התכונה, מה גדלה הפליאה!...

יסוד ז) ואחרי כל אלה הלא דברי חז"ל גברו ממנו, הן הם אומרים כי רק התורה תבלין להיצר, והיינו העיון וההתבוננות בתוה"ק, א"כ צריכים לכלי־תותח אלו ליצר כזה; הלא יוצא מזה יסוד חזק, שכל עמל היצר וכל תקפו וכל גבורתו הוא: במה שסותם הדרך ואינו מניח לחשוב חשבון; א"כ כל התורה וכל החכמה, רק לשבור המחיצה שגודר היצר, ומה כל גדרו? שאינו מניח להתבונן:

הלא מפורש היטב מפי חז"ל, בלי שום מסך מבדיל, שכל עצמו של היצר הוא: מניעת ההתבוננות, ובזה הוא בונה מבצר חזק, וכובש כל באי עולם, רק

מד אור פרקי מחשבות יהל

במה שאינו מניח להתבונן. ומעתה צאו וראו זכות מזכי הרבים שמוסרים נפשם ללמד לבני-ישראל "למוד המוסר" ! שכל עקרו הוא רק ההתבוננות ; ולא לחנם קשה כל-כך למשוך לב בני ישראל לזה, ורבו המפריעים, כי עי"ז כאילו חוטפים פתו מפיו של היצר, שזה כל מחיתו.

יסוד'ח) והנה לאחר כל אלה, אם כי אמת הוא שאין ממש במחלת היצר מצד חשבון האמת, וכל כחו וגבורתו הם רק לבלי תת לאדם לעיין ולהתבונן, הנה בכ"ז רב-תבואות הוא בכחו הלזה, ואיך שיהיה ; הוא כובש את כל העולם רק בכחו זה. ועוד יותר איום להתבונן ; שגם כל החכמה אינה מספיקה לרפא את המחלה, עד שאז"ל : "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", הרי שצריך עוד טהרה במדה של עזר וזכות מן השמים לבד כל עמל האדם.

והנה על יסודות אלו ; אחרי שאף היותר גדול זקוק לרחמי שמים, ואחרי שרק החולה בעצמו הוא יכול לבקש מזור למחלת נפשו, ורחמי שמים אין להם גבול, ואליו כל נגעי לבב יבואו, ואין אדם בעולם שעליו לא יוכלו לחול ח"ו רחמי שמים, אחרי שיודעים אנו שהוא מלא רחמים באין קץ ובאין תכלית, וא"כ אין לנו רק יצאה אחת : לשים אל לבנו כל אלו היסודות יחד, הן נדרש לנו חכמה, נדרש דעת, אין מכיר חליו, ומושלים ביצרים אינם שנוכל לשמוע מהם רפואות תעלה לנו, וא"כ : האם תמנו לגוע ח"ו ? מה נפסיד, מה יוכל להיות יותר רע ח"ו, באם נתיאש לגמרי ואף לא נזעק אל פני המלך ?!

הן במצב כזה יוכל אף איש פשוט להזכיר מה שראה איך עושים ואיך עשו הרופאים הגדולים ; הן ראינו איך עשו : קשרו הלבבות וזעקו בבכיה, ופנו לבקש רחמי שמים, ואם הם עשו ככה אנו יותר ראויים לכך. הלא אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, ונחלה פניו : "השיבנו ד' אליך", היינו "הקב"ה עוזרו", "ונשובה", שרק החולה בעצמו עליו להתלמד חכמת מרפא הנפש ; ומרפא הנפש, העיקר הוא : למוד המוסר ביגיעה, שהוא : חשבון הנפש, שעליו יעצו לנו חז"ל, בתוה"ק, שהם "המושלים" : "צדיק מושל ביראת ד'".

נקודת היראה

"ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט), ובבאור הרמב"ן שם : "כמוך ממש", שאף אם ירצה בכל לב שחברו יתעשר עושר רב, בכ"ז אם רצונו שהוא בעצמו יהי עולה בעשרו מעט, כבר אינו "כמוך" ממש, הנה מצוה כזו : להתרומם במדותיו עד שלא ימצא בתוך-תוכו שום הבדל וחפץ מעצמו לחברו, "כמוך" ממש, אמנם זה נאה ויאה לתורת ישראל ונותנה, אבל שלא לרצוח נפש, שגם אומות שפלות דנין עי"ז מיתות וענשים קשים, כמדומה שחסר כבוד של תורה ממצוה כזו, ומה גם

אור פרקי מחשבות יהל מה

לצוות את ישראל עם קדוש על זה? ו... אבל: יש "לא תרצח" אנושי, ויש "לא תרצח" תוריי, הלא תרצח שלנו התוריי, יוצא ונובע מתוך "אנכי ד' אלקיך" (שמות כ') האמור בצדו. "ולא תרצח כזה שיוצא מ"אנכי ד'" מרומם מאד מאותו ה"לא תרצח" הפשוט האנושי; וא"כ, הרבה מעשים יוכלו להיות כאלה שדומים ללא תרצח אנושי ולא רחוק מ"נוח לו שנהפכה שליטו על פניו" (מד"ר בחוקותי) אף בעד מעשים טובים.

והנה אה"כ (שמות א'): "ויהי כאשר יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים", ואינו מזכיר כלל את אשר מסרו נפשם, ועמדו על נפשם נגד גזרת מלך, והצילו חיי נפשות רבות, אשר המעשים האלה נוראים וראויים לשבת, והכתוב אינו מזכיר רק: "ותראינה המילדות את האלקים", "ויהי כאשר יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים"? הרי שהמעשים בלבד, אף היותר גדולים, אין להם עדיין חותם של יראה, ויוכל להיות גורלם כלא תרצח האנושי, רק השי"ת בתורתו, אני ד' חוקר לב ובוהן כליות, הוא בלבד מניח חותמו של האמנת היראה של מי שזוכה לזה, והכתוב העיד רק על הנסיון העשירי של אע"ה (בראשית כ"ב): "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה!"

ופרעה הרשע, לאחר שראה באיצטגנינות, התחכם הוא וחכמו להכחיד את מושיען של ישראל, וגזר על כל בני ישראל (שמות א'): "כל הבן היולד היאורה תשליכוהו", והנה ההשגחה הבולטת, איך יושב בשמים ישחק לכל מחשבות האדם, שהוא סבב שפרעה בעצמו גדל על ברכיו את המושיע, בכל-זאת: איך נואלו חכמו, וטפשות כזו, אם נמצא ילד עברי איך הניחוהו חיים? אבל בתו מצאה אותו, והנער יפה, ולא רצה לצער בתו שמשתעשעת עם מציאתה... וכן טבע האדם שבלא יראת שמים אף הדברים היותר הנוגעים לנפשו, ושנתן נפשו עליהם, בכ"ז: יוכל רצון קל לסמא את עיניו, אשר אין בכחו להתגבר... ואין אדם עובר עברה עד שנכנסת בו רוח שטות (סוטה ג'), וכן המעשים אם אין להם מקור יראה טהורה יוכל כל רצון קל להמציא שטויות ולהעבירו על דעתו.

והנה גודל האילן נוכל להכיר מהענפים, ועד כמה יתפשטו הסעיפים של "לא-תרצח" נוכל להוכיח מהא (ב"מ ג"ח): "המלבין פני חברו ברבים", שהוא רק אזיל סומקא כרגע, "הרי זה שופך דמים", וכן (ב"ק קי"ט): "הגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נפשו", ומי שאינו מבקר חולה הוא כשופך דמים (נדרים ל"ט), ועיין במד"ר (שמות כ'): עה"פ: "לא תניף עליהם ברזל כי חרבך הנפת וגו', עוד מצינו (סנהדרין ל"ו): "דמו ודם זרעתינו", עד סוף כל הדורות ע"ש. הנה כ"ז רק תולדות "לא תרצח" התוריי; ומה נורא להתבונן אף באביזריהו דרציחה עד כמה הם מגיעים!...

והנה אמרו חז"ל (מ"ת פ' פנחס): "גדול המחטיאו יותר מן ההורגו", וא"כ נדע

מו אור פרקי מחשבות יהל

מזה מדת הרע לאלו שאינם נוהרים מלהכשיל את בני־ישראל, ומזה, מדה טובה מרובה חמש מאות פעמים, הרי מה גדולה זכות מזכי הרבים! וע"ז אחז"ל (ב"ב עה.) : "עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש", כמאה"כ : "הנותר בציון והנשאר בירושלים קדוש יאמר לו"; גדר הקדושה שיאמרו על הצדיקים הוא : שלאחר שתגמר ההכרה וההשגה, ירגישו שהוא, הצדיק, רחוק מבינתם, רק יראו שהוא קדוש, היינו : מופרש ומובדל, כן הוא בחינת הצדיק, בעוה"ז אינם משערים חילוקי הרוחניות, כי אילו היו אברים מתחלקים בגוף, אז היו אלו כנמלים ואלו כשמש וכוכבים, כמאה"כ (שופטים ח') : "ואוהביו כצאת השמש", "ומצדיקי הרבים ככוכבים", אבל בעולם חשך אין מכירים את החילוקים וההבדלים הרוחניים, אולם : "עתידים צדיקים וכו'", כשיתגלה כבוד השי"ת אז יצאו ויראו "מה בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", ואז"ל (חגיגה ט.) אף מי ששנה פרקו מאה פעמים יראו הכל את ההבדל ממנו לבין מי ששנה פרקו מאה פעמים ואחד; וכל אחד נכוה מחופתו של חברו, כי ההבדל הוא נצחי עד כי קדוש יאמר לו, עד שאין להשיג המדרגה הגבוהה ממנו נצח.

ההרכבה של האדם

א.

נפלאים מעשי ד', כל הבריאה פליאה, והאדם בחיר הנבראים הוא גם הפלא היותר גדול. עיקר פליאת האדם : הקשר, ההרכבה, ההתמזגות, של הנשמה, חלק אלוך, הדעת המקורית הרואה את האמת כמו שהיא — עם הסכלות הקיצונה שגם היא אין לה תכלית.

היה מעשה ובן מלך אחד, נסיך, התפטר מכסא מלכותו בגלל אהבתו לאשה אחת, הסכלות גלויה; ומי שעובר על דין מדיני התורה בשביל רצון קל, מי מאבד יותר, ומי סכל יותר?... ואם שם רק החליף הנאה בהנאה, מי יוכיח להאדם, שנדמה לו שעושה מה לשם דבר טוב, אולי רק חליפי הנאה הוא? אחרי שבסכלות מגיע האדם למדרגה של שטות כזו.

וכל עבודת האדם, לשמור את המלאך והחיה, הקדוש והטמא, שהנם בסוגר אחד, שיעמדו רק זה בצד זה נפרדים, ולא ממוזגים־מעורבים.

והנה בשעה שנצטוה האדם (בראשית ב') : "מכל עץ הגן אכל תאכל", ודאי שניתן לו טבע של הנאה מהמאכל, רק "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", לבלי לאכול, זהו ציווי הטבע של הדעת : "כי ביום אכלך ממנו", היינו : נגד הטבע של הדעת, הרי הוא כמו שלא יאכל מה שהוא טבעו של הגוף, שבלא מזון אין לו קיום, שהוא היפך טבעו; כן "מות תמות", אם יאכל וישנה הטבע של הדעת שהטבע שלו הוא : "לא תאכל".

אור פרקי מחשבות יהל מז

„ועפר תאכל כל ימי חיידך“ (שם ג'), אינו מובן מהותה של הקללה: מאי איכפת מה שיאכל? אדרבא: הלא העפר יותר מוכן, ובלי שום טורח? והנראה שהענין הוא, שניטל ממנו עונג ההנאה, שאין הנאה בעפר, וא"כ, הרגשת ההנאה היא מדרגה של בעל חי, שכל הרגש של הנאה אינו גשם, רק איזה חלק רוחני, ויש עוד מדרגה רוחנית יותר גמוכה בכל נמצא אף שאינו חי, אבל מציאותו וקיומו הרי זה רוחני, שכל נברא הרי חי „אין“ טרם הווייתו, כיון שנתהוה מאין ליש, לא מעצמו, אלא מה שנתן לו בוראו, הרי שקיומו הוא רוחני, וגם שם הבדל מצומח לדומם, וכל רוחני ניזון מרוחני נמוך ממנו, שהמזון הוא שליח של הקיום. א"כ כל הנמצאים כלם המתקיימים, הם רק כחות רוחניים משוערים ומתעלים ע"י ההתוך מלמטה למעלה.

כל הרוחני הוא בהעלם, ואינו נראה כלל להגשמי. הגשם רואה רק את הגשמי, והרוחני מבין רק את הרוחני, וגשמי אין לפניו במציאות כלל, כי מה זה גשמי? ... וא"כ העולם כלו מלא רוחניים-מתקיימים, וא"כ מה שאנו קוראים גשמיים, הם רוחניים שנתלבשו רוחני יותר גבוה ברוחני נמוך ממנו, וכל נברא מובדל לפי ערך התמזגות הרוחני בגשמי, בין פחות ליתר, ואופן התמזגותם.

יש שהוא כולו רוחני, בכל זאת הוקבע לו מקום, כמקום דירה בלבד, שידור אצל גשמי, היינו: רוחני הנמוך ממנו, וזהו האדם!

הרוחני הלזה פועל את פעולותיו לפעמים ע"י אכסניא שלו, היינו: ע"י אברי גופו, ואלו הן המון פעולות האדם. מ"מ עיקר הפועל הוא המסתורין שלו, הכח הרוחני, הפנימי, המניע. הכסיל רואה ודומה כאלו הגשמי פועל-מה, כאלו רוח חיים בו. אבל באמת רק הכח הרוחני הטמון הוא הרוח החיה באופני תנועת שלוחו ודירתו, הוא הרוחני שבגשמי.

ב.

רוחני יותר גבוה שאינו פועל כלל ע"י איזה לבוש גשמי, ובכ"ז מקום דירתו אצל גשמי, הוא המחשבה שבאדם, חכמת המצפון, כל רוחני המתעלה ומופרד מגשמי, מתעלה הרבה במדרגתו, ואין שום בריה יודעת מה שבלב. שם פועל רק הרוחני, רואה ואינו נראה.

הרוחני המסתתר הלזה מתראה לפעמים ע"י תנועות גשמיות כמו: פעולות, ולפעמים ע"י סימנים המורגשים לחושים, ע"י הברת קול שמורגש לחוש, ונקרא כח הדבור, ומורגש לחוש רוחני געלם שנקרא שמיעה. חושים כאלו נמצאים גם בבחינת הברת קול שאר בעלי חיים; יראה לפעמים כאלו מחשבים מה, ומתיישבים בדבר אף לעצמם, אם לילך או לרוץ, או לשכב ולקום, ולתור מזונם, ולהשמר ממזיקים, וכדומה.

מח אור פרקי מחשבות יהל

כל רוחני הריהו נמצא כגשמי ממש. וא"כ המון המחשבות שבאדם הן המון מעשים, רצוני; המון נמצאים, ועוד הרבה יותר גבוהים ממעשים גשמיים, שהמחשבות הן בבחינת רוחניים נבדלים, אלא שאף במעשים העיקר שבהם המחשבות, אבות הפעולות.

חלק העבודה עיקרו הקרבנות, ובמקומם באו התפלות. ולמה דוק תפלות? הלא כל המצוות הם עבודה לשמים, ובמה משתוה תפלה לקרבן יותר ממצוה אחרת? אבל, המחשבה הרי היא מציאות רוחנית אף אם תהיה שלא במקום דירתה, דירת ארעי. לא כן מחשבה הממוזגת בגשם. זו אין לה מציאות רק בשעת חבורה למקומה ולא כשתתפרד.

מחשבה טובה, מהו טובה? רק קרבת אלקים הוא טוב, ולכן יש לה מציאות בפני עצמה. אבל מחשבה רעה שהיא נגד רצון ד', איזו מציאות תוכל להיות לה בלי מעשה? ובדין הוא שמחשבה טובה מצטרפת למעשה, ומחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה (קידושין מ). שאיננה מציאות רק כשנתמזגה עם גשם שהוא המעשה. בכל הגידולים יש זריעה, צמיחה וגידול, ופירות. המצוה היא להרגיל ולחנך את האדם שיתקשר לשמים, בחינת כל המצות היא: בחינת זריעה וגידול, לגדל את האדם לחכמו ולחנכו. הקרבן הוא פירות מבושלים שמביא האדם לבוראו ומקריב אליו פרי מחשבותיו, ומוסרו לשמים ע"י הרוחני שבחי, או במנחתו שהיא בחינת רוחני ממוזג שקוראים גשמי; ולכל לראש: הקרבת מחשבתו הטובה הנבדלת ורוחנית נבדלה; וכן היא תכלית התפלה, פרי מחשבת האדם לאלקיו, שעקרה הכונה, ומתפרצת מלבו ומחשבתו ע"י תנועות השפתים והקול.

נמצא באמת שלא כדעת ההמון החושבים שמקריבים או עובדים למקום באיזה דבר גשמי, אבל כל המעשים והפעולות הנהגים תנועות רוחניות; והרוחני מתמסר ושואף ומתדבק לבוראו. גשם בלא רוחני הרי הוא מת, "ולא המתים יהללו וגו'" (תהלים קטו).

האדם ודעותיו

הידיעות והמדע להאדם, הגם מזונו. אבל לא כמזון הגוף שהוא רק מקיים את גופו ומחזקו; אלא, המזון הרוחני הוא הבורא את אבריו וגידיו, וידיעותיו הן מהותו, וכידיעותיו, כן הוא. ומהן הוא מתהוה, בבחינת עושה את עצמו. וזה "ובחרת בחיים" (דברים ל), והתשובה היא כתחית המתים.

המדע והידיעות המה אבריו וגידיו, יש מהם כמח ולב, ויש כידים ורגלים, כשער וצפרניים, אבל כולם חיים ולא דוממים, ולכן אף הידיעות היותר פשוטות, מרהיבות, ומענגות, ומאירות. הכסיל, מתענג עם שערותיו וצפרניו, הידיעות

אור פרקי מחשבות יהל מט

שאפשר לחיות בלעדן; החכם, מכל משמר נוצר לבו, מחו, וכל היותר עיקר, ומניח את התפל. ומה גדולים דבריהם ז"ל (אבות פ"ב): «איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם», ר"ל: שיברור האכל מתוך הפסולת, וכל שאינו מובחר הרי הוא כפסולת, והדרך שיבור היא הישרה. וברירת אכל מתוך אכל, וסלת מסלת, היא מדרגה יותר גבוהה. כי העוזב הסכלות הגמורה אין בזה חכמה גדולה, אולם המתאמץ לברור ולעזוב אף הנראה כחכמה, מפני טרדותו בחכמה המבוחרת, הוא החכם היותר גדול. הדורות הראשונים שהכל מודים על רוב כשרונם וגודל שכלם, ובכ"ז לא הביאו לעולם את כל ההמצאות השכליות החדשות שהביאו האחרונים, האם אפשר דרי? הלא הכל מודים שאנו כננסים לגבי הענקים גדולי המה שבכל הדורות הקודמים? אבל זה מעיד על גדלם; שאילו היו הראשונים מוסרים את עצמם לחכמת העולם, מי יודע אם לא היו ממלאים את כל חללו של העולם במכונות שלא שזפתן עין. אלא שמפני רום שכלם לא יכלו לעזוב עיונם בתורה מן השמים, בידיעות צבא מעלה ובחכמת השמים, ובחרו העיקר והניחו התפל.

האדם הגדול

האדם הגדול, הגדלות אינה תלויה בהעמדה על איזו מחשבה ונקודה אמתית ולהתפעל ממנה, כי הרבה עומדים על מחשבות כמו אלה, אבל עיקר הגדלות — לבלי להפרד ממחשבה זו, לאחוז בה, ולאסור א"ע בכבלי ברזל אליה, שלא תעבור מנגד עיניו אף רגע, ולבלי לזוז מעבוד אותה, היינו: להתנהג בכל המעשים באופן שיתאימו ליסוד הכלל האמתי שמצא ועמד עליו במחשבתו, ולא לעשות הפכו בשום פרט, רק אז הוא נקרא חכם, כשהגיע למחשבה אמיתית והיא נעשית שלו, ושולטת עליו. אבל אם לא הגיע למדה זו ומעשיו אינם מתאימים למחשבתו, הרי זה רק כרואה את חברו אוכל, והוא ימות ברעב; וכמו שלא היודע שהאוכל משביע — שבע, רק האוכל; כן אין היודע איזו מחשבה טובה, — חכם.

ובתדב"א איתא דגדול הנאמר בבלעם יותר ממה שנאמר במשה, שבלעם אמר: «ויודע דעת עליון», ומשה התפלל: «הודיעני נא את דרכיך». והנה, דברים נוראים כאלה אין בנו כח להבין, אבל ממרתק גדול מאד רואים אנו איזה קו מתמיה שיוכל למלאות את כל העולם בתמהוננו... איש כזה, יודע יותר ממה «דעת עליון», ונשאר «בלעם הרשע», ולא נתגייר? פלאים! שכח החומר ג' מדות שבבלעם, הי' בכחם להתגבר על ידיעה כזו!.

אוי לו למי שאין הידיעה מושלת עליו, כשיגיע לאותה שעה שהוא ישפוט בה את עצמו; האם יש הר גדול מזה שיכסה שמש הדעת למי שיוודע דעת עליון? «צדיקים נדמה להם כהר», שמפחדים תמיד בראותם שליטת הסכלות אף

1 אור פרקי מחשבות יהל

על גדולי החכמים-בידיעה, לכן השתדלותם שהידיעה תשלוט על המעשים. ובחור"ה סוף שער הפרישות כתב; "ואתה בני ישימך הא' מאשר ישמעו ויאזינו, ויאזינו ויחשבו, ויחשבו וידעו, וידעו ויעשו, וכו' וכו'".

בלעם ידע יותר ממשה, ונשאר גוי, שמעו עמים ירגזון וגו', חיל אחז וגו', נמוגו וגו', ונשאר גוים, רק וישמע יתרו, ונתגייר!

*

...ראו, כל רבואות אנשי העולם: המלומדים המעיינים גדולי הכשרון, ראו: הלא סכלים המה, כי הלא שוכחי הד' המה. והחכמים מעטים מאד; וכמה מהם להכרת האמת רק פסיעה אחת. כי הלא רק איש אחד יבוא, צמח שמו, ויכירו וידעו כל יושבי תבל, והכה ארץ בשבט פיו. כי קרובה האמת מאד, וקרובה זו רחוקה היא כ"כ עד שכל חכמי עולם וכמה דורות התרחקו מאמתיות גלויה כזו, שאיש אחד בידו ובכחו להסביר להם, וכולם יכירו וידעו — — —

כל בר-דעת עליו לדאוג ביותר, ולהשמר, שלא ימות שוטה; שלא יטבע בים של בושה מפני השטות שהיתה נגד עיניו תמיד, ואוי ואבוי למי שימות שוטה. ומה שאמרו ז"ל (אבות פ"ב): "ודע מה שתשיב לאפיקורס", זה היה בזמניהם, שהיו כאלה שפרשו אמנם מזוהמת השקר, אלא שטעו באמונה, ולא לו: "דע מה שתשיב", אבל לאפיקורסי זמננו, ירקו בפניהם, ואל תחושו להם, הראו להם רק את הים של תאוה ושקר שהם טובעים ומטפלים בו כל היום, ואיך יאמרו חכמים הם, אם שקר נחלו לנחלה, אם בשקוציהם נפשם חפצה, הלא שקועים הם ומשוקעים מכל צד בכל טומאה ושקוץ משומם. האם כאלה יאמרו: "חכמים אנחנו!", הלא בוז יבוזו להם! ואם כצפרים עפות ישירו או כעגלי מרבק ירקדו בתיאטריותיהם הלא יש בעלי חיים יותר יפים מהם וד"ל.

ירמ' ח': "איכה תאמרו חכמים אנחנו וגו' הובישו חכמים וגו' הנה בדבר ד' מאסו וחכמת מה להם". המואס דבר ד' בל יעיז לומר שהוא חכם, הובישו חכמים אף לאמר כן.

"כל כלי יוצר וגו' וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי" (ישעי' נ"ה), הבטחה זו דיה שלא ימצא השקר כח בכל דור ובכל זמן לעמוד נגד האמת. אף שאנשי אמת ימעטו, אבל לעומת זה השקר התגבר מתגלה ומתעבה, עד שבמעט חכמה יוכל אדם להכיר את השקר הבולט ומתגלם.

דור דור וחכמיו, דור דור ונביאי השקר שלו, וכל דור מוצא לו גואלים אנשי מדע. לא היה דור שאנשי רשע הרימו ראש, שלא נמצאו חכמים ישרי לב שהכו על קדקדם. ואתה בן אדם מהדור האחרון אם לא תמצא בך כח לשרוף את כל נביחותיהם של עזי הנפש בהבל פיך ובזיקוקין דנורא, כי חלשה דעתך, עמוד

אור פרקי מחשבות יהל נא

וקבץ ברעיוניך והעמד נגד עיניך כל גאוני וגדולי ישראל החכמים הישרים מכל הדורות שעברו. הלא כל דבריהם השאירו לברכה בתוך ספרי קודש, הפוך והפוך בעלי התרופה חבורתא קדישתא לאלפים ורבבות, נסעו המה למנוחות ודבריהם השאירו לברכות, ותמצא מצדך אלף ורבבה מימינך, ואז אליך לא יגשו בעלי החלומות אשר שוא ידברו, כלל אחד נקוט: כשתשמע או תראה איזה לעג ודברי בלע של הפוחזים, עמוד מיד על רגליך ושאל אותם מנין לכם זאת?, איה היסוד והמקור לדבריכם?, הראו נא תיכף!, אחוז בהם ואל תרף, אז תראה כי כל דבריהם רק השערות כוזבות שאין להם שום אחיזה, וכהנדוף עשן תנדוף, וכל דבריהם כעשן תכלה, ומכ"ש כשתעמיד נגדם כל גדולי התורה, החכמים, חכמי התורה, הרבה תמצא אשר אתך. הלא תראה, לא לחנם עזב השי"ת את האמת שיהי' גר בארץ, ולא רבים יחכמו, כי אתה המעט בתוך עולם מלא של שוטים וכופרים, הלא ידע שיש לו על מי לסמוך. האמת אף אם הוא יחידי לא יאבד ולא יטבע, והחכמה תעוז לחכם, ומעט מן האור ידחה כל החושך. שער נא בנפשך: נתכנסו עדרים של הנמלים והתחילו לפטפט את פטפוטיהם, ופתאום — הרמב"ם ז"ל עומד ושואל: נערים, מה אתם אומרים?, אנה מפניו יברחו!, וכמה רמב"ם יש לך; הלא לא נגדך הם מתריזים, רק נגד האמת, על ד' ועל משיחו, ויושב בשמים ילעג למו ובחרונו יבהלמו. «שויתי ד' לנגדי תמיד». «ולעולם לא אמוט».

דורות הולכים, דורות עוברים, החכמה מתמעטת, הסכלות מתגברת. החכמים מעטים, הסכלים רבים. ועל מי עזב ד' את הארץ?, אין זאת כי אם להראות שכל החשך הממלא תבל ומלואה לא יכבה את נר ד', אחד בעיר ושנים במשפתה שיכירו את האמת, הם מרבים להגיד כבוד ד' ואור האמת, אחרי שכל ימות עולם בכל דור ודור התורה נלחמת בזאבי ערבות, והשמש שם אהל בהם ישיש כגבור לרוץ ארת. השקר כים הגדול, והאמת כנקודה, ואשרי המכוין לנקודה האמתית, ואל יטבע בים הגדול. עמוד על רגליך בגבורה, וסמוך בעמודי עוז, בכל חכמי חסידי ישראל מכל הדורות, שיצאו מהים של זועות ונזר נצחון על ראשם, נגד עיניך יהיו תמיד ונגד פניך נבונים!.

לא!, לא!, לא גלמוד אתה!, מחנה אלקים, דורות חכמי גדולי ישראל, עמך!, ראה, הביטה, והשתומם: משך כמה שנים שאנשי התורה מתמעטים, ובכל דור ובכל שעה חכמת העולם מתרבה ועולה למעלה למעלה, קוראים לזה פרוגרס, ואחר כל המהפכה הלזו, האחד שנמצא גם בדור האחרון: הירא האמת, הבעל-תורה הגדול, האם תמצא בכל העולם ישר ונאמן כמוהו?, ומי שיודע את כל אנשי העולם מראש ועד סוף, אם יהיה לו מטמון גדול טמיר ונעלם, ביד מי ימסרהו לשמור, ועל מי יהיה לבו סמוך ובטוח?, — רק על החסיד הירא את ד'!

השגות חולפות

א

כלל גדול מתבאר מהרמב"ם ז"ל (מו"ג בהקדמה): כשם שאין הנביא עומד בלי הפסק במצב השגתו העליונה בנבואה, במדה ומדרגה אחת, רק שעה עומד בה ואח"כ מתעלמת ממנו, וההשגה כברק, מאירה כרגע, ונאבדת ממנו, וחוזרת ומאירה למי שזוכה, שתהיינה השגותיו רבות וקרובות בלי הפסק גדול בינתיים. ובוזה יבדלו גם אנשי-המעלה כנביאים לפי מדרגותיהם. הכל לפי ריבוי ההשגות ומיעוט ההפסקות, כן לפי ערך זה כל ההכרות האמתיות לאנשי התורה המעיינים. אילו עמד האדם תמיד בלא הפסק במצב הכרתו, איזה רגש, איזו הכרה, איזו מחשבה טהורה-אמתית הי' לו, כאותו הרגע שהוא מכיר אותה ומעיין בה ומתפעל ממנה, הרי הי' מאושר בחיים, שענינו פתוחות והאמת נגד עיניו. אבל דא עקא, שכל הכרתו רק כברק המאיר כרגע ונעלם ממנו, מפני התגברות הכחות החומריים, ולפעמים אף אם יעמוד משתומם, ובכל לב וחפץ יעמול להשלים לשכלו ולהרגשו מה שחשב וראה בעצמו לפני רגע, ואין שומע לו, פרח ממנו ההרגש ואין בידו להשיב, כאילו עומד ורואה האדם שנפשו פורחת ממנו ואין בידו להשיבה, ולא מפני שכחה, אף אם זוכר מה שחשב, אבל רק בחינת הגוף נשאר בידו, והנשמה פרוחה, החיות המחיה והמרגיש בתי נפשו איננו, והלואי שישוב לו אף לרגע.

זהו עיקר עבודת האדם, לעמוד בפני שטף המים הזידונים, הרהורי החומריות, שלא ישטפו את ההכרות האמתיות שרכש לו, ולא ימחה רשמי הרגש האמתי שזכה כעין הארה מן השמים, להראות לפניו הדרך ילך בה, ויום יום יוסיף מדע, ולילה ללילה יחיה דעת, ויגביר ויוסיף הכרות אמתיות, ולאורם יסע וילך יותר בהיר ומצוחצח. אותו הברק, זה האור שהכיר וראה בעת עיונו, זהו רבו, לקולו ישמע, הוא אביו שקורא לו בכל עת, ומה יוכל האדם להתכחש ולבעוט בהאמת הברורה שהכיר וראה הוא בעצמו, אותו הברק הוא קו המדה להאדם כמה הוא רחוק מהאמת שלו, בהתרחקותו והתעלמותו.

ב

כתב החו"ה (ש' חשה"ג, כ"ג) "הכסיל — כעור, והמשכיל — כמי שנפקחו עיניו". אין זה משל, אלא גילוי דבר כמו שהוא, כי רק מי שנפקחו עיניו יודע איך היה סומא בעת שהיה עור, אבל העור אינו יודע מהי ראייה, מי שלא ראה מאורות מימיו אינו יודע מהו עור. בכל-זאת משל הוא שהנמשל כולל בו אלפי רבוא הבנות יותר עמוקות, כי "לבי ראה הרבה חכמה" (קהלת א), הרבוי הלזה מלבד רבוי חכמות ורבוי הענינים, יש בו רבוי בראית הלב, באותה הכרה עצמה, בין אור

אור פרקי מחשבות יהל נג

כהה לאור נוגה. כמו: ברק, ואור ככב, ואור הלבנה, ואור השמש, וזהו הבדל בין אספקלריה מאירה לאינה מאירה. אלפי הבדלים ומדרגות זו למעלה מזו יבדלו גם מכל הכרה, אף בהכרת ידיעה היותר מוסמכת ופשוטה; וכמו: "יודעים הרשעים שימותו", והרי אחז"ל שאם רואה אדם התגברות יצרו יזכיר לו יום המות, והיא העצה האחרונה, התרופה המועילה ביותר, הלא שיש כח בעצה זו לעמוד נגד היצר היותר מתגבר, והרשעים יודעים, אלא שיש להם חלב על כסלם, ואף אם בפיהם ירצו סלה, חוטאים הם, א"כ ההבדל רק בעצם ההכרה, אם רואה באספקלריה המאירה, והבחינה על זה רק אם בכח הכרתו לעצור כח יצרו.

ובכל הכרה, לעומת הכרה יותר חזקה, יותר מבריקה, הרי הוא כעור, ורק לאחר שיגיע למדרגה הגדולה ממנה, רק אז יודע לו שהיה עור ממש, ובכ"ז בשעת הכרתו זו אינו יודע שהוא עור, לגבי ההכרות היותר בהירות שעדיין לא הגיע להם, וכשיגיע האדם למדרגה זו שיודע לו כי הוא עור אף בשעה שהגיע לאיזו מדרגה, באשר ירגיש שהרבה מן האור עדיין נעלם ממנו, אז נגשמה לאיזו בחינה של הכרה. והכתוב אומר (ישעי' מ"ב): "מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי, החרשים שמעו והעורים הביטו וגו'", כי רק כאלה יודעים שהם עורים וחרשים, אבל יתר האדם, כאילו לא ראו מאורות כלל.

לידע מה שאינו יודע, להסתכל מה שאינו רואה, בגדר ממרחק אראה, מרחוק נדמה לי. יודע שיש מה לראות, ובכ"ז אינו רואה, הוא הסולם המוצב לכל מעיין לעלות בו. וכל מה שמציג רגלי עיונו למעלה, עוד יותר מתרחק ממנו הענין, אבל הוא יותר מתגדל ומתרבה ומתעלה; וכל מה שיתרבה, יראה הריחוק מהשגתו, כלומר: יודע שאינו יודע.

והיותר מפליא הוא, שכשם שאין המתבונן רואה את מה שלמעלה מהכרתו, כן אינו רואה למטה, היינו: איך הכיר והרגיש הוא בעצמו, באותו ענין עצמו, בטרם שהגיע להכרתו, בשעה שהיתה לו בעצמו במצב ההעלם והבערות, וכיון שמכיר עתה, נדמה לו שזוהי הכרתו הטבעית, ושוב אינו יכול לצייר לעצמו תמונת הכרתו הנמוכה מזו, ומדת ערך השקפתו וסמיותו. ואף שהאדם מתחלף לרגעים מחשך לאור ומאור לחשך, הרי הוא בכל רגע כאיש וגוף אחר, שאין האחד מרגיש הרגשו של חברו.

ועדו בזה כלל גדול, הפשטת הצורה: "איך חשבתי ומה נתחדש לי"? תבונה גדולה היא לעמוד על זה, כשם שאינו מרגיש: "איך אחשוב בשעה שיחדש אצלי?". כן אינו יודע איך הרגיש וחשב בטרם שעמד על הרגשתו והסתכלותו שעומד בה לפי שעת ידיעתו. ומצינו (ב"מ י"ז): "אי לאו דדלאי לך חספא לא משכחת מרגניתא תותא". מאמז"ל מורה עינים, שיתבונן איך הביט על הדבר, איך לא ידע כלל ולא ראה את המרגניתא בשעה שהיתה מכוסה אף כסוי דק, ובמה

נד אור פרקי מחשבות יהל

היתה מכוסה, רק באיזה חסרון ידיעה. ומינה הורו לנו שיעמוד האדם משתומם; מי יודע כמה מרגניתות מונחות נגד עיניו ואינו רואה, מפני שמכוסות בחספא; וכענין „גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך“ (תהלים קי"ט).

„ויחכם שלמה מכל האדם“ — „אפילו מן השוטים“, הוא חכמה נוראה; להרגיש ולהבין כמו שהוא, לאדם היותר נעלה בחכמה, את ההרגשים ותמונת ההבנות של השוטים. כי האדם הוא חכם ושוטה כאחד, אדם ובהמה, כגופים נפרדים, ואין מרגיש זה את זה.

האדם וההכרה

א

הכרת השקר

„לא רבים יחכמו“ (איוב ל"ב), זוהי אמת ברורה שכל חכמי עולם בכל הדורות לא הגיעו לחכמה האמתית, שהלא „הן יראת ד' היא חכמה“, „אין חכמה אלא אחת“. אין אנו נוגעים בחכמה המלאכותית, אנו מדברים על ראשית חכמה, היינו: קצה הדעת, הכרת האמת, הוא רק יראת ד'. וכל שלא הגיע למדה זו לא הגיע לחכמה ונשאר סכל.

החכמה נעלמת מעין כל חי, ובאשר לא ימצא האדם, שם היא. תכלית הידיעה שלא נדעך, ובמה שהורשית התבונן, ואין לך עסק בנסתרות. עמוק-עמוק מי ימצאנה. רואים אנו, שעיקר החכמה היא בקשת החכמה, אבל השגת החכמה רחוקה מאד-מאד. וא"כ במה יתפרנס המבקש בטרם ימצא? והנפש החכמה לא תמלא רק במצאה את האמת, ומה זה מהאמת שימצא המבקש בטרם שימצא, שיוזן אותו? הנה ביכורי פרי בקשת החכמה והדעת הוא: הכרת השקר. ידיעה והכרה זו שמוצא האדם בדרך בקשתו את האמת, הוא הוא מזונו. הכרת השקר הזאת יוכל המשכיל למצא בהחלט גמור, בלא שום פקפוק כלל, ואם זה מצא, כבר מצא הרבה, להסיר כל החשך המכסה ארץ. „והכופר בע"ז הרי הוא כאלו מודה בכל התורה כולה“ (חולין ה'). הרי שהכרת השקר — חלק גדול מהאמת!

ב

דרך ההכרה

כל חוש מרגיש את המוחש שלו: הראיה, את הנראה, השמיעה, את הנשמע. אבל הקול לעין, והנראה לאוזן, כאילו אינם ממש. כמו"כ כל חוש מתחלק באיכותו למדרגות וחלקים הרבה מאד, יש רואה מרחוק, ויש רואה רק בסמוך לו, ולכל

אור פרקי מחשבות יהל נה

ראיה מרחק ידוע, וכן לשמיעה, ולהחלש בחוש, כלפי חוש החזק ממנו, כאילו אינו. זהו איכות שמתחלק בכמות.

חוש מתחלק מחמת ידיעה והבנה — כיצד? האומן וההדיוט שיראו דבר אחד, ההדיוט רואה רק את החיצוניות, והאומן רואה את הפנימיות; ההדיוט רואה רק את הכלליות, והאומן צופה ומביט על הפרטיות והדקות שבדבר, ולפי רוב הידיעות שיש לו וטוב הבנתו יוקף מבט חושיו, וכן בשמיעה, חילוק זה מתיחס יותר לאיכות, אבל זה ברור שההדיוט לגבי האומן הרי הוא כחרש וסומא, אם כי שניהם כאחד שומעים ומביטים.

התולדות מהבדל החושים רחוקות מאד באין שיעור. ההדיוט הרואה את המכונה היותר מפליאה יולד אצלו איזה תמהון או הנאה, וישוב לביתו, ללחמו, ולמטתו. האומן ילך נרעש, לא יערב לו לחמו, ולעפעפיו לא יתן תנומה, עד אשר יקומם את המכונה על מתכונתה. עם כל החידושים שיראה לו חוש, הרי זה נקרא: "חוש המחייב". א"כ מי שאין לו חוש המחייב הרי הוא הדיוט. מרחק ההדיוט מהאומן, הוא: כמרחק ממי שאין לו חוש לזה שיש לו, שהוא כמאין ליש. כל אנשי העולם אף נשים וקטנים אומרים ומרגלא בפומייהו: "א נארישע וועלט", הטו אזנכם ותשמעו כן, בפרט בעת הלויית איזה מת, א"כ תאמר שכולם חכמים, וגם שלמה מלך ישראל החכם מכל האדם אמר: "הבל הבלים הכל הבל" (קהלת א'), ומה הוסיף? אבל מי יוכל למדוד את המרחק, איה שוקל ואיה סופר את הריחוק הנורא, מאשה פשוטה עד חכמת שלמה? ... אין זה רק הבדל באיכות, בחוש המחייב, כאומן המסתכל, וכן "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" (ישעי' מ'). ומי שאין חושו מחייבו, הרי הוא הדיוט. ההדיוט רואה רק באותו הרגע שהוא מביט, וכאשר יסור משם, אין דבר זה שייך לו כלל. אבל האומן לא ימחק מזכרו אף רגע, וכמו חי עומד לנגד עיניו תמיד מה שראה, ממה שהכיר, ומה שידע.

עיקר גדלות האדם הגדול, שהכרתו נקשרת בו, וכל חושיו מחישים בה, ולא יעיף עינו ממנה, אז היא מחייבתו. ואם אמנם הכרת האמת רחוקה-רחוקה מי ימצאנה, ויוסיף דעת יוסיף מכאוב הספקות, אבל הכרת השקר נמצאת בדרך בקשת האמת בלי שום פקפוק, ובהכרה חזקה מוחשת. ומה עמוק ורחב הקבר אשר תכרה האמת להפיל בו את השקר הממלא את העולם, ואשר יטאטאו איש הדעת במטאטא השמד, אם רק לא יסור חושו מהכרתו, ואז ידלג כגבור בדרך בקשת האמת בלי שום פקפוק, ובהכרה חזקה מוחשת. ומה עמוק ורחב הקבר אשר מעט מעט לעמוד על יסודי האמת שנצטברו במחו והכרתו, ויתרומם מעלה ויעוף, עדי בואו להאמת האחת: "הן יראת ד' היא חכמה", "אין חכמה אלא אחת".

ילך נא האדם דרכו להכיר את השקר כמו שהוא, אשר כל הרוחות שבעולם לא יוכלו להזיז אמתיות הכרתו זו, יתד שלא תימוט, ברזל ונחשת מנעליך, ואז

יגיע לאמת. ומה עמקו דבריהם ז"ל: "כל הכופר בע"ז כאלו מורה בכל התורה כולה".

מעשה ומחשבה

א

"כי תצא למלחמה על אויבך וגו'. נתבאר היתר יפ"ת, ובקידושין (דף כא.) אז"ל: "לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות": ולכאורה יקשה להבין: הלא כל עיקרה של התורה לעשות את האדם מושל וכובש את יצרו, ולמה התירה התורה יפ"ת? הלא אמרו (סנהדרין פא.): "הבועל ארמית קנאים פוגעים בו? אמנם מצינו מאחז"ל (שבת פ"ח): ע"פ "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד", "למימינים בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא". גדר הימין מכונה על "לשמה" והשמאל על "שלא לשמה"; והנה הבטיחה התורה שכר מופלג על "לשמה" בלי קץ, המכונה "אורך ימים", ובעד "שלא לשמה" רק "עושר וכבוד" שהוא מוגבל בעוה"ז; ההבדל בין העוסקים הוא רק במחשבה, כי במעשה שניהם לומדים בשקידה עזוה, ועוסקים בתורת ה', רק במחשבתם נפרדו; ומדת הדין לא לקתה, כי כפועל אדם ישולם, אם כי העולם משלמין במיטב התשלומין בעד חכם וממציא איזו מכונה רבת-התועלת, ואין שום הבדל לאנשי העולם אם הוא עוסק "לשמה" או "שלא לשמה", מפני שהם משלמים בעד התועלת המגיעה להם. ומה הם משלמים? רק שכר מוגבל, אבל ד' הטוב אשר תגמולו נצחי, ולא בשביל התועלת המגיעה לו, כי כל פועל אדם לעצמו, בשביל חכמתו, ולכן עיקר השכר הנצחי הוא רק בעד המחשבה, שהיא ג"כ בלתי-מוגבלת, ובעד "שלא לשמה" שהוא רק מעשה מוגבל, השכר ג"כ מוגבל: "עושר וכבוד".

נמצא שהימין הוא המחשבה, והשמאל הוא בחינת המעשה שלא במחשבה טהורה. והנה גדר היצר הוא עניני העולם ותאוותיו. ולפעמים גדולה עבירה לשמה, אף שבבחינת הפעולה היא עבירה. ויש הרבה מצוות התלויות בתאוה, וא"כ העיקר הוא המחשבה, וע"ז אחז"ל (סוטה מ"ז) "יצר תהא שמאל דוחה" הוא בחינת המעשה, "וימין מקרבת" שהיא בחינת המחשבה "לשמה" מקרבת. בחינת המעשה הוא בכל דבר, ובחינת המחשבה מסורה ללב, אשר רק ד' בוחן לב.

והנה איתא באבות (פרק א'): "ר"י בן פרחי' אומר עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות", ונראה המשך הדברים ויסודי הכללים שהניח במאמר הזה, עפ"י היסוד האמור בתורה (דברים ט"ז): "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", ולכאורה מלת "לך" מיותר. והנה הרב הרי הוא כשופט, שהוא המורה הדרך הישרה בשכל מופשט איך לעשות, והחבר הוא כשוטר,

אור פרקי מחשבות יהל נז

שהוא המפקח להוציא הפעולה למעשה, שזה גדר החבר: שמושך את חברו לדרך הטוב בחזקת היד למעשה; ומטבע האדם שכל "דרך איש ישר בעיניו" (משלי כ"א) ולעומת זה מבקר הוא רק מעשה זולתו, וע"ז הורה לנו שעיקר האדם שידאג בעד עצמו בענינים הרוחניים, כמו שלא יתכן שידאג בעניני העוה"ז לזולתו בטרם ידאג לעצמו, וכשבא לעניני שמים כבר הנהו טוב ומטיב, שרק טובת זולתו הוא דירש, וחז"ל בתבונתם העמוקה וברוח אלקים אשר בם, ירדו ללמד לאדם דעת, כי מקור מקומו של מטמון לבו אינו טהור, ולא מרוב טובו הוא דואג כן בעד זולתו, כי למה לא יעשה כן בריווח כסף, להניח את שלו ולדאוג לחברו, אבל עיקר המקור הוא: מפני שאינו מחשב א"ע לחסר באותו הדבר, וע"ז אמה"כ (שם כ"ג): "אמת קנה ואל תמכור", כי האדם צריך תמיד להיות חסר בעיניו בקניית האמת, ויקנה תמיד, ואל יהי' בגדר מוכר שיש לו די לעצמו ומוכר לאחרים, וזהו: "שופטים" אף "שוטרים" תתן "לך", היינו: בעד עצמך, וכן אמר התנא: "עשה לך רב", ואף "חבר". כלומר: שלא תחשוב שאם רק תדע את האמת כבר תמלא אותו לעשות, אבל נחוץ לך "שוטר", וזהו: "וקנה לך חבר", ואדרבה, מה שנוגע לזולתך "הוי דן את כל האדם לכף זכות; וכ"ז עפ"י היסוד שהנחנו, שאף היצר שהוא פעולה מצד חלק השפל, בכ"ז יש בחינת "ימין מקרבת", מצד המחשבה והכונה של "לשמה" המכונה בשם "ימין", והמחשבה טמונה בעמקי בתי הנפש, אשר האדם יראה רק לעינים ולא ללב, וקרוב הוא למחשבת עצמו, ומכוסה ממנו מחשבת חברו, ולזאת יתאימו הדברים שיעשה רב לעצמו, ויקנה חבר לעצמו, אשר לפניו נגלו תעלומות לבו ומחשבתו הפנימית, ואה"כ (ירמי' י"ז): "עקב הלב מכל ואנוש הוא", על עצמו אם יביט בבחינת המחשבה, ימצא הרבה מה שחסר לו, מנגעי לבבו בכל דבר שבסתר, ואה"כ (ישעי' כ"ט): "בפיו ובשפתיו כבודוני ולבו רחוק ממנו", ואז ימצא עד כמה שנחוץ לו רב וחבר לעצמו, אבל על חברו, שלא יראה ללבו של חברו, א"כ איך יוכל להחליט להשפיל ערכו, אולי מחשבתו יותר טובה הרבה מהמחשבה שלו, ואם שלפעמים רואה מעשיו של חברו שאינם הגונים, אבל כבר אמרנו שאף בבחינת היצר יש בחינה ש"ימין מקרבת" היא מחשבה, ואם ידון אחרי פנימיות הלב והמחשבה, אז ידון את כל אדם לכף זכות.

ב

אז"ל (נזיר כ"ג.) עה"פ "כי ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" — שנים שצלו פסחיהם, זה אכל לשם קרבן פסח וזה לשם אכילה גסה, זה שאכל לשם קרבן פסח, עליו נאמר: "צדיקים ילכו בם", ועל אכילה גסה נאמר: "ופושעים יכשלו בם". העשיה החיצונית אחת היא לשניהם, וכמה רב המרחק בין שניהם: זה בשם צדיק יכונה וזה בשם פושע... וכ"ז רק במחשבה תלוי, ואין אדם

נח אור פרקי מחשבות יהל

יודע מה שבלב חברו. הנה חמדת הממון שהיא ממדת התאוה המוציאה את האדם מן העולם, ומביאה לידי גזל, ואילו ראינו איש המעלה רץ להשיג כמה פרוטות כסף, הלא נדון אותו לשפל, רודף אחר הבצע. ובחז"ל מצינו (חולין צ"א): "צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם", וכ"כ למה, "מפני שאין פושטין את ידיהם בגזל"; הנה המעשה מורה על ההיפוך ממש, וחז"ל העידו על הצדיק שדוקא מפני שהוא שונא הממון ומתרחק מן הגזל, לכן שומר ממונו ומדקדק שלא יפול בגזל; ונורא מאד ממי שהביאו הראיה על זה: מיעקב אע"ה, מי לנו גדול מיעקב? ראינו אותו הניח את בניו על השדה ושב בלילה אחרי פכים קטנים. ומי רחוק ממנו יותר מחמדת הממון, שאז"ל (ב"ר ויחי) שתלק כל ממונו לעשו שבחו"ל!... הרי שהמחשבה מהפכת את דין המעשה מכף חובה לכף זכות עד קצה האחרון!...

וע"ז יש לכוון מה שארז"ל ע"פ "ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך", "בשני יצריך", ביצ"ט וביצה"ר (ברכות ג"ד), ואיך אפשר לאהוב ביצה"ר? אבל יש בחינה לאלו גדולי ארץ שעלו להר ד', שעובדים את ד' בכל לבבם ומאודם, והם בידעם תעלולי היצר אשר ביסוד התאוה, הם מתרחקים ממנה, וקשה להם למלאות חפץ היצר יותר מכל קושי, בידעם שפלותו, וכי רק הוא הגורם והלוחם נגד מצות השם. רם על כל רמים, ולכן נצטוו שיאהבו את ד' אף אם זה לפעמים ביצה"ר, כלומר: שלא יזניחו ענין התאוה בדבר מצוה. ולאנשים כאלה אפשר שצריך אזהרה על מצות אכילה יותר מעל מצות תענית, בידעם כי האכילה ממלאת גם חפץ היצר. ובבחינה זו אפשר להבין מה שמצינו בחז"ל (סנהדרין ק"ז): "ויבא דוד עד ראש", "שבקש לעבוד ע"ז", והדבר פלא, אבל, דוד מלך ישראל אהב את ד' בכל נפשו, וחש על כבוד שמים שלא יתחלל בראות העם שהוא נרדף מבניו, והיה ברצונו לשמור כבוד שמים עד מדה זו; שיעשה דבר שיתראה לפני העם שהוא אינו עובד השם כלל, ולכן בא עד מדה זו, וכ"ז אהבת ד' שבערה בלבבו הביאתו לעשות מעשה זה — "מסירת נפש" עבור כבוד שמים.

והנה אהבת ד' היא קו המשקולת בכל דבר, ואחר שגם היצ"ט צריך לו משקולת של אהבת ה', וגם היצה"ר, אם אהבת ד' תמלא בכל בתי נפשו, ואהבתו את ד' תגיד לו לאמתו, לאחר הבקורת והבירור הגמור, שאמנם דבר זה מחפץ שמים. (ולכן בבוא אדם לדון את חברו, יוכל היות שאף אם יראה שעוסק ביצה"ר, יש מקום לדונו לכף זכות, כי האדם יראה רק לעינים, ומי יודע מה בלבו של זה, אולי בא לזה דוקא מרוב אהבת ד', ומוכרח להתעסק הפעם בדבר הנראה לחפץ יצרו, וא"כ אדם זה עוסק בנסיון). באופן זה תצא לפעמים אהבת ה' מבחינת יצה"ר, הרבה יותר מבחינת יצ"ט, מפני שמואס בענין התאוה עצמה, וכן לאדם הדבוק בחכמה ינעם לו יותר לעסוק בתורה מלעסוק באכילה; ויודע תרמית הכבוד וכוזביו, ובבואו להתהדר לפני אנשים, הלא יכבד לו זה הרבה יותר מלהתנהג

אור פרקי מחשבות יהל נט

בשפלות המיוחדת מדרכי החכמה, וא"כ תצא אהבת ד' בבחינה יותר רמה במלוי חפץ היצר למען שמו ית'.

והנה אנחנו מבקשים בכל יום: "שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך, והכן לבבם אליך" (דה"א כ"ט), כי העיקר תלוי במחשבה ובמצפון הלבב; ומחשבות האדם מכוסות מבנ"א זולתו, יוכל להתכחש לפני אדם אחר, ולפעמים יטמין האדם מצפונו גם לעצמו, ואינו חש לדקדק ולבדוק אחרי מחשבתו, אבל אם יתעורר מעט ויתבונן ביראת ד', אז יראה תהום מחשבותיו גלוי נגד עיני עצמו, והרי הוא כישן אשר בעת שישן לא יראה מאומה, אבל כשיקץ יראה הכל, ובנקל יבין כי לא יוכל להתכחש לפני בוחן כליות ולב.

והנה השופר "רמו יש בו: עורו ישנים משנתכם וכו'" (רמב"ם פ"ג מהל' תשובה), הרי שעיקר השופר בא להזהיר ולהזכיר על התשובה, והלא לאנשי הדעה הוא בא, ובקירוב מקום, א"כ מהדין היה שתבוא המצוה לעורר בדברים, ולברר ולהוכיח חיוב התשובה כמו שיאות לאנשי החכמה, ומה זה תמונת השופר? קול בעלמא, בלא דברים, רק ברמו? אבל לפי המבואר מדויק בלשון הרמב"ם ז"ל, כי האדם פרי מחשבתו לד' הנהו רק בבחינת ישן, וא"כ ממ"נ: בשעה שהוא ישן אז כל דברי-חכמה לא יועילו, ואם רק יתעורר, אז הכל גלוי לפניו ואינו צריך לדברים; והרי זה כמי שעומד וגונב בבית חברו וממלא כיסו כסף, והוא חושב שאין אדם רואהו, ובבוא איש מהבית ויראה זאת, לא נחוץ לו לדבר, כי אם יזעק בקול, וכשישמע קול קורא די לו לברוח לנפשו, כי יודע שעין רואה, וכן הוא השופר: האדם עומד וגונב במחשבתו ומכסה בלבבו, אכל ומחה פיהו ואמר לא פעלתי און, וע"ז בא השופר וצועק בקול: "הוי אדם, הלא עין רואה ואזן שומעת!... הלא יש אלקים צופה נסתרות!..." וזה די לו לאדם הנלבב להסיר כחש מחשבתו הרעה, ואל ידמה שאין רואה מחשבתו, והנה הערה נוראה: אם בחינת מעשיו אינם צריכים כלל בירור דברים, ואינם צריכים לחקירות ותוכחות, רק קול שופר, קול בעלמא, די להזכירו ולהפרישו, א"כ זה לעד כמה גלוי עותתו ומעשיו הרעים, ומחשבות לבו רק רע כל היום, וכ"ז שהוא עושה, שהוא עובר על מצות השי"ת, אינו אלא משום שישן הוא ולא יותר!... וזהו: "עורו ישנים משנתכם"!...

ובזה יש להבין מאז"ל: "לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר", בענין יפ"ת שהתחלנו; וקראו זה "בשר תמותות שחוטות", והלא התורה התירה, ואיך באו למצוא בזה דופי? ולפי דברינו מבואר שכל דבר מתחלק לשני ענינים, "מעשה ומחשבה", ואצל המעשה הכל שוים, כגדול כקטן, כיון שנעשה י"ג שנה הרי הוא מחויב בכל התורה והמצוות, כגאון הגאונים, וכנביא ד', הכל מחויבים באותם הציצית, התפילין, והמזוזה, ולפרוש מהאיסורין כדין תורה, בלי שום הבדל, וא"כ תשאר השאלה איך יתכן שתדרוש התורה מכן י"ג שנה שאינו שלם, צדיין בדעה,

ס אור פרקי מחשבות יהל

כמו מגדול שבגדולים?, ומוכח שבזה יבדלו: „במחשבה ובהרגש הפנימי“; כל מה שהאדם גדול יותר בתורה ובחכמה, מתרומם הוא במדרגתו, בחיוב מחשבתו הפנימית, ובחיוב יראתו ואהבתו לד' ותכסיס המדות, הכל במטמון ובפנים, במקום המחשבה, מקום שאין היד שולטת ואין העין רואה, אבל במעשה — הכל שוים.

והנה הבוועל ארמית, אם כי לא חייבה התורה אותו מיתת ב"ד על זה, בכ"ז אם נלך בתר מחשבתו של המחלל זרע קודש, יש בזה הרבה יותר גנות, ולזאת ניתן דין לקנאים, שגדר הקנאי שלבו אש בוערת לאהבת ד' כל היום עד שלא ימצא מנוח, וא"כ האדם המתרומם במחשבתו הוא השופט את העובר בבחינת המחשבה. וע"כ השו"ח חז"ל את ענין יפ"ת, בגדר זנות המחשבה לנפש הישראלי, „שלא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר“, היינו: אע"פ שבעצם היתר הוא, אעפ"כ קראו אותו בשם „תמותות שחוטות“, כלומר: שאף שכפי הדין כשר, בכ"ז במצפון הלב, נפש היפה תגועל בזה, כי אין הדבר נידון בתר המעשה, אלא בתר המחשבה, וא"כ לא התירה התורה אלא כנגד יצה"ר, היינו: שהמעשה מותר, אבל המחשבה הטהורה רחוקה מזה עדיין בריחוק נורא; והראי' שסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, אעפ"י שהיוצאים למלחמה אינם יראים מעבירות שבידם, ומדרגתם רמה, בכ"ז יתכן שיטעו בחשבונות רבים להתיר את המגונה, וע"כ סופו להוליד בן סורר ומורה.

הרחמן יזכנו לתקן מעשינו אכי"ר.

שבחו של מקום

מה שאנו אומרים בשבחו של מקום: הגדול, הגבור, והנורא; בבחינת גדול יוכל להיות איזה מושג לאדם, על נמצא שהוא רם על הכל, מכל מה שדעת האדם משיגה איזו גדלות ורוממות, בכל מעלה, בכל מדה, בכל חכמה, בכל יכלת, שהוא גדול מהכל. גבור, יש להבין ג"כ: מכל מה שהאדם רואה ומשיג גבורה בכל הבריאה, הוא בעל כל הכחות והגבורות, וגבור מהכל. וא"כ יש בזה איזה מושג לרומם את אדון-כל שהוא כוללם יחד, ובו הכל, וכל הגדלות והגבורה בו הם. וא"כ: הוא גדול וגבור. אבל מהו באור השבח של נורא? מהו העילוי הגדול בזה שמכנים אותו ית' בשם נורא? אם מפני שיש על הברואים לירא מפניו, ומשום שכל הגדולה וכל הגבורה שמכיר האדם כלא נחשב, מפני שהוא יותר גדול ויותר גבור, מפני שהוא נורא מאד, הרי זהו רק תוספת באור לשבח של גדול וגבור, ולא שבח בפני עצמו שמכירין לכנות אותו יתב', ואיזה מושג יש לנו בזה?... (*).

(*) ואולי שבח של נורא הוא על גודל ארך אפים, כמשאז"ל על „מי איל כמוך נושא עון“ — מלך עלוב וסובל

אור פרקי מחשבות יהל סא

והנראה מפשטות דברי חז"ל (יומא ס"ט.) שבשעה שראו עכו"ם מרקדין בהיכלו פסקו מלומר גורא, מפני שאמרו: איה נוראותיו?, ואנשי כנסת הגדולה החזירו עטרה ליושנה, מפני שאמרו: האיך אומה אחת מתקיימת בין שבעים אומות?, הן הן נוראותיו, והחזירו העטרה של גורא ליושנה. נראה מדבריהם ז"ל, שבחינת גורא היא ההתגלות, והסתר פנים הוא הפכו. ולכן בשעה שהעכו"ם מרקדין בהיכלו לא מצאו להרשות לאדם לאמר שבח זה, ורק אחרי שהמציאו להסביר כי ד' אמר לשכון בערפל, וכי הוא "מציץ מן החרכים", ואפשר לראות מציאותו והשגחתו ית' מקיום עם ישראל בגולה, הרשו אז לאמר גורא. והוא כענין "האלקים עשה שיראו מלפניו", ולפי זה הוא שבח נוסף עליו יתברך: שבכל מקום שאתה מוצא גדולתו וגבורתו, שם אתה מוצא ענותנותו, לשכון את דכא; "רם ד' ושפל יראה"; שהמציא כחות לנברא הלזה להכיר בצדמה גדולתו יתב', ולירא מאד, והוא "נורא תהלות" מה שנותן רשות לנברא הלזה להכירו ולהללו, זהו "נוראותיו" (*).

וזהו מה שאנו אומרים: "רם ונשא גדול ונורא משפיל גאים ומגביה שפלים", כאילו אמרו לאדם הלזה: ראה מי אדונך, נגד מי אתה מתגאה, אם רם ונשא, גדול ונורא, ישפילך! מה עמוק יהי' בור תחתית שתפול בו מאיגרא רמא!... ומה גדול כח הטלטלה מי שמושלך ע"י "רם ונשא גדול ונורא", ומה גדולה תקות השפל אם ירוממו מגביה כזה!

ואם יצייר האדם בנפשו כעצת חז"ל: "לפיכך נברא אדם יחידי", כאילו הוא יחידי בעולם, בכל העולם ומלואו, והבוי"ת רם ונשא גדול ונורא, ברא כל הברואים כולם הכחות העליונים והתחתונים, לעמוד מימינו ומשמאלו לשרתו. כולם מביטים רק עליך, על בריה חלשה כמוך; כמה עליך להודעוץ ולהשתומם על עצמך; איך לא תצא נפשך מאימה ופחד?, ודוד המלך ע"ה אמר: "סמר מפחדך בשרי", רק מידיעת האדם מציאות השי"ת בלבד, תסמר בשרו, ומכש"כ אם עוד: "משפט לאלקי יעקב", ו"ממשפטיך יראתי"?!... ולמשל: אילו היה האדם עומד לפני איזה אדם גדול או מלך שאינו מכירו כלל, ואין לו שום חשש שיוכל להגיע לו איזה הפסד ממנו, כי זה ברור לו שאין הגדול או המלך ההוא רואה ויודע אותו, רק אז יוכל לעמוד ולהסתכל עליו בשויון-נפש; אבל אם המלך ההוא יודע אותו, ומכירו, ומסתכל בו, כמה מהמורא והפחד יגיע אליו?... רק בהבטה עליו בלבד יתפרקו כל עצמותיו!... וכל הציורים שבעולם עדיין כלא נחשבים לעומת האמת-האמיתית כמו שהיא; מה היא השגחה, מי הוא המשגיח?!

(* גדולת השי"ת: שהוא הכל, והוא מסתתר לבלי יכירו וידעו מציאותו, וסוכ"ס הניח מקום להכיר מציאותו מזה גופא: "מציץ מן החרכים".

סב אור פרקי מתשבות יהל

רם ונשא, גדול ונורא!... כל תכלית בריאתו וכל תורתו הק' מביטים רק עליו בלבד, על מעשיו ועל מחשבותיו; איך תוכל להשאר נשמה באפו של האדם המבין והמתבונן שהשי"ת משגיח עליו, ומביט ומסתכל בו?!

וא"כ: הוא, הגדול הגבור, הוא גם נורא, עד מדה כזו: שבמקום גדולתו הלזה, הוקיר את האדם לעמוד לפניו; וזוהי בחינת נורא: שידע האדם שהגדול והגבור הלזה משגיח עליו, ויש לו עסק עמו, עד שהוא האדם הנהו תכלית רצונו, ושירגיש האדם בחינה זו: שאין לו להסית דעת ממנו ית', זוהי בחינת נורא; ובחינה זו היא מה שהעמידו חז"ל לכל לראש! "שויתי ד' לנגדי תמיד", הוא כלל גדול: כשם שאין הבוי"ת מסיר השגחתו מהאדם אף רגע, שרק בהשגחתו ית' הוא קיומו, כן "מים פנים אל פנים", לא יסיר האדם מדעתו אף רגע, ויראה ופחד יבואו בו מכל נשימת אפו, ופחד ד' לנגדו תמיד; כי הלא ד' עומד עליו, כי רם ד' ושפל יראה, הוא ההשגחה הפרטית, וזוהי בחינת נורא: שגדול וגבור זה יש לו עסק אתו.

וכשהאדם עומד להתפלל, ורוצה לפתוח פיו, אומר: "ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך". מה נפלא הדבר אם המהלל מבקש מהמהולל שיפתח את פיו!... ומכיון שאין לו כח אף לפתוח את פיו, ואין שום בריה יכול ליתן לו כח זה, כי הכל מיד המהולל ובידו הכל, היש תהלה יותר גדולה מזו?!, רק תהלה כזו יכול להלל הנברא לבוראו, אומר: נברא אני!... ונברא זה מדבר לבורא הכל בלשון נכח: "ברוך אתה ד'", כאשר ידבר איש עם רעהו!... ואומר: "אלקיני ואלקי אבותינו", כשיתבונן האדם, שאותו העולם, כל הבריאה כולה, ותכלית כונת הבורא בימי אבותינו אבות כלל ישראל, אותו העולם בעצמו מקיים ומחזיק הבורא גם בעדנו, ורוצה גם מאתנו אותה קורת רוח שרצה מהם — מה נפלא הדבר! "אלקי אברהם יצחק ויעקב", היינו: שאנחנו מתפללים ועומדים ועובדים בורא זה שעבדו אותו והכירוהו אבותינו הק'. ומה נורא המראה, אם יתאר לו האדם שעומד לפני בורא עולם זה ממש שעמד לפניו אברהם אבינו, ומדבר עמו כאשר הוא!.

ומה גדול חיוב האדם בראותו חלש לוחם נגד גבור גדול, והחלש פועל גבורות, אם הוא בעצמו אין אונים, וכנגדו רב כח ותחבולה, כמה היה מצד הסברא להראות גבורת הגבור שיש לו רב כח, ועליו לנצח רק חלש אין אונים, והנה נגד עינינו תמונה נוראה: היצר וחיילותיו שאין בו שום ממש ויסוד, אין לו שום עיקר בתבונה ודעת, כולו שקר אין לו רגלים, והוא לוחם נגד השי"ת ותורתו, נגד מקור האמת וכללות כל החכמה והמדע. א"כ כמה היה על אנשי אמת ללחום ולנצח, אם ד' הגדול הגבור והנורא, בורא הכל, הוא על צדם; ואת מי ילחמו?, עם יתוש זה, שקר שאין בו ממש; ואיך לא תתמוגג נפש האדם בהביטו מחזה נורא כזה, וכמה על האדם לצאת למלחמת ד' בגבורים להציל

את התוה"ק מיד טורפיה וקורעיה לגזרים, ומובטח בנצחון אותו גבור החיל. ואין קץ לבושה אשר תכסה את האדם בשעה שישאלו אותו ע"ז, ומה יענה?!

והנה אחד מתכסיסי המלחמה גדוליה הערך הוא: מעשה הריגול; שכל צד מתחפש ומתאמץ לדעת כח מנין ומספר חילו של מתנגדו, אבני-הקלע, ויתר מכשירי המלחמה שברשותו, ואיך ואנה הם עומדים; ואם ימצא כי מתנגדו הוא חלש בכל תכסיסיו נגדו, יעלה עליו, וזהו הנותן לו כח ועוז לצאת למערכה, כן נלמוד אנחנו מלחמת היצר, אם נרד לסוף דעת של אלו שהלכו אחרי שיחה נאה, והמטים עקלקלותם פועלי און, שהלכו בשרירות לבם וסרו מדרך התורה; אם נחפש ונתור אחרי לבותיהם של כל המחנה הגדול שלהם, נמצא: שמה ש"אמר נבל בלבו": "אין אלקים", הוא רק משום ש"השחיתו התעיבו עליה", שהולכים כשכורים הלומיין אחרי תאוות לבם; אבל יודעים הרשעים שאין להם שום יסוד שכלי, ושום אחיזה, להצדיק את דעותיהם, כי כל כחם רק להסתפק ולשאול אבל, האם בזה יוכלו להחליט? האם השלילה יש לה החלט? ואם גמנע ההחלט נפל כל היסוד, ואם אין יסוד, אין בנין; לכן הכפירה לא תוכל להיות אמונה!...

ואם אעפ"כ כולם הולכים בשם אליליהם שאין להם שום אחיזה, כמה עלינו ללכת ולהתגבר בשם אלקים חיים ומלך עולם?!

זכור ימות עולם; כל אלפי שנות הבריאה שעברו עלינו, כל יצורי עולמים, כל גדולי ארזי הלבנון אדירי התורה והדעת; "אני ד' לא שניתי"; בורא-הכל מקיים את עולמו, עולם ומלואו, בשביל הדורות הראשונים, ואותו העולם ממש עם כל יצורי עולמים, הוא מחזיק ומקיים גם בעד האחרונים; אלה האחרונים איך לא יודעזעו איפוא, בזכרם דור עני שהם עומדים בו?... ובורא עולם זה עצמו בגדלו ובתפארתו, מאיר לארץ ולדרים עליה באותה השמש, כשם שהאיר לראשונים; ו"אם הראשונים כמלאכים", איך לא נהיה אנחנו בעינינו כתגבים, כאפרות שלא נפתחו עיניו?!

ובורא העולם שלא נשתנה כלל, "רם ד' ושפל יראה", ורוצה שבח מגלומי גוש דלי מעש; ותורתו זה, זאת התורה אינה מוחלפת, ולא תורה אחרת. תורה אחת לכל הדורות מארזי הלבנון ועד האזוב אשר בקיר, וכמה חסר לנו בכל דבור של תורה, בכל הבנה, בכל השקפה?.. כל אותו המרחק שרחוקים אנו מהראשונים, גדול-עולם, שראו ומצאו באותה התורה ובאותו הדבור אור ד', לפי ערכם וגדלם, ואנו מגששים באפלה ואיננו רואים מאומה... מלאכי אלקים יראים לגשת אל התוה"ק מפחד זוהר חכמתה, והקטנים עומדים וממשמשים בה, ולא יחזו את האלקים, ויאכלו וישתו!...

וזהו "אלקינו ואלקי אבותינו", גדולה ההשתוממות: אם אלקי אבותינו הוא גם אלקינו?!, ואם בורא-עולם זה שהוא אלקי אבותינו, מחזיק עולמו זה

טו אור פרקי מחשבות יהל

ומקיימו בעדנו, כמו שקיימו בעד אבותינו!... הרי"ז תביעה גדולה ונוראה, שידע האדם חובתו בדור יתום שהוא עומד בו!... ואח"כ יתפרקו כל תוליותיו, בזכרו: „אלקי אברהם יצחק ויעקב“, בזכרו כל גדולי עולם שנות דור ודור, שמסרו נפשם ומאדם בעד זכרון ד'; לפניו יכרעו ויפולו, ולכבוד שמו יקר יתנו, וקיבלו עליהם עול מלכותו; א"כ, ישאל לנפשו: הלא גם אנכי עומד לפני זה הבורא ממש, הוא ולא אחר, בורא זה שעבדו אותו האבות הקדושים, לפני בורא זה הנני גם אני מדבר אליו, אליו אתפלל, והוא שומע קולי!... „דדיך ירווך בכל עת“, כל מה שיעמיק האדם יותר להתבונן מראה זה, יתקרב יותר להכיר את המרחק הנורא שמתרחק מאלקיו, — אם נפשו לא יצאה בדברו!...

ה א ד ם ה ח י

הגר"א ז"ל כתב (משלי ד' יג.): „עיקר חיות האדם הוא שבירת המדות, ואם לאו למה לו חיים“, וכן הוא במקרא: „לא תאכל“, „כי ביום אכלך ממנו מות תמות“, היינו: עיקר חיותו: ב"לא תאכל", שזה נגד טבעו, אבל אם יאכל זהו טבעו, וההולך אחר טבעו אין זה אדם, וא"כ האדם מת, ואף אם חי, הוא רק בהמה חיה, אבל האדם כבר איננו, והרשעים בחייהם קרויים מתים; כי האדם החי הוא שיש בו כח האדם, ועיקר בריאותו: לשמור צווי השי"ת, ושיעשה לו זה לטבעו, ואם אין בו כח לשנות טבעו הבהמי, אין זה אדם חי.

והנה חכמים הראשונים חקרו אם האדם יותר מעולה מהמלאך במדרגתו, או המלאכים מעולים, והקטנים שומעים ותמהים: מה זו שאלה? היתכן להשוות אדם ילוד אשה, קרוץ מחומר, בן-תמותה, למלאכי-מעלה? לשרפי-הקודש? ובזה מעידים התמהים על עצמם שלא יבינו מהותו של האדם; כי הן אמת, שהאדם המתהלך אחר טבעו יותר מתדמה להאדמה שממנה לוקח, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל שלכן נקראים „עמי הארץ“, כי אדם ביקר ולא יבין, גמשל כבהמה, אבל: „עיקר חיות האדם הוא שבירת המדות“, שיעשה לעצמו טבע חדש נגד טבעו, וימשך אחר בוראו ותורתו, האדם הלזה אין אנו רואים אותו כלל! וכמו שאין אנו רואים את המלאכים, כן אין אנו רואים את המחשבה הטמירה; הנשמה העליונה הלזו מכסא כבוד השי"ת חוצבה, ואין מי שיעמוד בסודה.

וכשם שהיותר גדולים שזכו להפגש עם מלאכי מעלה, גבהלו מאד, ונרעשו, ונזדעזעו, ונפלו ארצה, מפני יראת כבוד ד' השוכן בתוכם, כן הי' לו לאדם הנבון, המרגיש, להבהל תמיד, וארכבותיו דא לדא נקשן, מפני פחד ואימת כבוד השי"ת השוכן בתוך גופו, מפני המראה הנורא שרואה בכל רגע, בכל נשימה ונשימה, בכל דבור, בכל מבט עין, ובכל מחשבה: מי הוא זה, ומה הוא זה — המרגיש, ומדבר, ומחשב וחי, אשר בו!...